

UNIVERSITETET I AGDER

Regnskapsmanipulasjon

- Et casestudie

ELIN KVIA SKRUDLAND OG
KJETIL HAMMERSBØEN

VEILEDER

Terje Heskestad

Universitetet i Agder, 2017

Handelshøyskolen ved UiA

Forord

Denne masteroppgaven er et resultat av en avsluttende mastergrad i studiet Master i regnskap og revisjon ved Universitetet i Agder. Vi har valgt temaet regnskapsmanipulasjon og har benyttet en mer praktisk tilnærming til problemet gjennom et casestudie. Vi ønsket å skrive om dette fordi vi finner temaet meget interessant. I oppgaven tar vi opp spørsmålet rundt hvorfor noen velger å gjennomføre dette, samt mulighetene for å avdekke manipulasjon gjennom signaler i regnskapet. Vi tenker også at dette kan være viktig kunnskap å ta med seg videre i arbeidslivet. Arbeidet med oppgaven har vært tidkrevende, men svært lærerikt og interessant.

Vi vil benytte forordet til å takke personer som har vært svært betydningsfulle for oss gjennom oppgaveskrivingen.

Vi ønsker først å takke veilederen vår Terje Heskestad. Han har hjulpet oss gjennom oppgaveskrivingen og kommet med konstruktive tilbakemeldinger underveis i prosessen. Dette har vært svært viktig for oss og motivert for videre arbeid. Vi vil også rette en stor takk til venner og familie for gode råd, hjelp med korrekturlesing og oppmuntring underveis i prosessen.

Sammendrag

Hensikten med oppgaven er å belyse temaet regnskapsmanipulasjon som er en form for økonomisk kriminalitet. Vi ønsker å gi et oversiktlig bilde på hva som menes med begrepet, hvordan dette kan utføres i regnskapet og om det finnes signaler som kan fanges opp for å redusere risikoen for regnskapsbrukerne. Problemstillingen vår går derfor ut på om det er mulig å fange opp signaler eller røde flagg i regnskapet som kan indikere at noe er galt.

Vi starter med å presentere grunnleggende regnskapsteori sammen med teori knyttet til markedsforståelse og markedsanalyse. Vi går da også gjennom hva som menes med regnskapskvalitet og hvordan utvalgte regnskapsposter behandles i regnskapet. Dette for å få en bedre forståelse av regnskapet som beslutningsgrunnlag og viktigheten av god markedsforståelse før vi beveger oss videre inn på vårt hovedtema, regnskapsmanipulasjon.

Videre vil vi i kapittel 3 foreta en diskusjon knyttet til selve begrepet regnskapsmanipulasjon. Det finnes flere ulike oppfatninger og definisjoner av dette. Vi har derfor sett på noen av disse tolkningene og til slutt definert begrepet selv med grunnlag i vår diskusjon. Denne definisjonen vil vi så ta utgangspunkt i når vi utfører vår analyse. Det er også stilt spørsmål rundt grensegangen i dette kapitlet. Med dette mener vi hva som må til for at man skulle kalle en handling regnskapsmanipulasjon. I mange tilfeller er feil i regnskapet strekking av regnskapsregler, men det trenger likevel ikke gå over grensen for hva som regnes som manipulasjon. Vi har derfor ønsket å diskutere dette nærmere før vi har startet vår analyse.

I vår oppgave har vi valgt å basere oss på kvalitative casestudier. Vi analyserer tre ulike selskap og deres situasjoner for å vurdere om det foreligger regnskapsmanipulasjon eller ikke. Informasjonen vi har basert analysen på er hentet hovedsakelig fra selskapenes årsregnskap, dommer, berapporter og media. Vi vil gjennom analysen se på hva som er feil i regnskapene for å vurdere eventuelle metoder for manipulasjon selskapene har benyttet seg av. Ved hjelp av regnskapsinformasjonen forsøker vi også å finne signaler eller røde flagg som kan fanges opp i forkant av konkursen i selskapene. Dette vil da kunne redusere risikoen for regnskapsbrukeren og forhindre at beslutninger fattes på grunnlag av feilinformasjon i regnskapet.

Avslutningsvis har vi foretatt en oppsummering av våre funn i analysedelen. Vi har sett etter likhetstrekk i de tre selskapene for å kunne se om det er forhold som trigger manipulasjonshandlinger og om det er spesielle forhold regnskapsbrukeren bør være oppmerksom på. I vårt tilfelle så vi at et forhold som gikk igjen i de tre selskapene var spørsmålet rundt fortsatt drift. Vi har derfor stilt spørsmål rundt regnskapsmanipulasjon i forbindelse med dårlige økonomiske tider i bransjen. Til slutt vil vi komme med en oppfordring til videre studier.

Innholdsfortegnelse

Kapittel 1 Introduksjon	8
1.1 Bakgrunn	8
1.2 Problemstilling	9
1.3 Disponering og avgrensning	10
Kapittel 2 Teori	13
2.1 Ulike regnskapsspråk i Norge	13
2.2 Regnskapets formål	14
2.3 Grunnleggende regnskapsprinsipper	15
2.3.1 Prinsippbasert regnskapsføring og strekking av regnskap	18
2.4 Regnskapskvalitet	19
2.4.1 Regnskapskvalitetsanalyse og røde flagg i regnskapet	21
2.5 Regnskapsmessig behandling	26
2.5.1 Varelagervurdering	26
2.5.2 Konsernregnskap	28
2.5.3 Interne transaksjoner og mellomværende	30
2.6 Porter's Five Forces	34
2.7 Avslutning	36
Kapittel 3 Regnskapsmanipulasjon	38
3.1 Hvorfor oppstår regnskapsmanipulasjon?	38
3.2 Hvem er ansvarlig?	40
3.3 Hvor går grensen?	40
Kapittel 4 Metode	48
4.1 Valg av metode og forskningsdesign	51
4.1.1 Caseutvalg	52
4.1.2 Analysespørsmål	52
4.1.3 Begrensninger i studien	53

Kapittel 5 Casestudie	55
5.1 Andersens Emballasje & Design AS	56
5.2 Lunde-Gruppen	71
5.3 Bauer Energi AS	89
5.4 Avslutning Casestudie	105
Kapittel 6 Oppsummering og konklusjon	106
6.1 Begrepet regnskapsmanipulasjon	107
6.2 Casestudien - Et overordnet blikk	107
6.2.1 Hvorfor utføre regnskapsmanipulasjon?	108
6.2.2 Faresignaler og røde flagg	108
6.2.3 Kunne forholdet vært oppdaget tidligere?	109
6.3 Hovedkonklusjon	111
6.4 Forslag til videre studier	112
Kilder	113

Figurer

Figur 1 Regnskapskvalitetsanalyse - de ulike trinnene

Figur 2 Porter's Five Forces

Figur 3 Andersens Emballasje & Design AS - Porter analyse

Figur 4 Andersens Emballasje & Design AS - Antall dager per OLH

Figur 5 Lunde Gruppen AS - Porter analyse

Figur 6 Lunde Gruppen AS - Illustrasjonseksempel på internt aksjesalg

Figur 7 Lunde Gruppen AS - Illustrasjonseksempel på internt aksjesalg

Figur 8 Bauer Energi AS - Porter analyse

Figur 9 Bauer Energi – Strømprisutvikling i Norge

Tabeller - nøkkeltall i casestudien

Tabell 1 Andersens Emballasje & Design AS - Varebeholdning

Tabell 2 Andersens Emballasje & Design AS - Driftsmidler

Tabell 3 Andersens Emballasje & Design AS - Likviditetsgrad

Tabell 4 Andersens Emballasje & Design AS - Kontantstrøm

Tabell 5 Lunde Gruppen AS - Aksjesalg

Tabell 6 Lunde Gruppen AS - Goodwill

Tabell 7 Lunde Gruppen AS - Salgsinntekter

Tabell 8 Lunde Gruppen AS - Investeringer i datterselskap

Tabell 9 Lunde Gruppen AS - Egenkapital

Tabell 10 Lunde Gruppen AS - Kontantstrøm

Tabell 11 Bauer Energi AS - Utdrag fra resultatregnskapet

Tabell 12 Bauer Energi AS - Utdrag fra balansen til LAM Invest AS

Tabell 13 Bauer Energi AS - Oversikt over gjeld i LAM Invest AS

Tabell 14 Bauer Energi AS - Gjeldssituasjon i LAM Invest AS

Vedlegg

Vedlegg 1 Lunde Gruppen AS - Struktur

Vedlegg 2 Bauer Energi AS - Struktur

Vedlegg 3 Refleksjonsnotat - Elin Kvia Skrudland

Vedlegg 4 Refleksjonsnotat - Kjetil Hammersbøen

Kapittel 1 Introduksjon

I oppgavens første kapittel vil vi presentere bakgrunn for studien, studiens formål og valg av problemstilling.

1.1 Bakgrunn

Opp gjennom årene har vi sett flere store regnskapsskandaler rundt om i verden, også i Norge. Det har alltid og vil alltid eksistere uærlighet blant mennesker. Mange har en egoistisk tankegang som leder til handlinger som kommer til gode for seg selv og deres organisasjon, men glemmer andre på veien. Dette er handlinger som også kan være ulovlige og alvorlige. I Norge tenker vi i utgangspunktet det beste om folk, og vi kan ofte tenke at dette er et problem som ikke vil ramme oss selv. Vi tror at større skandaler og uærlige mennesker ikke er et problem her til lands, men heller under større forhold som for eksempel i USA. Vi kan ikke skjule oss bak denne tankegangen og tro at dette ikke er et problem som skjer rundt oss hver dag. Vi må innse at det også finnes uærlige nordmenn og derfor vil også strekking av regnskap og regnskapsmanipulasjon være høyst aktuelt også her i Norge. Derfor ønsker vi derfor i denne oppgaven å se nærmere på dette.

Vi lever i et økonomisk samfunn der det er nødvendig med kontinuerlig nye beslutninger knyttet til økonomiske forhold. Samfunnet er konstant i endring og beslutninger må gjerne også tas raskere enn før. Regnskapet er et viktig beslutningsgrunnlag da det er her man kan hente ut opplysninger om et selskaps økonomiske stilling, og det er også offentlig tilgjengelig for folk til å se og da lett å få innsyn i. En feil i regnskapet kan føre til påfølgende feil i mange ledd, noe som ikke bare påvirker selskapet direkte, men også selskapets interessenter, deres interessenter igjen og så videre. Ringvirkningene kan derfor bli store dersom feilen er alvorlig nok.

Vi ser på denne risikoen som en stor utfordring med tanke på påliteligheten til regnskapet, som igjen er et viktig redskap for selskapets interessenter i forbindelse med informasjonsinnhenting, og ønsker derfor å se videre på regnskapets fleksibilitet eller strekking av regnskap, og fenomenet regnskapsmanipulasjon. Vi ønsker å se på hva det er som trigger en person til å utføre en slik handling, metoder for hvordan dette kan utføres uten

at noen oppdager det og ikke minst signaler i regnskapet og røde flagg som kan indikere at det er noe som ikke stemmer.

1.2 Problemstilling

I denne oppgaven tar vi for oss fenomenet regnskapsmanipulasjon. Studien knytter seg til norske forhold og selskaper i vårt eget land der dette kan ha funnet sted. Vi ønsker å formidle årsaken til at dette skjer og viktigheten av å stille seg kritisk til den regnskapsinformasjon som fremlegges av selskapet. Ettersom det jevnlig dukker opp nye regnskapsskandaler også i Norge, kan dette tyde på at kompetansen for å avdekke slike forhold må forbedres. Vi ønsker å undersøke om det finnes forhold som burde vært oppdaget tidligere og om det så er mulig å lære videre av dette. Hovedproblemstillingen vår er:

Hva er det som har gått galt, og finnes det signaler i regnskapet som kunne ført til at regnskapsmanipulasjon kunne vært oppdaget på et tidligere tidspunkt?

Videre vil vi også undersøke hva som menes med regnskapsmanipulasjon. Vi vil se på hva det er som ligger i dette begrepet, og om det finnes et klart skille mellom manipulasjon og strekking av regnskapet. Et underspørsmål blir dermed:

Hva menes med begrepet regnskapsmanipulasjon, og hvor går skillet mellom manipulasjon, ubeviste feil i regnskapet og strekking av regnskapsregler?

Videre blir det naturlig og også se nærmere på kvaliteten av regnskapet. Brukerne av regnskapet som blant annet kan omfatte investorer, skal kunne benytte regnskapet som grunnlag for sine beslutninger. Det er da viktig at regnskapsinformasjonen er til å stole på, at den er relevant og pålitelig, og samtidig sammenlignbar over tid. Disse kvalitetskravene er å se i sammenheng med begrepet regnskapskvalitet. Dette blir derfor også en viktig del av vår oppgave. Enda et underspørsmål blir dermed:

Hva menes med regnskapskvalitet?

Som nevnt vil hovedspørsmålet vårt innebære å se på aktuelle problemområder i regnskapet knyttet til regnskapsmanipulasjon, å se på viktigheten av forståelse av kvaliteten på regnskapet, samt å fange opp og identifisere røde flagg og signaler i regnskapet som kan gi

indikasjoner på at noe ikke stemmer. Samtidig vil vi gå nærmere inn på hva som menes med regnskapsmanipulasjon og hvor skillet her går for hva som kan regnes som akseptable feil fra regnskapsfører. For å belyse problemstillingen tar vi for oss tre forskjellige norske selskaper som alle kan ha vært utsatt for regnskapsmanipulasjon som har endt med konkurs som utfall. Med dette vil vi peke på problemområdene i regnskapet som har ført til konkursen, og hvordan manipulasjonen har vært utført, samt om det i regnskapet foreligger røde flagg som burde vært oppdaget på et tidligere tidspunkt.

Vi har valgt å ta for oss tre norske selskaper av mellomstor størrelse fordi disse selskapene ikke kan benytte seg av forenklete regnskapsregler for små foretak, og de benytter seg heller ikke av IFRS som større børsnoterte selskaper. Disse selskapene havner derfor innenfor vårt fokusområde som er god regnskapsskikk i Norge. Vi har valgt følgende selskapet; Andersens Emballasje & Design AS, Lunde Gruppen AS og Bauer Energi AS. I caset Andersens Emballasje & Design AS tar vi for oss varelagerproblematikken og hvordan denne regnskapsstørrelsen kan benyttes for strekking eller manipulering av regnskapet. Dette er interessant å se på da selskapet hadde et vesentlig overvurdert varelager, dette har derfor vært et stort problem i selskapet og en viktig grunn til at selskapet kunne fortsette driften. I Lunde Gruppen AS har vi gått nærmere inn på interne transaksjoner, nærmere bestemt kjøp og salg av aksjer. Selskapet hadde store likviditetsproblemer og vi ønsket derfor å se på hvordan interne transaksjoner kan benyttes for å fikse på regnskapet, og om det knyttes fleksibilitet til interne transaksjoner. Til slutt ser vi på selskapet Bauer Energi AS. I dette caset har problemet hovedsakelig vært mellomværende, eller lån mellom selskaper i samme konsern. Vi har derfor valgt å se på dette selskapet for å se nærmere på hvordan mellomværende kan benyttes til å styrke selskapets egenkapital og økonomiske stilling.

1.3 Disponering og avgrensning

Kapittel 2 omhandler grunnleggende regnskapsteori og da med spesielt fokus på god regnskapsskikk i Norge, da dette er hovedfokus i vår oppgave. Vi vil da presentere regnskapets formål og de ulike regnskapsprinsippene som god regnskapsskikk i Norge baserer seg på. Videre i kapitlet vil vi se på regnskapskvalitet, analyse av kvalitet og røde flagg i regnskapet. Her vil vi presentere hva som gjør at et regnskap er av god kvalitet, hvordan man kan analysere dette og også identifisere røde flagg i regnskapet. Vi vil også til slutt presentere regnskapsmessig behandling av noen sentrale poster i vår oppgave.

I kapittel 3 vil vi gå nærmere inn på begrepet regnskapsmanipulasjon og forsøke å drøfte ulike oppfatninger av dette. Vi vil drøfte det ut fra tidligere definisjoner for å få en bedre forståelse av hva som ligger i begrepet og hvordan andre oppfatter dette. Til slutt i kapittelet vil vi forsøke å definere begrepet på den måten vi selv forstår det ut fra tidligere drøftelse. Denne definisjonen vil vi så bruke videre i oppgaven når vi analyserer de valgte casene og vår problemstilling.

Videre i kapittel 4 vil vi gi en kort presentasjon av ulike metodevalg og teori rundt dette. Vi vil deretter knytte metodedelen sammen med vår egen oppgave ved å velge forskningsdesign og metode for videre bruk i analysedelen. Vi vil da begrunne dette valget basert på videre analyse og forklare hvordan vi vil bruke metoden i analyseringen av casene vi har valgt. Vi vil også i dette kapittelet gjøre vårt endelige utvalg av case som vi videre vil se nærmere på i den neste delen av oppgaven. Og vi vil også til slutt presentere noen analyse spørsmål som vi vil se nærmere på og besvare i analysen av hvert case.

I kapittel 5 har vi kommet til oppgavens analysedel eller casestudie. Her vil vi gå gjennom alle de tre casene vi har valgt ut tidligere i kapittel 4. Vi vil gå grundig gjennom hvert analyse spørsmål og analysere de regnskapsmessige forholdene i selskapene for å få oversikt over hva som har skjedd i de forskjellige tilfellene, og forsøke å finne en årsakssammenheng mellom den regnskapsmessige feilen og konkursen i selskapene. Vi vil deretter vurdere ulike metoder man kan benytte seg av for å oppdage feil på tidligere tidspunkt og signaler i regnskapet som kan fanges opp, ikke bare av revisor med tilgang til all dokumentasjon, men også av enhver regnskapsbruker som kanskje bare har tilgang på selskapets regnskap. Til slutt i kapittelet vil vi også komme med en avslutning på denne delen. Vi vil i analysedelen først starte med analyse av selskapet Andersens Emballasje & Design AS som var et selskap tilhørende i Flekkefjord. Konkursen i selskapet hadde store konsekvenser for selskapets interessenter, da spesielt selskapets bankforbindelse som led et stort tap i forbindelse med dette. Videre ser vi på Lunde Gruppen AS som var morselskap i et stort konsern. Selskapet var tilhørende i Stavanger-området, og gikk konkurs i 2011. Dette er en av de største konkursene vi har sett i Norge noensinne. Til slutt går vi inn på selskapet Bauer Energi AS som var et selskap tilhørende i Kristiansand der virksomheten gikk ut på salg av varmpumper. Alle casene har forskjellige problemområder i regnskapet som vi undersøker nærmere i analysedelen.

Til slutt i kapittel 6 vil vi komme med en oppsummering av oppgaven vår og konklusjon på problemstillingen. Vi vil reflektere over det vi har kommet frem til i analysedelen og knytte casene opp mot hverandre for å forstå den store sammenhengen. Vi vil prøve å generalisere funnene våre slik at feil i regnskapet og manipulasjon kan oppdages tidligere ved senere situasjoner. Dette for å bedre påliteligheten til regnskapet og da igjen forbedre regnskapets stilling som beslutningsgrunnlag. Vi vil diskutere drøftelsen av regnskapsmanipulasjon i teorikapittelet opp mot analysedelen. Til slutt vil vi også gjøre en oppsummering av faresignaler og røde flagg som kan oppdages i regnskapet, og gjøre det lettere for regnskapsbrukere å oppdage tegn på at noe kanskje ikke er helt slik som det bør være på et tidlig tidspunkt.

Kapittel 2 Teori

I dette kapitlet tar vi for oss det teoretiske rammeverket som er relevant for denne oppgaven. Når virksomheter og deres regnskap skal vurderes er det viktig å først ta for seg markedet. Dette er viktig for å få en oversikt over selskapets situasjon og risikoen i bransjen. Deretter kan man gå nærmere inn på regnskapet og derav god regnskapsskikk. Vi velger å se spesielt på dette da vår oppgave tar utgangspunkt i et utvalg av norske selskaper som benytter seg av norske regnskapsregler og ikke IFRS (International Financial Reporting Standards). Vi finner det dermed ikke nødvendig å gå nærmere inn på teorien rundt IFRS. Det vil på grunnlag av dette være mest riktig å begynne med en presentasjon av markedsanalyse og Porter's Five Forces, men for å få en best mulig flyt begynner vi å presentere grunnleggende regnskapsteori og avslutte med Porter's Five Forces.

2.1 Ulike regnskapsspråk i Norge

Et regnskapsspråk kan betegnes som et regelsett som legges til grunn ved utarbeidelsen av et regnskap og rapportering av økonomisk informasjon. I Norge har vi to regnskapsspråk, IFRS og GRS. Dersom man utfører regnskapet etter GRS følger man regnskapsloven og den rettslige standarden god regnskapsskikk som er definert gjennom de norske regnskapsstandardene og utarbeidet av NRS. Selskapene som følger IFRS er også omfattet av regnskapsplikten i regnskapsloven, men de følger regnskapsstandardene IFRS og IAS som er utarbeidet av den internasjonale regnskapsstandardsetteren IASB.

Det er regnskapsloven som regulerer hvilket regnskapsspråk som er tillatt i de norske selskapene. Børsnoterte selskaper er nødt til å benytte seg av IFRS og har dermed mindre valgfrihet knyttet til akkurat dette, mens andre mindre selskaper kan velge å benytte seg av IFRS eller benytte seg av GRS. Små foretak, som er definert i regnskapsloven, kan også benytte seg av GRS for små foretak. Altså har de største selskapene strengest regler, mens mindre selskap har større valgmulighet og kan velge mer fritt hvor avansert regnskapsspråk de ønsker å benytte seg av. Regnskapsloven tar derfor utgangspunkt i øvrige selskaper, altså selskaper som verken defineres som store børsnoterte selskaper eller små foretak. Og disse selskapene skal som hovedregel da følge regnskapsloven, så sant det ikke utarbeider regnskapet etter IFRS eller forenklet IFRS. Det er akkurat disse selskapene vi ønsker å fokusere på videre i vår oppgave.

I vår oppgave fokuserer vi som nevnt på GRS og norsk regnskapslov, og skal derfor se nærmere på dette.

2.2 Regnskapets formål

Regnskapets overordnede formål er å spre informasjon. Formålet er dermed først og fremst at selskapets interessenter og brukere av regnskapet, som selskapet for øvrig er avhengig av, får den informasjonen de trenger som igjen legger grunnlag for deres beslutninger og ressursallokering (Johnsen og Kvaal, 1999).

Regnskapets formål fremkommer ikke av regnskapsloven og de grunnleggende regnskapsprinsippene presentert over er det nærmeste vi har et konseptuelt rammeverk i norsk regnskapsrett. Prinsippene nevner ikke regnskapets formål med ord, men kan ses på som kvalitetskrav som stilles til måling av regnskapsmessig resultat. Likevel vil vurderinger knyttet til regnskapets formål, brukergrupper og kvalitetskrav ligge implisitt ved valg mellom utforming av de grunnleggende regnskapsprinsippene. Regnskapslovens forarbeider Ot.prp. nr. 42 side 212 sier som følger:

“Det er et hovedformål for regnskapslovgivningen at den gir det mest mulig effektive bidrag til at norske regnskaper skal avspeile foretakenes reelle resultat og stilling. Regnskapene må bl.a være presentert i en form som gjør informasjonen tilgjengelig, sammenlignbar og brukbar for de ulike regnskapsbrukerne.”

Siden de norske regnskapsprinsippene er resultatorienterte vil et mest mulig korrekt resultat være i fokus her, altså et resultat som avspeiler de virkelige størrelsene i den aktuelle regnskapsperioden. Regnskapet under GRS har likevel som mål å bidra med beslutningsnyttig informasjon for regnskapsbrukerne. Dette ser vi av at regnskapet skal gi tilgjengelig, sammenlignbar og nyttbar informasjon for de ulike regnskapsbrukerne. Diskusjonen i forarbeidene til regnskapsloven om ulike regnskapsbrukere tilsier også et brukerfokus. I tillegg til dette har utviklingen av regnskapsretten i Norge vært utpreget internasjonalt orientert, noe som betyr at den diskusjonen som gjelder regnskapets formål under IFRS og US-GAAP (United States Generally Accepted Accounting Principles), også er relevant for GRS.

Regnskapsbrukere er omtalt veldig generelt i norsk regnskapsrett og er ikke å finne i regnskapsloven. Ingen spesifikke brukere er nevnt, men det uttales heller at det finnes mange ulike grupper av regnskapsbrukere og at informasjonsbehovet kan variere. Dette uten å gjøre noen prioriteringer mellom brukerne. Det er likevel å anta at potensielle eiere og långivere er ment å være sentrale brukere av regnskapet, også under GRS.

2.3 Grunnleggende regnskapsprinsipper

Utarbeidelse av årsregnskap og registrering av regnskapsopplysninger skal foretas i samsvar med god regnskapsskikk. God regnskapsskikk vil si at regnskapet utarbeides i samsvar med de grunnleggende regnskapsprinsippene og de andre bestemmelsene i regnskapsloven, samt allmenn akseptert praksis. I tillegg til at praksisen må være akseptert og utbredt ellers i samfunnet, er det et kvalitetsmessig element som må være godt. Dette betyr at hvis regnskapet skal utarbeides i henhold til god regnskapsskikk må de regnskapsmessige løsningene som følger av de fastsatte standardene være kvalitetsmessig gode (Stenheim og Madsen, 2016). Vi har ti grunnleggende regnskapsprinsipper for regnskapsføring av transaksjoner og for resultatføring, disse er:

- Transaksjonsprinsippet
- Opptjeningsprinsippet
- Sammenstillingsprinsippet
- Forsiktighetsprinsippet
- Sikringsvurdering
- Beste estimat
- Kongruensprinsippet
- Prinsippanvendelse
- Fortsatt drift
- God regnskapsskikk

Alle prinsippene er viktige, men ikke alle kommer til anvendelse i vår analyse. Vi vil derfor fokusere på de prinsippene vi mener er mest relevant, og gå nærmere inn på disse.

Transaksjonsprinsippet

Transaksjonsprinsippet er et grunnleggende prinsipp i regnskapsstandarden. Johnsen og Kvaal (1999) sier følgende; “transaksjonsprinsippet er i første rekke en bestemmelse om

regnskapsføring og verdimåling av de verdier som er gjenstand for transaksjonen”. Dette regnskapsprinsippet er viktig da det forteller hvordan inntekter skal periodiseres i regnskapet. Bestemmelsens ordlyd er at transaksjoner skal regnskapsføres til verdien av vederlaget på transaksjonstidspunktet (Johnsen og Kvaal, 1999). Transaksjonsprinsippet dreier seg i så måte om hvilken verdi som skal bokføres og når. Johnsen og Kvaal (1999) sier at en transaksjon består av en overdragelse og et motgående vederlag. Dette betyr at en transaksjon kan anses for å være gjennomført når risiko og kontroll er overført. Risiko og kontroll overføres når eiendelen har skiftet eier. Altså at potensialet for gevinst eller tap for eiendelen er overført, og at overtaker av eiendelen innehar beslutningsmyndighet over eiendelen for hvordan denne skal anvendes. Dersom ikke disse kriteriene er oppfylt har det ikke oppstått noe reelt salg.

Forsiktighetsprinsippet

Et annet av de grunnleggende prinsippene er også forsiktighetsprinsippet. Prinsippet krever resultatføring av urealisert tap. Prinsippet kommer i tillegg til de grunnleggende prinsippene for kostnadsføring og inntektsføring, og modifierer resultatføringen i forhold til sammenstilling av kostnad med tilhørende inntekt (Johnsen og Kvaal, 1999). Prinsippet kommer også til anvendelse når det gjelder laveste verdi prinsipp på omløpsmidler og bruk av historisk kost på anleggsmidler med nedskrivningsplikt. Man sikrer med dette prinsippet at omløpsmidler og anleggsmidler ikke overvurderes i regnskapet.

Noen tolker forsiktighetsprinsippet som at det er bedre å være for forsiktig, og utøver dermed overdreven forsiktighet når det kommer til utarbeidelse av regnskapet. Ved å være for forsiktig kan dette føre til oppbygging av skjulte reserver. Selv om prinsippet tilsier at man skal være forsiktig, betyr likevel ikke dette at man skal kostnadsføre litt ekstra bare for å være på den sikre siden, eller balanseføre omløpsmidlet litt lavere av samme grunn, dette vil da vært i strid med god regnskapsskikk. Verdiene skal hele tiden være basert på beste estimat. Man kan dermed ikke legge inn en egenønsket sikkerhetsmargin (Rammen, 2016).

Sikringsprinsippet

“Ved sikring skal gevinst og tap resultatføres i samme periode”. Sikring er et prinsipp som bygger på symmetrisk resultatføring av gevinst og tap på posisjoner som sikrer hverandre (Johnsen og Kvaal, 1999). Sikring omhandler primært finansielle instrumenter. Ved sikring kreves det et sikringsinstrument og et sikringsobjekt. Sikringsobjektet er den posisjonen som skal sikres og sikringsinstrumentet er den posisjonen som skal sikre (Johnsen og Kvaal,

1999). Import- og eksport virksomheter er for eksempel utsatt for valutasingninger. Derfor sikrer disse gjerne gjeld i annen valuta. I slike tilfeller blir sikringsobjektet gjelden, og sikringsinstrumentet vil være prisen på gjelden, altså kursen på avtaletidspunktet. Ettersom en setter en bestemt verdi på avtalen, som forøvrig også kan gjelde avtaler om pris på salgsvarer, blir sikringsprinsippet en motsetning til forsiktighetsprinsippet hvor for eksempel eiendeler bokføres til laveste verdis prinsipp, altså det laveste av virkelig verdi og historisk kost.

Beste estimat

Det knytter seg ofte usikkerhet til ulike regnskapsstørrelser hvor det åpnes for bruk av skjønn for verdsettelse av disse. En skjønnsmessig vurdering vil si at man som person må ta en egen individuell vurdering av en regnskapsstørrelse basert på den informasjonen man har tilgjengelig. I slike situasjoner må det beregnes beste estimat for å fastslå den regnskapsmessige størrelsen. Det må da være 50% eller større sannsynlighet for at denne verdien er sann. Dette brukes blant annet for å beregne økonomisk levetid, verdien til en bestemt vare, brukstid, fullføringsgrad i forbindelse med anleggskontrakter og fremtidige kontantstrømmer. Målet er at den estimerte verdien skal gjenspeile den sanne verdien av eiendelen på best mulig måte. Sammen med forsiktighetsprinsippet sikrer dette også at balansepostene ikke blir altfor optimistiske (Johnsen og Kvaal, 1999).

Prinsippanvendelse

Dette prinsippet tilsier at årsregnskapet skal utarbeides etter ensartede prinsipper og disse skal anvendes konsistent over tid og deles derfor i to dimensjoner. I praksis betyr dette at like prinsipper skal anvendes for likeartede transaksjoner og hendelser, og at disse skal være de samme over tid. I et konsern vil morselskapets årsregnskap bestå av både selskapsregnskap og konsernregnskap. Dette prinsippet sier da at prinsippanvendelsen må være lik i selskapsregnskapet og konsernregnskapet.

Kravet knyttet til konsistens skal sikre at regnskapene er sammenlignbare over tid, da man benytter de samme prinsippene år etter år. Likevel skal ikke prinsippet operere som et absolutt forbud mot endring av prinsipp. Dette kan for eksempel være tilfelle ved introduksjon av nye regnskapsregler, endring i eierforhold eller skifte til et bedre prinsipp.

Fortsatt drift

Regnskapslovens § 4-5 omhandler fortsatt drift. Paragrafen sier at årsregnskapet skal utarbeides under forutsetningen om fortsatt drift så lenge det ikke er sannsynlig at virksomheten vil bli avvirket (Regnskapsloven, 1998). Av lovens ordlyd kommer det frem at regnskapet enten skal utarbeides under forutsetning om fortsatt drift eller under forutsetning om at driften skal avvikles. Dette betyr at alternativene er gjensidig utelukkende. En baserer årsregnskapet på ett av to alternativer (Revisjon AS, 2010).

Det er styret og ledelsen i selskapet som ved utarbeidelse av årsregnskapet skal vurdere selskapets evne til fortsatt drift (Aastveit og Berner, 2009). Selve spørsmålet rundt fortsatt drift avhenger av sannsynligheten for at virksomheten må avvikles. Dette er ikke fastsatt noe sted med en prosentsats, hvilket gjør forutsetningen om fortsatt drift til en skjønnsmessig vurdering som må tas stilling til basert på rapporterte tall i regnskapet og tilhørende noteopplysninger. At spørsmålet rundt dette prinsippet en skjønnsmessig vurdering vi si at det er ledelsen som tar vurderingen selv, da dette ikke er tallfestet. Man kan derfor si at det kan knyttes en viss grad av fleksibilitet til dette prinsippet, noe som igjen kan legge til rette for strekking av regnskapet. Dersom det er overveiende sannsynlig at selskapet ikke oppfyller kravet om fortsatt drift skal selskapet legges ned, noe annet vil være i strid med god regnskapsskikk. Likevel vil utøvelsen av skjønn og egne vurderinger kunne føre til at driften videreføres selv om selskapet ikke oppfyller kravene om fortsatt drift

2.3.1 Prinsippbasert regnskapsføring og strekking av regnskap

En vanlig oppfatning er at prinsippbaserte regnskapsregler, slik som i Norge, gir en helt annen trygghet for at regnskapet er riktig. Denne typen regnskapsregler angir som nevnt hvilke prinsipper som ligger til grunn for regnskapsføringen, men overlater til regnskapsføreren i sin tolkning av disse reglene og utvise profesjonelt skjønn for å fremlegge den regnskapsinformasjonen som gir det mest riktige bilde på selskapet. Et slikt rammeverk gir da også rom for å legge seg i ytterkant av sine fortolkninger av reglene, og gjerne også i en gråsoner for hva som kan aksepteres å ligge innenfor prinsippet, og utenfor. Dette betyr at regnskapsprinsippene kan gi fleksibilitet til regnskapsfører for å strekke regnskapsinformasjonen og i verste tilfeller manipulere regnskapet. Dette kan da bli et stort problem ikke bare for selskapet, men også for regnskapsbrukerne. Dette vil vi derfor komme tilbake til i kapittel 3.

Med alle skjønsmessige vurderinger som gjøres i forbindelse med utarbeidelsen av regnskapet, kan man da være sikker på at de presenterte tallene er fullstendig riktige? Bruksverdien av regnskapet øker betraktelig dersom man kan være sikre på at flere like transaksjoner presenteres på samme måte uavhengig av hvilket selskap det er snakk om (Brandt & Melle, 2002). Dette vil da øke tilliten til selskapets regnskap og bruksverdien av informasjonen som hentes ut fra dette. Vi diskuterer også regelbasert regnskapsføring opp mot prinsippbasert regnskapsføring i kapittel 3.

Regnskapets overordnede formål er som nevnt tidligere å spre informasjon og med dette igjen redusere informasjonsasymmetri mellom ledelsen og selskapets interessenter. Interessentene har manglende tilgang til informasjon om selskapet når de skal fatte beslutninger og de har gjerne bare tilgang til den informasjonen som presenteres i selskapets regnskap. Regnskapet blir da beslutningsgrunnlaget for selskapets interessenter. At regnskapet derfor inneholder informasjon av høy kvalitet uavhengig av utøvelse av skjønn er derfor viktig for både selskapet selv og deres interessenter.

2.4 Regnskapskvalitet

Begrepet regnskapskvalitet kan forstås på flere måter. En tilnærming kan være å forstå kvalitet ut fra regnskapets formål. Regnskapet skal som nevnt tidligere gi beslutningsnyttig informasjon til brukerne. Denne informasjonen må være relevant og troverdig, og informasjonen bør også være sammenlignbar over tid, verifiserbar og rettidig rapportert. Dersom regnskapet ikke oppfyller disse kravene og ikke evner å gjøre dette, kan vi si at regnskapet holder lav kvalitet. Dersom regnskapet oppfyller kravene kan vi si at det holder høy kvalitet (Baksaas og Stenheim, 2015).

Baksaas og Stenheim (2015) sier også at en annen måte å forstå regnskapskvalitet på er at regnskapet skal gi et bilde av de økonomiske realitetene i selskapet, altså et mest mulig korrekt bilde av økonomiske resultat og verdier. Forskjellen mellom de to tilnærmingene er at et regnskap godt kan rapportere økonomiske resultat og verdier uten at regnskapet av den grunn er beslutningsnyttig. Informasjonen må som sagt være relevant for brukerne, og dersom dette ikke er tilfellet vil heller ikke regnskapet være beslutningsnyttig. Det kan også hende at regnskapet er beslutningsnyttig i tilfeller der det ikke reflekterer reelle økonomiske resultat og verdier. Her komme begrepet regnskapsmanipulasjon inn i bildet. Regnskapet kan likevel

være utformet på en slik måte at brukerne oppdager og avdekker manipuleringen, og dette kan være svært nyttig informasjon.

Regnskapskvalitet kan også forstås som fravær av regnskapsmessig støy. Dette oppstår når regnskapsmessig resultat avviker fra økonomisk resultat og når regnskapsmessige verdier avviker fra økonomiske verdier. Økonomisk resultat vil si endring i verdi fra en periode til en annen. Regnskapsmessig resultat vil si inntekter minus kostnader. Jo større avvik det er mellom disse, desto mer støy kan man si at det er, noe som igjen innebærer lavere regnskapskvalitet.

Resultatkvalitet vil altså si kvaliteten på de postene som finnes i resultatet. En oppfatning av dette kan vises slik (Baksaas og Stenheim, 2015):

$$\text{Regnskapsmessig resultat} = \text{økonomisk resultat} \pm \text{regnskapsmessig støy}$$

$$\text{Regnskapsmessig verdi} = \text{økonomisk verdi} \pm \text{regnskapsmessig støy}$$

Dersom det ikke foreligger noe form for støy i det hele tatt vil det regnskapsmessige resultatet tilsvare det økonomiske resultatet og det samme vil verdien. Dette er interessant å se på for å måle regnskapskvaliteten da mangel på regnskapsmessig støy henger sammen med høy regnskapskvalitet. At regnskapsmessig resultat tilsvare økonomisk resultat vil dermed tyde på at regnskapet er av høy kvalitet. Ettersom resultatet og balansen henger tett sammen som følge av kongruensprinsippet, vil det også være en sammenheng mellom omfang av støy i resultatet og i balansen. Støy i regnskapet kan oppstå på forskjellige måter. Det kan for eksempel være snakk om utformingen av regnskapsreglene, det kan være ubevisste feil, og det kan også være bevisste feil. Skillet mellom dette kommer vi tilbake til senere.

En annen måte å tolke regnskapskvalitet på er å forstå høy regnskapskvalitet i sammenheng med resultater som representerer høy prognosekvalitet (Penman 2013). Penman har et syn på regnskapskvalitet som fokuserer på å kunne predikere verdien av et selskap med bakgrunn i residual income. Baksaas og Stenheim har et syn som legger mer vekt på virkelig verdi knyttet til høy regnskapskvalitet; at mer bruk av virkelig verdi gir bedre kvalitet. Dette mener Penman ikke nødvendigvis er tilfellet, med mindre det er snakk om eiendom, da kan dette

være et aktuelt syn. Med bakgrunn i Penmans syn er det dermed driften som verdsettes og balanseførte verdier er gjerne lavere enn hva salgsprisen er.

Regnskapskvalitet er et videre begrep enn resultat kvalitet. Regnskapskvalitet omfatter alle deler av regnskapet, mens resultat kvalitet fokuserer kun på kvaliteten på regnskapsmessig resultat. Regnskapskvaliteten er som nevnt viktig for at regnskapet skal kunne være et godt beslutningsgrunnlag for regnskapsbrukerne. Det er derfor viktig at brukerne innehar nødvendig kompetanse for å kunne skille mellom regnskap av høy kvalitet og regnskap av lav kvalitet. Det er derfor også viktig å ha et kritisk blick på den regnskapsinformasjonen som presenteres av selskapet da dette ikke alltid stemmer overens med virkeligheten.

2.4.1 Regnskapskvalitetsanalyse og røde flagg i regnskapet

Finansregnskapet er den viktigste informasjonskilden for eksterne beslutningstakere, men også for interne ledere er dette en viktig informasjonskilde. Det er mange brukere av et regnskap. Dette kan for eksempel være investorer som ønsker å investere i selskapet, eller selskapets egne ledere som benytter informasjonen i regnskapet som beslutningsgrunnlag for viktige avgjørelser. Selve rapporteringen av regnskapet påvirkes av regnskapsregler, valg av prinsipp og egne skjønsmessige vurderinger. Det er derfor viktig at brukerne av regnskapet forstår hvordan disse faktorene påvirker regnskapet og konsekvensene av deres skjønsmessige vurderinger. Kvaliteten på regnskapet må derfor analyseres og man må se etter “røde flagg” i regnskapet som kan bety at regnskapet ubevisst eller bevisst er fikset på for å endre brukernes oppfatning av selskapet.

En regnskapskvalitetsanalyse starter med å identifisere kritiske poster i regnskapet. For å kunne gjøre dette må man kjenne både selskapet og bransjen det opererer i, samt omgivelsene rundt. God markedsforståelse er viktig for å kunne vurdere hvilke poster som er mest relevant i selskapets regnskap. Det neste man må se på i analysen er grad av fleksibilitet. Altså vil dette si i hvilken grad det er mulig å velge ulike regnskapsprinsipp? Som nevnt tidligere under prinsipp anvendelse er det ikke mulig for et selskap å endre prinsipp fra periode til periode. Dersom dette hadde vært mulig hadde det lagt til rette for fiksing på tall og til å skape et eget bilde av selskapet gjennom regnskapet, noe som er viktig å unngå. Analysen innebærer også en vurdering av selskapets regnskapsstrategi og informasjonskvalitet. Det første innebærer en vurdering av om selskapets regnskapsstrategi fungerer som tiltenkt. Når det gjelder informasjonskvalitet er det naturlig å se på notene i regnskapet og kvaliteten på disse. Man må

vurdere om notene i regnskapet gir tilstrekkelig og god nok informasjon (Heskestad, 2015a). Vi kan oppsummere stegene i en regnskapskvalitetsanalyse slik:

- Identifisering av kritiske regnskapsstørrelser
- Grad av fleksibilitet
- Vurdering av regnskapsstrategi
- Vurdering av informasjonskvalitet
- Identifisering av røde flagg

Identifisering av kritiske regnskapsstørrelser

Det første steget i en regnskapskvalitetsanalyse er å identifisere kritiske regnskapsstørrelser. Da vil det være nødvendig med innsikt i selskapets risiko og suksessfaktorer og det kreves bransjekunnskap og markedsforståelse. Det er samtidig viktig å ha oversikt over selskapets konkurransestrategi for å vurdere hvor risikoen ligger (Ryste, 2015). Et eksempel kan være en entreprenørvirksomhet som inntektsfører anleggskontrakter i takt med fremdriften, altså løpende avregningsmetode. I dette tilfellet vil estimeringen av fullføringsgraden være en kritisk størrelse. Samtidig vil finansinstitusjoner være fokusert på rente- og kredittrisiko og detaljhandel vil ha fokus på lagerstyring (Ryste, 2015).

Grad av fleksibilitet

Et viktig steg i en regnskapskvalitetsanalyse er å undersøke graden av fleksibilitet. Dette innebærer at en må vurdere en virksomhets muligheter til å velge mellom ulike regnskapsprinsipper (Heskestad, 2015a). Små foretak har eksempelvis større valgfrihet til å kunne velge hvilke regnskapsprinsipper en ønsker å benytte seg av. Slike virksomheter defineres av regnskapslovens § 1-6. Heskestad (2015a) illustrerer dette med et eksempel hvor en produksjonsvirksomhet sitt ferdigvarelager en periode øker. Virksomheten kan velge mellom full og variabel tilvirkningskost. Ved valg av full tilvirkningskost vil driftsresultatet bli høyere enn ved variabel tilvirkningskost ettersom faste kostnader overføres til neste periode fremfor å kostnadsføres i inneværende periode. Dette viser på en god måte hvilken betydning valg av prinsipper kan ha for regnskapet. Ettersom større virksomheter har mindre valgfrihet med tanke på valg av prinsipper blir graden av fleksibilitet særlig viktig når regnskapets kvalitet skal vurderes i små foretak.

Vurdering av regnskapsstrategi

Videre i analysen må man også se nærmere på selskapets regnskapsstrategi. Man må se om regnskapsstrategien reflekterer selskapets virksomhet. For eksempel vil man vurdere et selskaps avskrivningsplan mot sammenlignbare selskaper og hva som er normalt i bransjen selskapet opererer i. Fleksibilitet i regnskapet kan benyttes for å belyse selskapets økonomiske situasjon, eller for å skjule spesielle forhold (Ryste, 2015). For å evaluere regnskapsrapporteringen og strategiene kan blant annet stille spørsmål om det foreligger incentiver for opportunistisk rapportering. Man kan stille spørsmål om det finnes avvik i selskapets rapportering og i bransjen generelt eller man kan stille spørsmål rundt endring av prinsipper og estimater. Dette er eksempler på spørsmål som vil være med på å evaluere regnskapsstrategien i selskapet.

Vurdering av informasjonskvalitet

Punkt fire i regnskapskvalitetsanalysen er vurderingen av informasjonens kvalitet. I regnskapet er informasjonen formidlet gjennom notene ofte svært viktig. Derfor er det også viktig at informasjon som er av relevans for spesifikke regnskapsstørrelser og spesielle hendelser formidles her. Informasjonskvaliteten i notene blir dårlig dersom det eksempelvis presenteres informasjon som er selvsagt eller som fremkommer andre steder i regnskapet uten å trenge presiseringer. For at kvaliteten av informasjon i regnskapet skal være god, skal en derfor unngå å innarbeide informasjon som ikke er vesentlig. Heskestad (2015a) poengterer at dersom notene er full av detaljer og informasjon som ikke er vesentlig, vil en kunne miste oversikten og overse det som er viktig for å kunne bedømme selskapet.

Identifisering av røde flagg

Identifisering av røde flagg er det viktigste punktet i regnskapskvalitetsanalysen. Med begrepet røde flagg kan man forstå sammenhenger og utviklingstrekk i regnskapet som avviker fra normalen over tid, og som skiller seg ut med tanke på bransjemessige forhold. Dersom man ikke evner å forklare dette avviket kan man si at det er et rødt flagg i regnskapet. Avvik kan indikere at det ubevisst eller bevisst er tatt regnskapsmessige vurderinger som villeder brukerne av regnskapet. Regnskapskvalitetsanalyse og røde flagg kan dermed være med å avdekke “pynting” på tall eller strekking av regnskapsinformasjon og regnskapsmanipulasjon.

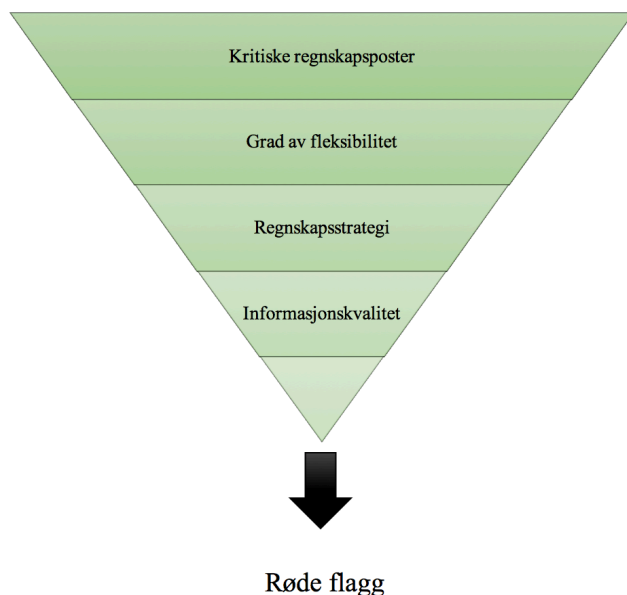
Dersom regnskapsmanipulasjon hadde vært et faktisk tilfelle i et selskaps regnskap, kan man risikere at brukerne hadde tatt avgjørelser på grunnlag av feilinformasjon i regnskapet. Dette kunne så igjen fått store uheldige konsekvenser. Dersom man identifiserer røde flagg i regnskapet vil dette si at forholdet må undersøkes nærmere, og kanskje også må selskapets vurdering av regnskapsposten overprøves. Likevel trenger det ikke nødvendigvis være noe i veien selv om man identifiserer røde flagg i regnskapet, og det er heller ikke dermed sagt at man har avdekket regnskapsmanipulasjon eller at regnskapet er av lav kvalitet. Det kan også foreligge helt forståelige grunner til dette, og det kan foreligge interne dokumenter som forklarer de identifiserte avvikene. Dette er noe revisor har rett til å få innsyn i, men eksterne brukere av regnskapet har ikke denne retten og har dermed heller ikke tilgang til denne dokumentasjonen. Disse brukerne må derfor også kunne stole på at revisors revisjonsberetning er troverdig. Dette betyr likevel ikke at analytikeren kan slå seg til ro med dette, ettersom det er akkurat dette som håpes på av de personene som faktisk driver med strekking av regnskapet eller manipulasjon. Det hender at revisor heller ikke oppdager strekking av regnskapsinformasjon eller heller ikke manipulasjon av regnskapet og det er derfor viktig at man også foretar egne vurderinger av regnskapet (Ryste, 2015).

I regnskapet kan man identifisere konkrete regnskapsposter hvor det kan være røde flagg knyttet til akkurat denne posten. Utover disse finnes det såkalte generelle røde flagg. Disse knytter seg ikke til spesifikke regnskapsposter, men til andre faktorer som likevel påvirker regnskapet og som derfor også vil kunne ha en betydning for regnskapets brukere. Generelle røde flagg kan for eksempel være en svak intern kontroll, uoversiktlig selskapsstruktur eller et overraskende revisorskifte (Heskestad, 2015b). Svak intern kontroll i et selskap vil på et generelt grunnlag være med på å tilrettelegge for et miljø hvor det er mulig å gjennomføre svindel og manipulasjon uten at det nødvendigvis oppdages. Dette er av interesse for regnskapsbrukerne da det innebærer større risiko knyttet til utarbeidelsen av regnskapsinformasjonen de benytter som en del av sitt beslutningsgrunnlag. Selv om dette ikke knytter seg spesifikt til en bestemt post i regnskapet vil dermed dette forholdet også påvirke regnskapsbrukerne og den risikoen som knyttes til regnskapet og der igjen regnskapskvaliteten. Dersom selskapsstrukturen er komplisert og uoversiktlig, vil det også kunne være vanskelig for både revisor og andre å oppdage eventuelle forsøk på å manipulere regnskapet. Situasjonen kan bli så kompleks at det blir vanskelig å få den fulle oversikten over selskapets situasjon. I slike tilfeller vil dette kunne bety at eksempelvis banker utsteder

lån som en ellers ikke ville gjort da det ikke er avdekket feil i rapporteringen (Heskestad, 2015a).

Overraskende revisorskifte og ikke-”normale” revisjonsberetninger er velkjente røde flagg (Heskestad, 2015b). Ved revisorskifte er tidligere revisor pliktig til å opplyse ny revisor i henhold til revisorlovens bestemmelser om forhold som har betydning for revisjonen. Dette kan for eksempel være en uoversiktlig selskapsstruktur. Lunde konsernet er et typisk eksempel her, hvor selskapsstrukturen var svært uoversiktlig med ekstremt mange selskaper knyttet til konsernet. Dette var trolig en medvirkende faktor til at revisor ikke oppdaget de fiktive transaksjonene med nærstående selskap (Heskestad, 2015b). Vi kommer tilbake til dette senere i oppgaven.

Altså kan vi si at identifisering av røde flagg er hva regnskapskvalitetsanalysen bunner ut i. De andre trinnene i analysen vil være viktige verktøy i arbeidet med å identifisere de røde flaggene i regnskapet og risikoen knyttet til regnskapspostene. Dersom vi finner faresignaler i de tidligere analysetrinnene vil dette være med på å identifisere de sentrale røde flaggene som igjen vil ha påvirkningen på regnskapskvaliteten. Regnskapskvalitetsanalyse kan illustreres som en trakt. Her vil røde flagg utgjøre sluttproduktet.

Figur 1: Regnskapskvalitetsanalyse - de ulike trinnene

2.5 Regnskapsmessig behandling

Vi skal videre se nærmere på den regnskapsmessige behandlingen av noen sentrale regnskapsposter. Med tanke på vår problemstilling vil det være naturlig å tenke at inntekter er en sentral post ettersom det er høy risiko knyttet til inntekter med tanke på misligheter. Vårt fokusområde er likevel ikke på denne regnskapsposten og vi vil derfor fokusere mer på varelager, interne transaksjoner og mellomværende ettersom dette er de mest sentrale problemområdene i våre utvalgte selskaper. Vi vil se på hva som er viktig å vurdere når man skal bokføre posten i regnskapet og hvordan det skal føres i samsvar med god regnskapsskikk. Dette vil vi gjøre for å få en oversikt over reglene knyttet til selve regnskapsføringen. Slik kan vi også identifisere grad av fleksibilitet knyttet til den spesifikke regnskapsposten og hvordan dette kan benyttes til strekking av regnskapsinformasjon eller manipulering av regnskapet. Vi vil også til slutt gå inn på konsekvenser dette medfører.

2.5.1 Varelagervurdering

Hvordan skal varelageret behandles i regnskapet?

Hvordan varelageret skal behandles følger av regnskapsloven og NRS. Varelageret er en regnskapspost som er gjenstand for skjønnsmessig behandling som nevnt tidligere. Bokføringslovens § 4 sier blant annet at regnskapsposten skal være fullstendig, nøyaktig og reell (Bokføringsloven, 2004). Dette medfører at selv om regnskapsposten er gjenstand for skjønnsmessig behandling så skal posten gi et rettvise bilde av de verdiene som virksomheten har på lager. Av regnskapslovens § 5-2 kommer det frem at omløpsmidler, herunder varelager, skal verdsettes til det laveste av anskaffelseskost og virkelig verdi.

Varelageret består av flere typer varer. Dette kan være varer som er kjøpt inn for direkte videresalg, varer som er kjøpt inn og brakt til salgbar tilstand gjennom tilvirkning innad i bedriften eller egentilvirkede varer. Disse ulike typer varer verdsettes ulikt, da varer som er brakt til salgbar stand i bedriften etter at råvarer er kjøpt inn skal tillegges kostnader som er påløpt for å få varen til salgbar stand (Skatteetaten, 2016b). Dette omfatter derfor alle kostnader som er påløpt som en direkte følge av fremstillingen av varen. I utgangspunktet skal anskaffelseskost benyttes når varelagerets verdi skal dokumenteres, gitt at dette er laveste verdi. Det er på den annen side tillatt er at varens utsalgsverdi kan benyttes. Dette er under forutsetningen av at denne verdien kan kalkuleres på en tilfredsstillende måte (Kaaby, 2015). Det må likevel presiseres at tilvirkningskost og anskaffelseskost begge kategoriseres som

anskaffelseskost når det skal vurderes om varelageret skal verdsettes til nettopp anskaffelseskost eller virkelig verdi.

Ukurans oppstår når varelagerets markedsverdi er lavere enn varelagerets bokførte verdi. Dette må behandles i regnskapet ved at det gjennomføres en nedskrivning av varelagerets verdi så snart dette oppstår. Dette medfører at varekostnaden øker tilsvarende. Av varelagerets dokumentasjon skal det fremkomme tydelig hvilke varer som er nedskrevet (Kaaby, 2015).

Varelagerets fleksibilitet

Vurderingen av varelagerets verdi er viktig. Dersom verdien av varelageret er overvurdert vil varekostnaden være for lav, og driftsresultatet bli for høyt. Når verdien av varelageret skal vurderes følges laveste verdis prinsipp, hvor varelageret vurderes til laveste verdi av virkelig verdi og anskaffelseskost. Anskaffelseskost omfatter de kostnader som er påløpt for å få varen i den tilstanden den er på nåværende tidspunkt. En sentral problemstilling knyttet til varelageret er om verdien som er satt faktisk stemmer med virkeligheten. Dette må det gjøres vurderinger av gjennom året, men hvor hyppig avhenger av bransje. Et varelager er å anse som overvurdert dersom det for eksempel oppstår ukurans, altså dersom markedsverdien av varelageret er lavere enn den bokførte verdien. Dette vil da si at varer man har på lager må selges til redusert pris eller at man ikke vil få solgt varen i det hele tatt. Dersom det foreligger ukurans må verdien av varelageret nedskrives. Dersom varelageret er overvurdert vil som nevnt varekostnaden bli undervurdert, noe som styrker periodens resultat, og kostnader vil dermed bli flyttet frem til senere perioder. Hva som faktisk er virkelig verdi av et varelager er en skjønsmessig vurdering, hvilket gjør verdsettelsen av varelageret vanskelig og åpner for fleksibilitet i regnskapet.

Hvert år skal varelageret telles og sjekkes for ukurans. Varetellingen vil ikke legge opp til fleksibilitet, men vurderingen av ukurans er en skjønsmessig vurdering der man selv må ta vurderingen rundt verdien av varen i markedet. All bruk av skjønn vil det knyttes en større grad av fleksibilitet til, og det er derfor her noe av risikoen rundt varelagerets verdi ligger. Varelageret skal som tidligere nevnt i utgangspunktet bokføres til anskaffelseskost. Hva som inkluderes i anskaffelseskost er også et risikomoment i vurderingen av varelageret. Dersom det knyttes for mye kostnader til anskaffelsen vil varen vurderes og bokføres til en høyere verdi enn hva som er dens virkelige verdi, gitt at dette er lavere enn utsalgsverdi. Vurderingen

av kostnader knyttet til varen åpner derfor også til fleksibilitet når det kommer til vurdering av varelagerets verdi.

Konsekvenser av et feilvurdert varelager

Et overvurdert varelager innebærer blant annet at varelageret øker mer enn varekostnaden. Dette igjen øker verdien av selskapet som fører til at regnskapsbrukerne vurderer selskapet som mer verdifullt enn hva som er tilfellet, noe som tilrettelegger for et feilaktig beslutningsgrunnlag for selskapets interessenter. Et eksempel kan være at et selskaps bankforbindelse yter et lån som ikke ville vært utstedt dersom selskapets virkelige verdi lå til grunn for lånevurderingen. At selskapets verdier er feilvurdert kan føre til store ringvirkninger for selskapets interessenter.

Et rødt flagg som knytter seg til denne regnskapsposten er redusert omløpshastighet på varelageret. Altså at varelageret omsettes færre ganger gjennom året. Dette forklares ved at varelagerets beholdning øker mer i prosent enn hva varekostnaden gjør (Heskestad, 2016). At omløpshastigheten til varelageret reduseres er ikke et rødt flagg alene, men må sees i sammenheng med andre faktorer. Dersom virksomhetens salg for eksempel skulle synke en periode på grunn av redusert etterspørsel, trenger ikke dette bety at det er noe galt av den grunn. Det må likevel presiseres at det riktignok kan være en indikator på sviktende lønnsomhet i virksomheten. Dersom varelagerets omløpshastighet på den annen side synker, kombinert med at andre marginer bedres og at konkurrentenes marginer reduseres, kan dette bety at varelageret er overvurdert (Heskestad, 2016).

2.5.2 Konsernregnskap

Kontrollbegrepet og regnskapsmessig behandling

Et konsern er en virksomhet som består av flere økonomiske enheter. Formålet med et konsernregnskap er således å vise konsernets samlede virksomhet som én økonomiske enhet. Ved vurdering av om et konsernregnskap skal utarbeides eller ikke, må det vurderes om et morselskap har juridisk eller faktisk (reell) kontroll over en annen virksomhet (Sotnakk, 2015).

Kontrollbegrepet innebærer i konsolideringssammenheng at morselskapet direkte eller indirekte har mer enn halvparten av stemmerettene i et selskap. Det ligger to former for

kontroll i kontrollbegrepet, juridisk kontroll og faktisk kontroll. Juridisk kontroll foreligger når morselskapet eier 50 % av aksjene eller mer i datterselskapet. Dette er såkalt direkte kontroll, da morselskapet har eierskap til mer enn halvparten av stemmerettene i selskapet (Norsk Regnskapsstiftelse, 2011). Faktisk kontroll over et selskap kan foreligge selv om morselskapet ikke har juridisk kontroll. Dette innebærer at morselskapet har et direkte eierskap til færre enn halvparten av selskapets aksjer og stemmeretter, men likevel har en så stor innflytelse at kontroll oppnås. Dette kan for eksempel skje dersom morselskapet er en stor aksjonær, og resten av aksjonærene i selskapet har små aksjeandeler. Det kan også være at morselskapet innehar alle fullmakter knyttet til den økonomiske driften i selskapet og dermed også i realiteten styrer selskapet.

Konsernregnskapet utarbeides når et selskap har kontroll over et annet selskap som forklart ovenfor. Et av hovedprinsippene bak god regnskapsskikk er at regnskapet skal gi et rettvise bilde av selskapets eller konsernets økonomiske stilling. Dette betyr at når konsernregnskapet utarbeides må også interne transaksjoner mellom selskapene elimineres bort fra regnskapet. Eksempelvis elimineres mors investering i datterselskapet bort mot datterselskapets egenkapital. Transaksjonene elimineres bort for at ikke regnskapet skal vise informasjon i konsernet som ikke er av økonomisk verdi. Dette vil likevel komme frem i selskapsregnskapene.

Fleksibilitet og risiko

Et spørsmål videre kan da være om spørsmålet rundt konsolidering kan misbrukes på noen måte for å trekke frem fiktive verdier som egentlig skulle vært eliminert bort? Det kan tenkes at eierandeler kan være utformet som en egen strategi for å unngå konsolidering og på den måten inkludere inntekter i regnskapet som egentlig ligger inne i et konsern, og dermed heller ikke er en virkelig verdi i konsernet som en økonomisk enhet. Dette er da viktig å fange opp da det vil gi et misvisende bilde på den økonomiske situasjonen. Det kan ses på som strekking eller misbruk av reglene for å fremme et syn på seg selv som ikke er reelt.

Når det gjelder juridisk kontroll som kommentert over, knyttes det ingen fleksibilitet til dette. Man konsoliderer dersom man eier mer enn 50% av aksjene. Når det kommer til faktisk kontroll er dette en vurderingssak, og som nevnt tidligere vil bruk av skjønn åpne for fleksibilitet og strekking av regler. Dersom man velger å legge seg under 50% eierandel vil man kunne unngå juridisk kontroll og konsolidering i henhold til disse reglene. Spørsmålet

blir da om selskapet innehar den faktiske kontrollen. Dette kan skjules i større konsern der situasjonen gjerne er mer kompleks. Der man i realiteten besitter den faktiske kontrollen kan man unngå konsolidering fordi man ikke fanger opp situasjonen.

Konsekvenser

Dersom et selskap eier mindre enn 50% av aksjene, innehar den faktiske kontrollen over et annet selskap, men ikke har konsolidert, kan dette få konsekvenser. Dette kan for eksempel være for å trekke frem verdier som skulle vært eliminert bort i et konsernregnskap. Det vil igjen fremme et syn på selskapet som bedre økonomisk stilt, noe som fører til feil beslutningsgrunnlag for selskapets interessenter. En annen konsekvens kan være at selskapet som i realiteten innehar den faktiske kontrollen kan flytte verdier på tvers av selskaper uten at det stilles særlig spørsmål rundt dette. Slik kan man flytte verdier slik det passer selskapet best med tanke på den situasjonen man befinner seg i.

2.5.3 Interne transaksjoner og mellomværende

I mange konsern vil det også foregå transaksjoner mellom selskapene som inngår i konsernet. Ved salg utenfor konsernet skal salg bokføres til virkelig verdi på transaksjonstidspunktet i henhold til transaksjonsprinsippet. Konsernregnskapet skal vise selskapene som inngår i konsernet under ett, som én enhet. Dette innebærer at transaksjoner mellom selskap i samme konsern må elimineres bort som nevnt tidligere (Granlund, Gøbel, Holseter og Rimstad, 2010). Dette innebærer dermed at konserninterne transaksjoner ikke skal vises i konsernregnskapet. Selskap som inngår i samme konsern gjennomfører i mange tilfeller interne transaksjoner. Dette kan eksempelvis være konsernbidrag, konsernlån, kjøp/salg av varer og tjenester eller kjøp/salg av aksjer. Interne transaksjoner skal gjennomføres til markedspris og det skal opplyses om transaksjonenes omfang i notene (Heskestad, 2014).

Behandlingen av interne transaksjoner skal gjøres på samme måte som eksterne transaksjoner. Dette innebærer at transaksjonene skal prissettes som om det var to uavhengige parter som inngikk avtalen, altså til markedspris som nevnt over. Også kalt prinsippet om armlengdes avstand (Sotnakk, 2015). Dette innebærer at transaksjonen må ha en forretningsmessig verdi, da to uavhengige parter ikke ville inngått en avtale som ikke hadde noen forretningsmessig verdi for den enkelte part. En konsekvens av interne transaksjoner er at den manglende uavhengigheten mellom partene kan medføre en annen fordeling av fordeler og ulemper ved transaksjoner. Dette kan igjen ha en innvirkning på selskapenes finansielle posisjon (NOU,

2008:16, 2008, s. 100). Et eksempel på dette problemet kan være at et morselskap selger PCer til et datterselskap som i realiteten ikke har noen verdi for datterselskapet, for så å inntektsføre verdien til markedspris. Hvis disse PCene skulle vært gjenstand for nedskrivning, vil morselskapet ha oppnådd en fordel ved å kvitte seg med disse da de likevel skulle vært nedskrevet. Det påfører riktignok datterselskapet en ulempe i den forstand, og det kan vanskelig argumenteres for at dette vil ha noe forretningsmessig verdi for datterselskapet. Siden en selger til seg selv, og det ikke er noen uavhengige parter til stede, kan det argumenteres for at det faktisk foreligger en forretningsmessig verdi, hvilket kan være svært vanskelig å motbevise ved mindre det er åpenbart at eiendelen ikke har noen som helst verdi for datterselskapet. Likevel vil morselskapet fremstå bedre økonomisk sett enn hva som ville vært tilfellet dersom de måtte nedskrive varelageret.

Mellomværende defineres som interne fordringer og gjeld i samme konsern (Granlund et al, 2010), og skal i likhet med andre interne transaksjoner elimineres i konsernregnskapet da det ikke involverer en ekstern part. Et eksempel på hvordan mellomværende kan oppstå er at et holdingselskap (morselskap) tar opp lån i banken for å kjøpe aksjer. Holdingselskap har ikke inntekt, hvilket gjør det vanskelig å betjene denne gjelden. Spørsmålet blir derfor hvordan selskapet kan betjene gjelden sin. Som et Holding selskap i konsern, kan gjelden betjenes på tre måter;

- Å ta ut utbytte
- Motta konsernbidrag
- Ta opp konsernlån

For å videreføre eksemplet over kan vi si at det ene datterselskapet har et resultat etter skatt på 3 MNOK. Dersom holdingselskapet tar ut utbytte på 3 MNOK vil selskapet kunne betjene sin gjeld. Egenkapitalen i datterselskapet vil endres. Når det gis utbytte vil verdiene forsvinne ut av datterselskapet, hvilket har en negativ effekt på egenkapitalen. Tilfellet vil være det samme ved konsernbidrag. Det deles ut konsernbidrag på 3 MNOK. Holdingselskapet kan betjene lånet til banken, og egenkapitalen i datterselskapet reduseres.

Dersom holdingselskapet på den annen side tar opp konsernlån, vil balansen se annerledes ut. I dette tilfellet vil også resultatet gå til holdingselskapet. Forskjellen er at det her oppstår en fordring som datterselskapet får på morselskapet. Mellomværende er i seg selv ikke en

transaksjon med en direkte økonomisk verdi, men bevegelser som skjer i balansen. I stedet for å gi utbytte eller yte konsernbidrag hvor beløpene går ut av bank og reduserer egenkapitalen tilsvarende, vil egenkapitalen forbli lik da det i stedet oppstår en fordring på låntaker. Det er altså kun debetsiden av balansen som endrer seg. Den frie egenkapitalen tilfaller dermed datterselskapet og styrker egenkapitalen fremfor å redusere den. Mellomværende får på denne måten en tilsynelatende effekt på datterselskapets egenkapital ved at den forblir den samme som den ville vært dersom årsresultatet hadde blitt lagt til egenkapitalen med motpost i bank. Mellomværende har derfor en effekt på egenkapitalen og kan få selskapet til å se bedre ut frem til en går inn i regnskapet og ser.

For at et aksjonærlån skal kunne kategoriseres som lovlig må det oppfylle to krav, herunder;

- at det ikke gis mer i lån enn hva som kan deles ut i utbytte.
- det må være betryggende sikkerhet for at lånet faktisk blir tilbakebetalt.

Dersom ikke begge disse kravene er oppfylt vil aksjonærlånet være å anse som ulovlig i henhold til aksjelovens § 8-7.

Første punkt omhandler hvor stort lån det er anledning for selskapet å gi. For at lånet skal være gyldig, og således lovlig skal ikke dette overgå selskapets frie egenkapital (Larsen, 2012). Det andre punktet som omhandler betryggende sikkerhet for at lånet tilbakeføres vil innebære at selskapet som tar opp lånet, faktisk har til hensikt å betale dette tilbake, samt muligheten til det. Dersom det inngås skriftlig avtale om lånebetingelser og nedbetalingstid m.m., vil dette tale for at lånet faktisk er reelt og at låntaker har til hensikt å betale gjelden sin tilbake. I vurderingen av om lånet er reelt eller ikke kan en også se på om lånebeløpet, og således fordringen datterselskapet får på mor øker uten at det gjøres nedbetalinger i perioden. Dette vil tyde på at lånet ikke er reelt.

Interne transaksjoner og mellomværende kan som nevnt over være et redskap for regnskapsmanipulasjon. Det kan brukes for å flytte på gjeld eller andre poster. Et eksempel der interne transaksjoner var med på å skape problemer av større karakter er Enron-skandalen. I dette tilfellet var det snakk om transaksjoner mellom relasjoner, og selskaper som var kontrollert av selskapets egne direktør. Slik skjulte selskapet store underskudd gjennom transaksjoner med datterselskap som gjerne opererte i skatteparadis med lite kontroll over

selskapets finanser. Selskapet bekreftet før konkursen å ha blåst opp inntektene med 60 milliarder dollar. Dette ble gjort ved å starte selvstendige datterselskaper med et minimum av aksjekapital, la disse selskapene ta opp investeringslån, for så å knytte de samme selskapene til seg som leverandører. Poenget var å bruke så lite kapital som mulig, samtidig som de maksimerte overskuddene på allerede investert kapital. Avkastningskravet på investeringskapital lå på mellom 25 og 30 prosent, noe som måtte til for å holde en høy aksjekurs. Det var svært få avdelinger som kunne vise til slike tall, så for å i det hele få investert i noen av forretningsområdene måtte selskapet sørge for at andre selskaper tok støyten med investeringene. Dette ble gjort ved å opprette nye selskaper, som resulterte i hele 900 selskaper. Det er i senere tid blitt avdekket at nærmere 50 milliarder dollar forsvant ut av selskapet i form av lån til datterselskaper som ikke var lønnsomme (Rasmussen, 2002).

Ettersom det her var snakk om selvstendige datterselskaper kontrollert av direktør, og ikke selskapet direkte har selskapet unngått konsolidering. Da har det også vært mulig å skjule hva som faktisk har skjedd. I senere tid har IFRS lagt større vekt på faktisk kontroll noe som kan tilsi at ettersom selskapet ble kontrollert av selskapets direktør ville konsolidering vært nødvendig i dag. Dette er også tilfellet i Norge etter god regnskapsskikk. Konsolidering gjør det da vanskeligere å skjule underskudd i andre selskaper. Samtidig i Enron saken var det snakk om såpass mange selskaper, noe som gjør saken mer kompleks og igjen kan gjøre det vanskelig for både revisor og andre brukere å oppdage feilen, det er derfor usikkert om en konsolidering i dette tilfellet ville gitt mer klarhet i saken.

Dette er bare et eksempel på hvordan interne transaksjoner og mellomværende kan brukes til å lure brukerne og manipulere regnskapet til sin egen fordel. Til gjengjeld vil dette slå kraftig tilbake på selskapet dersom det blir oppdaget senere, noe som i eksempelet over førte med seg en stor konkurs. I casestudiet vil vi se videre på hva som skjedde i Bauer Energi AS i forbindelse med mellomværende, og om det finnes faresignaler eller røde flagg i regnskapet som kan tilsi at dette burde vært oppdaget tidligere.

Vi kan også nevne bruk av SPE (Special purpose entities) for å pynte på regnskap eller oppnå spesielle skattemessige fordeler. Dette er et gammelt fenomen som ikke bare har vært brukt i utlandet, som i Enron-saken, men også i Norge. Spørsmålet vil ofte være om det er selskapet, som opprettet SPE, som selv kontrollerer dette. Dersom dette er tilfellet må SPE konsolideres i selskapets regnskap, og i så fall vil eventuelle salgstransaksjoner mellom disse bli nullet ut.

Men dersom det kontrolleres av utenforstående, vil ikke dette være tilfellet. Slik vil reglene for konsolidering til en viss grad beskytte brukerne mot regnskapsmanipulasjon når det kommer til transaksjoner mellom konsernselskaper. Man kan likevel si at det er en viss risiko knyttet til konserninterne transaksjoner (Kvaal, 2002) (NOU, 2008:16, 2008, s. 102). Vi kan også nevne at bruk av stråmenn som står med det formelle ansvaret for å unngå faktisk kontroll og konsolidering, også kan benyttes som et middel for å skape økonomiske fordeler for selskapet.

Behandling av mellomværende i konsernregnskapet

Mellomværende kan oppstå som en følge av at det gis konsernlån på bakgrunn av disponibel fri egenkapital. Dersom det utstedes et konsernlån, skal det i likhet med ordinære banklån etableres en nedbetalingsavtale. Dette er for å oppnå en sikkerhet om at lånet er reelt, og at låntaker faktisk har til hensikt å betale ned lånet, som forklart tidligere. For å sikre at det foreligger tilstrekkelig dokumentasjon om konsernmellomværende, bør det foretas avstemming løpende gjennom året (Kaaby, 2015). Dersom fordringene er sikre, altså at det er sannsynlig at lånet betales tilbake, settes verdien til pålydende. Dersom deler av verdien er usikker skal fordringen nedskrives basert på hvor stor del av fordringen som anses for å være tapt. Dersom fordringen er uerholdelig, altså at den ikke kan drives inn, skal hele verdien nedskrives (Skatteetaten, 2016a). Sistnevnte gjelder også dersom selskapet selv ikke har til hensikt å drive inn fordringen.

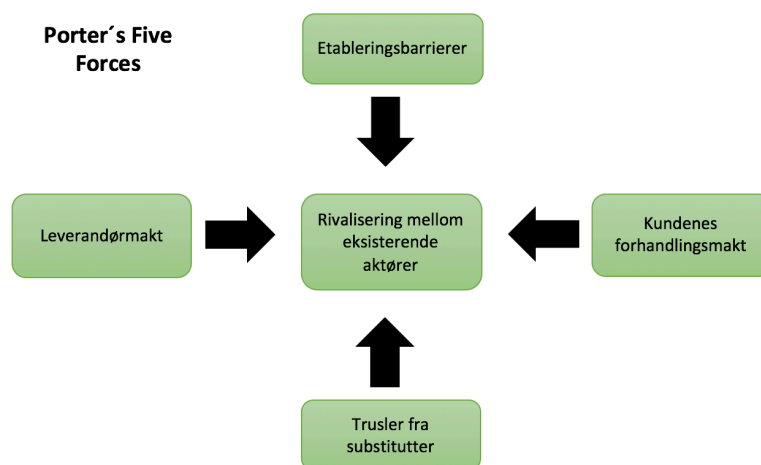
Konserninterne lån oppstår som nevnt tidligere i balanseregnskapet. Bankkonto krediteres, og Konsernfordring/Andre fordringer debiteres. Egenkapitalen forblir uendret. Dette betyr at ved å gi ut konsernlån ivaretar virksomheten samme egenkapital som det ville gjort dersom hele summen av fri egenkapital inngikk i egenkapitalen for den gjeldende perioden. Dersom lånet er reelt og låntaker har til hensikt å betale tilbake vil det foreligge dokumentasjon på dette. Ved nedbetaling av konsernlån vil fordringen nedreguleres basert på hvor store avdragene er. Dersom låntaker ikke har til hensikt å betale tilbake lånet, vil fordringen nedskrives og tapsføres. Dette vil medføre en kostnad for virksomheten i det påfølgende året, hvilket også påvirker resultatet i negativ retning.

2.6 Porter's Five Forces

Porters femkraftsmodell er et verktøy som skal hjelpe med å identifisere og analysere de ulike konkurransekraftene som er med på å påvirke ulike markeder. Modellen er også med på å

illustrere hvilke styrker og svakheter et marked har enten det gjelder et eksisterende marked en allerede er inne i, eller et nytt marked en prøver å komme inn i. Det er fem krefter som er med på å påvirke en virksomhets konkurransesituasjon. Disse er;

- Etableringsbarrierer
- Kundenes forhandlingsmakt
- Leverandørmakt
- Trusler fra substitutter
- Rivalisering mellom eksisterende aktører

Figur 2: Porter's Five Forces

Etableringsbarrierer

Etableringsbarrierer er svært vesentlige når en befinner seg i eller vurderer å gå inn i et marked. Med etableringsbarrierer menes det at høye hindre for å kunne komme seg inn i et marked og få etablert seg der (Kotler, 2005). Disse hindrene kan eksempelvis være høye kapitalkrav for å kunne etablere virksomheten.

Kundenes forhandlingsmakt

Kundenes forhandlingsmakt beskrives av Kotler (2005) som kundenes evne til å kunne forhandle på og presse prisene på varer ned. Dette kan være tilfellet der en bedrift eksempelvis har noen veldig få store kunder som står for en stor andel av bedriftens inntjening. Dersom en kunde dessuten er en stor velrenommert bedrift vil også deres forhandlingskraft styrkes på grunnlag av merkevarenavnet. Dette kan også være tilfellet dersom en selger produkter som tilbys av flere andre aktører også, og således at kostnadene og arbeidet forbundet med bytte av leverandør for en kunde er lav.

Leverandørmakt

Leverandørens forhandlingsmakt omhandler en leverandørs evne til å kunne heve prisen på eller redusere mengden varer som leveres (Kotler, 2005). Eksempler på slike tilfeller er når det finnes få tilbydere av en spesifikk vare som kun bestemte virksomheter leverer. Med få tilbydere vil leverandørens forhandlingsmakt øke. Det kan også være tilfellet dersom kostnadene ved å skifte leverandør er høye.

Substitutter

Et substitutt kan defineres som et produkt som kan dekke de samme behovene som et annet produkt uten at de to produktene er like. Kotler (2005) beskriver substitutter som et problem i den grad at konkurransen i markedet øker. Dette vil påvirke andre aktørers produktpriser, og derfor også fortjenestemarginene.

Rivalisering mellom eksisterende aktører

Kotler (2005) beskriver et rivaliserende marked med flere aggressive aktører som svært lite gunstig. Slike markeder kjennetegnes av at veksten er begrenset eller at den skjer sprangvis. I slike markeder er det ofte mange aktører hvor konkurransen er intens. De faste kostnadene er ofte høye og priskriger og nysatsinger skjer hyppig. Markedet blir dermed dyrt å konkurrere i.

Hvorfor er modellen viktig for oss?

Porter's modell er aktuell for å kunne identifisere de kritiske områdene i selskapenes regnskap. Ved hjelp av modellen kan vi definere selskapets konkurransesituasjon og identifisere andre økonomiske forhold som kan være av interesse for den videre analysen av situasjonen. Vi vil derfor benytte oss av denne modellen som et verktøy når vi ser videre på og analyserer de forskjellige selskapene i kapittel 5.

2.7 Avslutning

Det sentrale i dette kapitlet har vært å belyse den teoretiske delen av problemstillingen vår. For å kunne få en dypere forståelse for temaet, er det også viktig å fremlegge de reglene og prinsippene som er gjeldende i vårt samfunn. Vi vil vise hva som ligger i god regnskapsskikk i Norge, og peker også på svakheter som kan utnyttes av uærlige mennesker for å endre regnskapsbrukernes syn på selskapets økonomiske stilling. Vi går spesielt inn i et utvalg av regnskapsposter som vi selv mener er relevant for videre analyse av problemstillingen vår.

Dette er poster som har vært sentrale i analysedelen av vårt utvalg av case. Vi går da nærmere inn på hva som ligger i den spesifikke regnskapsposten, hvordan dette skal føres etter god regnskapsskikk, og hvordan systemet kan utnyttes og manipuleres dersom man går inn for dette. Dette vil så igjen hjelpe oss videre i oppgaven vår og spesielt når vi går inn i analysedelen eller casestudiet av oppgaven i kapittel 5.

Kapittel 3 Regnskapsmanipulasjon

Det har gjennom årene vært flere større regnskapsskandaler både i Norge og i resten av verden. Blant noen av de mest kjente i Norge kan vi nevne Finance Credit, Sponsor Service, Troms Kraft & Kultur. Enda større kan vi nevne Enron-skandalen i USA. Muligheten for å fikse på tallene er et stort problem, og det er derfor interessant å se nærmere på temaet regnskapsmanipulasjon.

Regnskapsmanipulasjon er ofte knyttet til inntekter, og det knyttes derfor ofte størst risiko til denne posten i regnskapet. Det blir også derfor ofte lagt mye vekt på akkurat denne regnskapsposten. Inntekter kan blåses opp gjennom blant annet fiktive inntekter fra fiktive kunder, og det er derfor viktig å se om det finnes grunnlag til å tro at dette faktisk har skjedd i regnskapet. Det finnes likevel også andre poster i regnskapet som kan være utsatt for manipulasjon. Områder som ofte ikke vies like mye oppmerksomhet. Det kan likevel være like stor risiko knyttet til disse områdene. Det er derfor viktig å kjenne bransjen selskapet opererer i for å kunne identifisere de områdene det knyttes størst risiko til. Det kan også tenkes at risikoen kanskje er større, da man vet at dette er poster det ikke er like mye oppmerksomhet rundt, og man kan slippe lettere unna ved å pynte på disse tallene. Et område som kan være utsatt for manipulasjon er varelageret. Dette kan for eksempel skje ved at varelageret er verdsatt for høyt i forhold til det varene egentlig er verd. Det kan også være snakk om mellomværende i forbindelse med lån, der egenkapitalen blåses opp og gir et feilaktig lønnsomt syn på selskapet. Eller det kan være interne transaksjoner mellom selskaper i samme konsern, der man kan manipulere regnskapet ved å flytte verdier på tvers av selskapene. Alle disse problemstillingene skal vi se nærmere på i casestudiet senere.

3.1 Hvorfor oppstår regnskapsmanipulasjon?

Ofte oppstår regnskapsmanipulasjon på grunn av en forventning om økonomiske fordeler som tilfaller selskapet eller ledelsen. Fordelene kan oppstå som følge av kontrakter som bestemmes av ulike regnskapsstørrelser. Dette kan for eksempel være bonusavtaler til ledelsen, der ledelsen oppnår bonus dersom resultatet overgår et visst nivå. Eller det kan være låneavtaler i banken med egne egenkapitalklausuler, såkalte covenantskrav, der det vil være viktig for selskapet å opprettholde en viss egenkapital for å videreføre låneavtalen. Det kan også være knyttet til noe så enkelt som status og frynsegoder hos ledelsen.

Mislighetstriangelet er et kjent begrep i revisjonsteorien, og skal forklare omstendighetene rundt hvorfor økonomisk kriminalitet blir begått. Det er derfor relevant å forklare dette begrepet nærmere for å få en bedre forståelse rundt fenomenet. Mislighetstriangelet har tre element som skal være tilstede for at en person skal begå misligheter i regnskapet. Disse er:

- Motivasjon eller press
- Mulighet og rettferdiggjørelse
- Holdninger og integritet.

Dette fremkommer også av ISA 240 A1. At det foreligger press eller motivasjon for å utføre misligheter kan man for eksempel se gjennom bonusordninger, der motivasjonen vil være å nå et visst mål for å oppnå belønninger (Den norske Revisorforening, 2016). Det kan også være press fra ledere om å opprettholde resultat som forventes utenfra. Når det kommer til mulighet, kan dette være at den interne kontrollen er sviktende og at den ansatte har kunnskap om dette og følgelig utnytter denne informasjonen til sin fordel. Han kan dermed utføre misligheten uten at andre oppdager det. Rettferdiggjørelse kan også knytte seg til bonusordninger der belønning som nevnt kommer av å oppnå visse regnskapsstørrelser. Personen kan selv føle at dette er noe han eller hun fortjener og på den måten rettferdiggjøre handlingen overfor seg selv. Dette kan knyttes opp mot personens etiske verdier og holdninger, men også ærlige personer kan begå misligheter dersom presset blir stort nok.

Ledelsen sitter alltid på mer og bedre informasjon enn andre regnskapsbrukere, og det kan dermed også tenkes at denne informasjonen kan utnyttes på en opportunistisk måte. Dette på samme måte som informasjonen kan misbrukes ved kjøp av aksjer i selskaper der personer sitter med innsideinformasjon. På denne måten blir regnskapsrapporteringen misvisende og feilaktig. I verste fall kan det også få videre negative økonomiske konsekvenser for eiere, långivere og andre interessenter, da regnskapet som beslutningsgrunnlag viser feilinformasjon. Regnskapet har en stor verdi for brukerne av regnskapet og det er dermed viktig at vi kan stole på at informasjonen som presenteres her er av god kvalitet for at man kan bruke dette som beslutningsgrunnlag.

Misligheter og regnskapsmanipulasjon er ofte vanskelig å oppdage, da det vanligvis skjules godt av den som har utført handlingen. Det er på grunnlag av dette viktig at enhver bruker har et kritisk øye til det som presenteres. Man behøver ikke nødvendigvis å automatisk beskyld

selskapet for å bedrive regnskapsmanipulasjon frem til det motsatte er bevist, men et kritisk syn er viktig for å opprettholde det gode beslutningsgrunnlaget og igjen fatte gode beslutninger. Som sagt vil regnskapskvalitetsanalyse være viktig for å vurdere informasjonen man får i regnskapet (Heskestad, 2014).

3.2 Hvem er ansvarlig?

Det er den eller de som styrer foretaket og den eller de som fører regnskapet som har ansvaret for at regnskapsbestemmelsene overholdes. Regnskapet spiller en stor rolle og er et svært viktig beslutningsgrunnlag for investorer, långivere og andre kreditorer. Uriktige eller mangelfulle opplysninger i regnskapet kan føre til tap eller en fare for tap hos selskapets interessenter. Beregningen av direkte skatter, merverdiavgift, arbeidsgiveravgift og særavgifter til det offentlige er også gjort på grunnlag av selskapets regnskap. Feilinformasjon her kan dermed også føre til at slike skatter og avgifter blir beregnet feil, og reduserer da igjen det offentliges mulighet for kontroll. Som vi kan se er det mange som blir påvirket av et ufullstendig og feilaktig regnskap og derfor er det viktig at det finnes gode kontroller og regler for slik rapportering. Dersom man oppdager brudd på regnskapsbestemmelsene og dette er gjort bevisst, vil man kunne si at det er snakk om regnskapsmanipulasjon. Det er da ofte knyttet til bedrageri og en slik handling kan bli hardt straffet. Ledelsen har som sagt et stort ansvar for at reglene overholdes, og det er derfor viktig at de legger til rette for gode rutiner og riktig kompetanse når det kommer til regnskapsrapportering (Økokrim, 2016).

Samtidig som selskapets ledelse har et ansvar for at regnskapsinformasjonen er av høy regnskapsmessig kvalitet, vil også revisor ha et ansvar. Revisor skal se til at regnskapet er uten vesentlige feil og mangler og er dermed en sikkerhet for regnskapsbrukeren. Revisor har tilgang til all dokumentasjon og skal legge opp en revisjonsplan ut fra risikoen knyttet til selskapet, og deretter utføre tester for å få bekreftet eller avkreftet at regnskapet stemmer. Det knyttes høy tillit til revisor, og regnskapsbrukeren skal kunne stole på at revisor har gjort de riktige vurderingen knyttet til selskapets situasjon og dermed også at revisjonsberetningen er til å stole på.

3.3 Hvor går grensen

Norske regnskapsregler er som skrevet ovenfor prinsippbasert, noe som gir rom for skjønsmessig vurdering av flere sentrale regnskapsposter. I den sammenheng gis det også

rom for strekking av regnskapsregler som likevel kan aksepteres. Ved regelbasert regnskapsføring, og IFRS, på den annen side har en et sett med regler en må følge når transaksjoner føres i bedriftens regnskap. Dette har sine klare fordeler da man ikke kan felles på å ha gjort en dårlig vurdering ved bokføringen av ulike regnskapsposter. Man skulle tro at regelbasert regnskapsføring ikke tillot noen form for kreativitet, men tilfellet er likevel at regelbaserte systemer oppmuntrer til kreativitet. Kreativiteten strekker seg i den grad det kan anses å være innenfor lovverket, selv om det ikke nødvendigvis hverken er etisk eller moralsk akseptert. I henhold til Nisbett & Sheikh (2007) er en ved prinsippbasert regnskapsføring, og revisjonen av dette, opptatt av innholdet som er presentert i regnskapet. Er informasjonen i regnskapet riktig? Ved regelbasert regnskapsføring, er dette mindre viktig enn hva reglene sier. I dette tilfellet kan dette tolkes til at dersom det ikke står i reglene at noe ikke er tillatt, så er det innenfor lovverket (Nisbett & Sheikh, 2007).

Det kan på grunnlag av dette være en uklar grense mellom hva som faktisk er innenfor grensen for hva som kan aksepteres av kreativitet i regnskapet og hva som faktisk er å anse som regnskapsmanipulasjon. I de færreste situasjoner er det snakk om noe så alvorlig som manipulasjon, men strekking av reglene. Det kan diskuteres om denne strekkingen er innenfor hva som kan aksepteres. Det vil for de aller fleste selskap være av interesse å fremstå så bra som mulig på papiret. Dersom det er rom for tolkning av reglene og strekking av disse er dette noe de fleste vil benytte seg av. Det må likevel drastiske handlinger til fra selskapets side dersom det skal klassifiseres som manipulasjon. Spørsmålet videre blir derfor hvor grensa mellom akseptert regnskapspraksis og manipulasjon faktisk går.

I henhold til god regnskapsskikk som beskrevet i regnskapslovens §4-6 og beskrevet ovenfor, skal årsregnskapet utarbeides i samsvar med god regnskapsskikk. God regnskapsskikk faller som sagt inn under kategorien prinsippbasert regnskapsføring. Dette innebærer som tidligere presisert at regnskapsføringen skal gjøres i henhold til regnskapsprinsippene, de øvrige bestemmelsene i regnskapsloven og allmenn akseptert praksis, hvilket også gir rom for flere skjønsmessige vurderinger (Johnsen og Kvaal, 1999). Årsregnskapet skal på denne måten gi et rettviseende bilde av bedriftens økonomiske stilling og resultat.

På denne måten skiller god regnskapsskikk seg fra IFRS, i den grad hvilket fokus standarden har. God regnskapsskikk har stor fokus på resultatregnskapet, og at målingen av resultatet er fornuftig. Fardal (2007) forklarer at god regnskapsskikk bygger på en transaksjonsbasert

historisk kostmodell. Dette innebærer at for at noe skal føres inn i resultatregnskapet må det ha skjedd en transaksjon i form av et kjøp eller et salg.

IFRS på den annen side bygger på en mer balanseorientert tilnærming til regnskapsføring, altså at fokuset er mer rettet mot balansen enn resultatregnskapet, og er på denne måten en motsetning til god regnskapsskikk. For at noe skal balanseføres må det oppfylle kravet om å kunne kategoriseres som enten en eiendel eller forpliktelse. Øvrige poster vil dermed plasseres i resultatregnskapet. Det er på denne måten store forskjeller mellom de to regnskapsstandardene, men begge vil gi et rettviseende bilde av selskapets økonomiske stilling.

Ved prinsippbasert regnskapsføring, har en et større spillerom enn dersom det er regelbasert. Dette kan forstås som at det også er lettere å gjøre feil. Feil kan deles inn i bevisste og ubevisste feil, der ubevisste feil forstås som feil som ikke er begått med forsett. Altså at en ikke har vært klar over at man faktisk har gjort en feil, slurvet eller at kompetansen er mangelfull. Bevisste feil kan på den annen side forstås som feil som er begått med forsett. Da har vedkommende med vitende vilje gjort noe annet enn hva regnskapsprinsippene tillater.

Ubevisste feil kan også henge sammen med virksomhetens størrelse. Store virksomheter har ofte større ressurser å gå på. Internt har ofte store virksomheter gode internkontrollsystemer og egen internrevisjon i tillegg til ekstern revisor (Baksaas og Stenheim, 2015). Slike ressurser besitter ofte ikke mindre foretak, da gjerne andre sider ved virksomheten prioriteres høyere. Dessuten vil den interne kompetansen i mange tilfeller være lavere i mindre foretak. Dette er imidlertid noe virksomhetene kan gjøre noe med ved å engasjere en ekstern regnskapsfører. Da kan en være sikker på at kompetansen er god på dette området. Regnskapsloven § 1-6 definerer små foretak som foretak som ikke overskrider grensene for to av tre følgende vilkår:

- Salgsinntekt 70 millioner kroner
- Balansesum 35 millioner kroner
- Gjennomsnittlig antall ansatte i regnskapsåret: 50 årsverk

Som nevnt over henger ofte risikoen for ubevisste feil sammen med foretakets størrelse, da små foretak ofte har svakere kompetanse på regnskapsrapportering. Det er også ofte større prioritet på løpende drift og dette får da mer oppmerksomhet (Baksaas og Stenheim, 2015).

Det kan med bakgrunn av dette være et spørsmål om selskapets størrelse er noe å ta hensyn til når man vurderer regnskapskvaliteten og undersøker om det foreligger regnskapsmanipulasjon eller ikke. Det kan tenkes at det finnes flere regnskapsbrukere knyttet til større firmaer, men det er likevel viktig at regnskapet for en mindre bedrift er til å stole på. Ingen av våre utvalgte selskaper går under denne definisjonen, vi mener likevel det er viktig å nevne for å vise risikoen knyttet til dette. Små foretak har større frihet til å velge egne regler enn større selskaper, og det vil derfor naturlig nok knyttes større risiko til disse selskapene. Dette er tidligere illustrert med et eksempel hvor et lite foretak kan velge mellom full og variabel tilvirkningskost. Ved å benytte full tilvirkningskost øker driftsresultatet, da faste kostnader flyttes til en senere periode fremfor å behandles som en periodekostnad. Virksomheter kan ikke bytte hvilke regler som benyttes fra periode til periode. Det er likevel en stor fordel å ha, og denne fleksibiliteten må ikke undervurderes av regnskapets brukere. Heskestad (2015a) betegner denne fleksibiliteten som en opsjon på å kunne påvirke det rapporterte driftsresultatet. Uansett hvor mange brukere det er bør man likevel kunne stole på at informasjonen gir et mest mulig riktig bilde på selskapets økonomiske stilling.

Hvordan feil oppstår kan skyldes flere faktorer, men av de mer åpenbare årsakene skyldes i henhold til Baksaas og Stenheim (2015) manglende kompetanse, rutiner og systemer for regnskapsrapportering. Manglende internkontroll og internrevisjon bidrar også til at risikoen øker for at både bevisste og ubevisste feil oppstår i regnskapet. Vi velger på bakgrunn av dette å definere ubevisste feil i regnskapet som;

Feilinformasjon i regnskapet som har oppstått som følge av en handling begått uten forsett på grunnlag av manglende kompetanse eller relaterte forhold.

Det neste vi skal ta for oss er skillet mellom feil i regnskapet eller kreativitet og et bevisst manipulert regnskap, og således hvor denne grensen går. Vi har sett at både regelbaserte og prinsippbaserte regnskapsregler muliggjør feil og manipulasjon på bakgrunn av regelverket på hver sin måte. For å belyse forskjellen mellom feil og manipulasjon vil vi ta utgangspunkt i definisjonen av ubevisste feil og definere regnskapsmanipulasjon på bakgrunn av vår forståelse av begrepet, samt hvordan tidligere forskning har definert begrepet.

Regnskapsmanipulasjon er et begrep som kan forstås og tolkes på flere måter. Det finnes flere begreper som er nært synonyme med regnskapsmanipulasjon. Hvilket blant annet er regnskapsjuks, regnskapssvindel, resultatstyring, kreativ regnskapsføring og rapporteringsstrategi (Baksaas og Stenheim, 2015). I tidligere forskning er følgende blant definisjonene som er blitt benyttet:

Healy og Whalen (1999) definerer regnskapsmanipulasjon (earnings management) som tilfeller hvor virksomhetens ledelse gjennom skjønsmessige vurderinger i sin regnskapsrapportering, strukturerer regnskapet på en slik måte at det gir regnskapets brukere et misvisende bilde av virksomhetens økonomiske stilling eller for å kunne påvirke hvorvidt kontrakter inngås, hvor avgjørelsen er basert på regnskapsinformasjonen.

Roychowdhury (Earnings management through real activities manipulation) definerer regnskapsmanipulasjon som avvik fra operasjonell praksis hvor ledelsens motiv er å villede virksomhetens interessenter til å tro at virksomheten har oppnådd sine økonomiske målsettinger gjennom ordinær drift.

Boatright (2010) definerer regnskapsmanipulasjon som tilfeller der en virksomhets ledelse går inn for å rapportere andre regnskapstall enn det som normalt ville blitt rapportert, med ønske om å villede investorer og långivere.

Definisjonen til Healy og Whalen (1999) innebærer at fremtredende personer i virksomheter benytter seg av den fleksibiliteten som regnskapsregelverket GRS og GAAP gir. Heskestad (2014) og Baksaas og Stenheim (2015) sier at regnskapsmanipulering skjer fordi det er forventet at ledelsen gjennom manipulasjon vil oppnå fordeler, enten for seg selv, altså personlige fordeler, eller at bedriften oppnår fordeler. Dette ser vi også i sammenheng med mislighetstrianglet presentert tidligere i teoridelen. Fordeler som kan oppstå er for eksempel at et selskap mottar lån fra sin bankforbindelse. Dette kan være et lån som selskapet ellers kanskje ikke ville mottatt dersom selskapets regnskap hadde gjenspeilet sin reelle økonomiske situasjon. Dette er noe som trekkes frem spesifikt i Healy og Whalens definisjon, da en av balansepostene i Andersen Emballasje & Design var vesentlig feil.

Informasjonsasymmetri er også særlig viktig når en skal forklare regnskapsmanipulasjon. For at en skal kunne føre en interessent bak lyset må ledelsen inneha en annen informasjon enn det eksempelvis eksterne interessenter som for eksempel långivere besitter. Videre må den informasjonen benyttes på en opportunistisk måte (Heskestad, 2014). Dette er i tråd med hva Boatright (2010) beskriver i sin definisjon av begrepet, hvor virksomhetens ledelse går inn for å gi interessentene et annet bilde av virksomheten enn det som er realiteten, hvilket virksomhetens sentrale personer har kjennskap til.

Med bakgrunn i ovennevnte tidligere definisjoner av begrepet regnskapsmanipulasjon kan vi forstå det som at det er en grensegang mellom kreativitet i regnskapet og ubevisste feil, før det kan regnes å være snakk om bevisst manipulasjon. Det store norske leksikon definerer begrepet manipulasjon som det å påvirke andre ved midler som de ikke har oversikt over og derfor ikke kan beskytte seg mot. Vi kan knytte dette direkte til regnskapsmanipulasjon, der man benytter informasjon som man selv har tilgang til for å endre regnskapet og påvirke brukerne til å forstå situasjonen i selskapet slik man selv ønsker. Det er som sagt ofte vanskelig å oppdage manipulasjon av regnskapet, og det kan dermed følgelig også være vanskelig for brukerne å beskytte seg mot dette. Vi kan dermed forstå regnskapsmanipulasjon som en handling gjort bevisst av den aktuelle person for å fremme et ønsket syn på egen bedrift som ikke er den faktiske sannhet. For at det skal være snakk om manipulasjon må det sannsynliggjøres at det foreligger et incentiv for å utføre handlingen, det må altså ligge et motiv bak handlingen. Det må også sannsynliggjøres at den aktuelle personen forsto eller burde ha forstått at det som ble gjort var feil. Dersom man kan sannsynliggjøre disse punktene med klar sikkerhet, kan man også si at regnskapet har vært utsatt for regnskapsmanipulasjon. Vi kan på grunnlag av dette definere regnskapsmanipulasjon som følgende;

En bevisst regnskapsmessig handling gjort av en eller flere fremtredende personer, med mulighet til å utøve skjønn, i en virksomhet med hensikt til å tilegne seg selv eller virksomheten en økonomisk fordel.

Vi har nå definert forskjellen mellom feil i regnskapet og regnskapsmanipulasjon. For å bedre forstå forskjellen i praksis vil vi videre analysere våre definisjoner av begrepene.

I vår definisjon trekker vi frem personer i fremtredende posisjoner med overstyringsmuligheter i selskapet spesifikt. Dette er tilfellet fordi personer i sentrale

posisjoner besitter mer informasjon om selskapet enn hva majoriteten av virksomheten gjør, og dermed også mer informasjon enn eksterne aktører som kreditorer og investorer. Det foreligger dermed en informasjonsasymmetri som vi tidligere har forklart. Det vil være betydelig lettere for en fremtredende person i selskapet å utnytte slik informasjon på en opportunistisk måte enn andre da vedkommende faktisk har en beslutningsmyndighet i selskapet. Ordinære medarbeidere må gå via sine ledere i de fleste tilfeller for å få noe gjort som er av større betydning for selskapet.

Definisjonen presiserer videre at handlingen er rettet spesifikt mot regnskapet. Kreditorer, investorer og andre beslutningstakere baserer sine beslutninger i stor grad på nettopp regnskapet. I henhold til god regnskapsskikk skal regnskapet gi et rettviseende bilde av selskapets økonomiske stilling. Dette betyr i så måte at regnskapet i utgangspunktet skal være en trygg kilde for å finne pålitelig informasjon. Dette innebærer dermed at det er lett å akseptere at informasjonen som står i regnskapet er sann. Hvilket er den oppfatningen den eller de personer som manipulerer regnskapet ønsker.

Siste punkt omhandler å oppnå en økonomisk fordel for seg selv eller virksomheten. Fordelsbegrepet er svært sentralt da det er lite sannsynlig at noen vil ønske å manipulere et regnskap uten å kunne sannsynliggjøre muligheten for å oppnå en betydelig fordel. Regnskapsmanipulasjon er en straffbar handling, hvilket innebærer at en må ha noe å vinne på å utføre handlingen. Enten til seg selv direkte eller indirekte gjennom at virksomheten oppnår en fordel. En fordel kan omfatte mye. For en virksomhet kan dette eksempelvis være å få innvilget et nødvendig lån, oppnå en spesiell kontrakt eller få inn ny kapital til selskapet gjennom at en investor kjøper seg inn i selskapet. For enkeltpersoner vil fordelene kunne være knyttet til bonusavtaler eller en forfremmelse. På grunnlag av dette finner vi definisjonen passende da den tar for seg de momentene som er sentrale for den eller de personer som utfører manipulasjonshandlingen.

Feilinformasjon i regnskapet kan oppstå uten at det er manipulasjon av regnskapet. Vi definerte i den forbindelse ubevisste feil. Forsettighetsbegrepet går igjen i begge definisjonene og er det mest vesentlige når forskjellen mellom manipulasjon og feil skal bedømmes. Når handlingen gjøres uten forsett er den ikke motivert av å oppnå en fordel eller et gode, men skyldes andre forhold som ikke er kriminelle. Dette kan eksempelvis være manglende opplæring, manglende regnskapsforståelse eller andre lignende forhold. Baksaa

og Stenheim (2015) forklarer at en virksomhets størrelse kan ha betydning for om feilinformasjonen faktisk skyldes ubevisste feil eller om det er snakk om manipulasjon. Dette har sammenheng med den kompetansen og de ressurser større virksomheter ofte har i forhold til mindre virksomheter. Dessuten er internkontrollen og evnen til å oppdage menneskelige feil bedre i større kompetansehus enn mindre virksomheter.

Når det skal avgjøres om feilinformasjonen i regnskapet er regnskapsmanipulasjon eller ikke vil alvorlighetsgraden av feilen spille inn. Dersom en jobber med regnskap eller har en viss innflytelse på inputen, er det sannsynlig at vedkommende besitter noe kunnskap om bokføringsregler og god regnskapsskikk med tanke på hva standarden tillater, rent intuitivt om ikke annet. Et eksempel på dette kan være at anleggsmidler skal ha en fornuftig avskrivningsplan. Det åpnes derfor ikke for å gjøre veldig store avskrivninger tidlig for så å avskrive mindre senere.

Det er noen få kriterier som avgjør hva som er regnskapsmanipulasjon og hva som er ubevisste feil. Det mest avgjørende er som sagt graden av forsett som ligger bak handlingen. Vi kan oppsummere dette som at dersom handlingen er utført for å oppnå en fordel direkte eller indirekte på bekostning av virkelighetsbildet til regnskapet vil handlingen kunne kategoriseres som regnskapsmanipulasjon. Dersom handlingen er gjort uten forsett og uten at det finnes noe motiv for å utføre handlinger som er i strid med god regnskapsskikk vil det på den annen side anses som en ubevisst feil.

Kapittel 4 Metode

Vi vil i dette kapitlet presentere metode som ligger til grunn i vår oppgave. Vi vil først presentere ulike metoder og generell metodelære, og deretter utdype vår oppgave og hvilken tilnærming som vil være den beste til vår problemstilling. Vi vil deretter gå videre inn på hvorfor vi finner casestudie mest aktuelt for å belyse oppgavens problemstillinger, før vi går nærmere inn på videre analyse spørsmål. Formålet med casestudien er å belyse hva som gikk galt for selskapene i caseutvalget vårt. Vi vil også i studien drøfte hvorvidt regnskapsfeilene vi fant faktisk var regnskapsmanipulasjon eller ikke, og om feilene kunne vært avdekket tidligere ved hjelp av regnskapskvalitetsanalyse og identifisering av røde flagg i regnskapet. Avslutningsvis i dette kapitlet vil vi forklare hvilke begrensninger som finnes i oppgaven.

Kvalitativ og kvantitativ metode

Gjennom kvalitativ metode tilegner man seg forståelse for et fenomen eller hendelse. Kvalitativ data er ikke kvantifiserbar, men fokuserer på å finne meningen bak ulike fenomen og hendelser ved hjelp av innhentet data beskrevet i tekstform. Kvantitativ metode tar imidlertid sikte på data som uttrykkes i tall og mengdeenheter og som oftest analyser ved hjelp av statistiske og økonometriske metoder. Dersom man ønsker å benytte seg av både kvalitativ og kvantitativ metode er dette mulig, det kalles metodetriangulering (Gripsrud, Olsson & Silkoset, 2010).

Validitet

Med validitet menes i hvilken grad de resultatene vi oppnår i en undersøkelse er gyldige eller ikke. Nærmere bestemt hvor godt man har klart å måle det man har hatt til hensikt å undersøke. Tor Grenness (1997) eksemplifiserer dette med et museum som har høye besøkstall, hvilket det er antatt at besøkstallene er høye grunnet høy interesse for historie. Når nabobygget er ferdigstilt faller besøkstallene betraktelig. Dette skyldtes at dette bygget hadde et offentlig toalett. Dette eksemplifiserer godt viktigheten forbundet med høy validitet, for at resultatene en oppnår i forskningen skal kunne være overførbar til lignende undersøkelser.

Reliabilitet

Med reliabilitet menes pålitelighet, og dette opprettholdes når man ser at man får samme resultat på flere forskjellige tester slik at resultatet er generaliserbart. Man kan si at reliabilitet

brukes om konsistens eller stabilitet i målinger. Dette kan for eksempel være gjennom en spørreundersøkelse der man får samme resultat fra flere intervjuobjekter. Dersom dette er tilfellet kan man si at reliabiliteten er høy, men dersom dette ikke er tilfellet og man får ulike resultater hver gang under de samme betingelsene, kan man si at målet er lite reliabelt. Reliabilitet er også interessant når et fenomen måles av to ulike personer. For at reliabiliteten skal være høy må begge personene komme frem til samme resultat. Dette kan for eksempel være dersom to sensorer skal vurdere samme eksamensoppgave, for at reliabiliteten skal være høy må begge sensorene komme frem til samme karakter på oppgaven. Dersom dette ikke er tilfellet kan man si at reliabiliteten er lav. Reliabilitet er nødvendig, men ikke tilstrekkelig for å opprettholde studiens validitet (Bolstad, 2016).

Forskningsdesign

Forskningsdesignet er en strukturert plan på analyseprosessen man skal gjennom for å finne svar på den valgte problemstillingen. Det skilles mellom tre ulike design: eksplorativt design, deskriptivt design og kausalt design. Det er selve oppgaven som legger grunnlaget for valg av forskningsdesign.

Eksplorativt design

Denne typen design benyttes gjerne dersom man vet lite fra før om det man ønsker å undersøke. Altså dersom man ønsker forståelse for en uklar problemstilling. Designet passer best dersom man ønsker å forstå et fenomen, men ikke nødvendigvis forklare det.

Deskriptivt Design

Deskriptivt forskningsdesign benyttes når en skal beskrive variabler og sammenhengen mellom disse variablene. Forskningsdesignet baserer seg på tydelige hypoteser om hvordan disse sammenhengene ser ut (Grenness, 1997). Ved bruk av dette designet vil også forskeren ha en grunnleggende forståelse av problemområdet på forhånd (Gripsrud et al, 2010).

Kausalt Design

Det kausale forskningsdesignet benyttes primært når man skal måle effekter av ulike stimuli. Med dette menes årsak/virkning sammenhenger (Grenness, 1997). Altså at man forsøker å finne en slik sammenheng mellom bestemte statistiske variabler.

Casestudier

Et casestudie er en studie av en enhet og brukes ofte for å kaste lys over et fenomen ved hjelp av en grundig, helhetlig beskrivelse av det enkelte tilfellet. Casestudier brukes ofte til å beskrive en enhet inngående, som vil si å trekke deskriptive slutninger eller gi innsikt i hvorvidt et fenomen fører til et annet, altså kausale slutninger.

Casestudier er spesielt hensiktsmessig når fenomenet som undersøkes vanskelig lar seg undersøke utenfor sin naturlige setting, og når konseptet og dets variabler er vanskelig å kvantifisere. Studiet er et underpunkt under eksplorativt design, og brukes ofte i forbindelse med dette. Det brukes ofte når spørsmål som hvordan og hvorfor skal besvares, forskeren har lite kontroll på forholdene, eller når det som studeres er dagsrelevante fenomen i en naturlig kontekst.

Casestudier vil hovedsakelig være relevant dersom man ønsker å studere en gruppe individer, en organisasjon, en kultur eller spesifikke situasjoner. Det er derfor nødvendig å tilegne seg så mye informasjon om det aktuelle caset som mulig for å kunne forklare ulike forhold i caset. Det er også viktig å peke ut likhetstrekk som gjelder for et flertall case. Datainnsamlingen kan skje ved primærdata gjennom for eksempel personlige intervjuer og egne observasjoner, eller det kan skje ved sekundærdata som for eksempel finansielle rapporter, regnskaper, budsjetter og annen ekstern informasjon som markeds- og konkurrentanalyse. Ofte brukes casestudie for å forske på bestemte organisasjoner og for å finne en årsakssammenheng mellom flere faktorer med et definert utfall.

Når man så velger ut case for studien blir første steg å identifisere målgruppen for studien. Det kan da være snakk om selskaper, individer, grupper eller andre elementer som man ønsker representert i studien. Det er videre viktig å ta stilling til gjennomførbarhet. Har man tilgang til det man trenger for å utføre studien? Tidshorisont og tilgang er viktig å tenke over når utvalget vurderes. Antall case må også vurderes og her er det problemstilling og forskerens hensikt som vil komme til vurdering. Det finnes her ingen øvre eller nedre grense, men tid og tilgang må komme til betraktning, og man må også sette en strek for hva som er nødvendig og ikke for å kunne gjennomføre studien (Tjernshaugen, 2016) (Ryste, 2015)

4.1 Valg av metode og forskningsdesign

Når man skal velge forskningsdesign må man avgjøre hvor mye man allerede vet om emnet som skal undersøkes. Hvor mye det er forsket på emnet tidligere er viktig å vite noe om og ta hensyn til ved valg av forskningsdesign. De tre primærtypene som beskrevet ovenfor egn seg til hver sin type oppgave. Ved valg av design må man altså spørre seg selv om den typen problemstilling man skal studere er forsket mye på tidligere eller ikke. Eksplorativt design brukes eksempelvis når en skal forske på emner det tidligere er forsket lite på eller der man søker å oppnå en forståelse rundt en spesiell problemstilling. Eksplorativt design er sammen med deskriptivt design de to forskningsdesignene som er mest brukt, spesielt innenfor vårt fagområde (Grenness, 1997). Kausalt design på sin side er mye brukt innenfor naturvitenskapelige emner (Grenness, 1997), og er ikke like aktuell her med tanke på oppgavens problemstilling. Deskriptivt design er mye brukt når man skal undersøke variabler og sammenhengen mellom disse (Grenness, 1997), og er derfor svært aktuell til problemstillinger hvor en skal tallfeste data gjennom en kvantitativ tilnærming.

I denne oppgaven skal vi undersøke en problemstilling der vi knytter spørsmålet opp mot spesifikke bedrifter som det ikke er skrevet mye om tidligere. Varelagerproblematikk i forbindelse med regnskapsmanipulasjon er det skrevet en del om. Konsernmellomværende transaksjoner og aksjesalg til nærstående er det på den annen side ikke skrevet like mye om innenfor temaet regnskapsmanipulasjon. Det er likevel heller ikke skrevet mye om disse temaene knyttet til vårt utvalg av selskap, og ikke med samme vinkling som vi har valgt å se nærmere på i vår oppgave.

Vi vil benytte oss av casestudie i denne oppgaven. Dette er mye brukt i forbindelse med eksplorativt forskningsdesign der man undersøker et eller flere bestemte fenomen som vanskelig lar seg undersøke utenfor sitt naturlige miljø. En kombinasjon av kvalitativ og kvantitativ fremgangsmåte er mulig å gjennomføre, men oppgaven vil på den måten bli for stor med tanke på oppgavens tidsperspektiv. Et eksplorativt forskningsdesign er svært hensiktsmessig, sammen med oppgavens casestudie. Vi har også valgt å benytte oss av kvalitativ metode da dette passer best til vår type oppgave og problemstilling. Det er dette vi har lagt som grunnlag videre i oppgaven.

4.1.1 Caseutvalg

Når utvalget i studien skal bestemmes er det i første omgang viktig å se på selskaper hvor regnskapsmanipulasjon er et gjeldende tema for diskusjon. Vi har også rettet vår studie mer mot norske forhold og utvalget blir da også norske selskaper. Det er norske forhold vi da arbeider ut fra, og dette vil også gjøre det lettere å fremskaffe nødvendig informasjon. Vi har valgt å basere utvalget vårt på selskaper som har fått større medieoppmerksomhet grunnet konkursen, hvor det har foreligget feil i regnskapene og der det også i noen tilfeller foreligger dommer. Dette gjør det interessant å undersøke selskapene og forholdet nærmere. I alle de utvalgte selskapene er konkurs et faktum, og spørsmålet vårt videre vil derfor være om manipulasjon har vært tilstede. Vi ønsker å se på selskaper der problemområdene i regnskapet har vært knyttet til ulike regnskapsstørrelser. Dette vil gi oss større bredde i oppgaven ved å se på regnskapsmanipulasjon knyttet til forskjellige situasjoner og i ulike bransjer. Det er også et kriterium for oppgaven at det foreligger tilstrekkelig og god nok informasjon og at dette også er tilgjengelig. Dette er dermed med på å sette utvalget for studien vår. Utvalgsstørrelsen er preget av studiens tidsbegrensning. For å kunne gå dypere inn i hvert case er det nødvendig å gjøre et utvalg som ikke er for stort til at vi har tid til å komme gjennom disse innen gitt frist. Vi synes derfor at et utvalg av tre case er et greit utvalg som også vil gi oss gode forutsetninger for å kunne finne svar på vår valgte problemstilling. Vi vil da også som sagt kunne gå dypere inn i casene enn hva ellers kunne vært mulig med et større utvalg.

Utvalgte selskaper til studien vår er som følger:

Case 1: Andersens Emballasje & Design AS

Case 2: Lunde Gruppen AS

Case 3: Bauer Energi AS

4.1.2 Analysespørsmål

Analysespørsmålene utarbeides i samsvar med teorien som er presentert tidligere i kapittel 2 og kapittel 3, for å svare på vår valgte problemstilling. Vi stiller blant annet spørsmål til hva som er den regnskapsmessige feilen i de forskjellige utvalgte casene og hvordan regnskapsmanipulasjonen har blitt utført. Videre ser vi på om den regnskapsmessige feilen kunne vært oppdaget på et tidligere tidspunkt og om dette da eventuelt også kunne forårsaket

mindre skade enn hva som var det faktiske tilfellet. Vi vil også få frem viktigheten av å ha et kritisk syn til regnskapsinformasjonen som legges frem av selskapet. Dette samt viktigheten av å inneha kompetanse om røde flagg og risiko i regnskapet, dette også knyttet til markedskunnskap i de forskjellige selskapene og bransjene. Vi stiller dermed følgende spørsmål til casene:

- *Hva* var det som gikk galt?
Hvilken regnskapspost eller poster var feil, og hva førte til at selskapet til slutt gikk konkurs?
- Er regnskapsmanipulasjon tilstede, og *hvordan* ble regnskapsmanipulasjonen utført? Ble selskapet utsatt for regnskapsmanipulasjon? Hvilket område i regnskapet ble i så fall manipulert og på hvilken måte ble dette utført? Hvilken metode for regnskapsmanipulasjon ble brukt?
- *Hvorfor* ble regnskapsmanipulasjon eller strekking av regnskap gjennomført?
Hvilke incentiver ligger til grunn for å gjennomføre denne handlingen?
- *Hvordan* kunne forholdet vært oppdaget på et tidligere tidspunkt?
Hvem hadde tilgang til informasjonen, og foreligger det faresignaler i regnskapet eller røde flagg som brukerne kunne fanget opp i forkant av konkursen? Hva ser vi i ettertid?
- *Hva* er viktige faktorer å se på i den regnskapsmessige vurderingen?
Hvilke risikoposter finner man i regnskapet, og er det knyttet større risiko til noen spesielle poster innenfor den bransjen selskapet opererer i? Er det noen røde flagg i regnskapet som gjør at brukerne bør være mer observante på akkurat dette området?

4.1.3 Begrensninger i studien

Det vil naturligvis foreligge noen begrensninger knyttet til studien. For det første kan vi nevne disponibel tid som en begrensning i seg selv. Dette begrenser vår mulighet til å gå enda dypere inn i temaet vårt. Tidsbegrensningen påvirker naturlig nok hvor mange case vi har mulighet til å studere. Dette vil igjen påvirke validiteten knyttet til studien og hvorvidt våre funn kan generaliseres og brukes i andre tilfeller. Det vil da kunne foreligge andre forhold

som vi ikke vil fange opp i vår studie. Et annet eller større utvalg av case ville også da kunne ført til andre funn.

Videre kan vi også stille spørsmål rundt funnenes generaliserbarhet. Vårt studie konsentrerer seg rundt et utvalg av tre case. For det første er dette et smalt utvalg for å kunne trekke generaliserbare konklusjoner. For det andre vil alle selskaper være forskjellige og ved å se nærmere på våre utvalgte selskaper vil ikke dette automatisk si at forholdene vil være de samme i andre selskaper. Vi kunne fått andre funn dersom vi hadde hatt et annet utvalg av selskaper. Generaliserbarhet knyttet til forholdene i de utvalgte selskapene i seg selv er likevel ikke hovedformålet med studien. Vårt formål er heller å peke på avvik i regnskapet og incentiver for å gjennomføre dette, samtidig som vi ønsker å identifisere røde flagg i regnskapet som kan være til hjelp med å avdekke regnskapsmanipulasjon i senere anledninger. Vi ser på selskaper der regnskapsmanipulasjon i utgangspunktet ikke nødvendigvis er påvist. Vi diskuterer forholdene rundt selskapenes konkurser opp mot vår egen tolkning av fenomenet regnskapsmanipulasjon, og diskuterer om det i disse tilfellene kan være snakk om manipulasjon av regnskapene. Dette i seg selv er en skjønnsmessig vurdering som det kan knyttes begrensninger til da andre kanskje hadde trukket andre slutninger.

Vi vil også til slutt trekke frem at vårt utvalg baserer seg på norske selskaper av mindre størrelse der også mediedekningen ikke har vært like stor som ved større regnskapsskandaler vi har sett ellers i verden. Dette gjør også at vi har mindre dokumentasjon å ta til bruk i vår analyse. Vi har heller ikke fritt innsyn i disse selskapene og har da tatt utgangspunkt i borapporter og offentlige regnskap. Dette gjør at visse forhold kan være uoppdaget i vår studie. Likevel vil dette føre til at våre funn kan oppdages av regnskapsbrukere som har tilgang til akkurat denne informasjonen og ikke noe mer, som også er noe vi har fokus på i vår oppgave.

Kapittel 5 Casestudie

I det følgende kapittel skal vi ta for oss tre forskjellige selskaper som har gått konkurs som følge av blant annet feil i regnskapet. Vi skal undersøke hva som har gått galt, hvordan regnskapet er feil eller manipulert og om dette er noe som kunne vært oppdaget tidligere. Vi vil forsøke å identifisere røde flagg i regnskapene til de ulike selskapene for å gjøre oss opp en mening om risikoer knyttet til selskapene og bransjen de opererer i, og med dette også belyse viktige poster i regnskapet som bør vurderes og analyseres av regnskapsbrukeren. Dette vil igjen hjelpe oss å komme frem til en konklusjon som gir svar på vår problemstilling.

Vi tar for oss tre ulike selskap der problemområdet har vært forskjellig i alle casene. For å få størst mulig bredde i oppgaven og for å kunne generalisere funnene våre best mulig er det viktig at vi har sett på ulike områder i regnskapet og ikke begrenset oss til en spesiell regnskapspost. På denne måten vil vi bedre kunne fremstille sammenhengen mellom bruken og vurderingen av regnskapsinformasjonen som presenteres av selskapet og faresignaler som kan indikere manipulasjon og feil i regnskapet. Tidligere studier som mastergradsutredningen til Ryste (2015) har også studert lignende problemstillinger, men der er ofte fokuset en spesiell post, ofte med fokus på inntekter. Vi vil derfor gå nærmere inn på andre områder i regnskapet som kan være utsatt for manipulasjon, da dette fenomenet ikke kun er begrenset til selskapets inntekter. Det vil derfor være interessant å se på hvordan selskapene benytter seg av andre metoder for regnskapsmanipulasjon utover fiksing på inntektstall i regnskapet.

For å få en forståelse for hva som har skjedd i de ulike casene og for at brukerne av regnskapet skal kunne forstå risikoen knyttet til de forskjellige postene, er det en forutsetning at man innehar en viss markedsforståelse. Man må ha kjennskap til og forstå bransjen selskapet opererer i for å kunne identifisere risikoområder og forstå konkurransesituasjonen selskapet befinner seg i. Dette er en svært viktig faktor for å kunne vurdere selskapets økonomiske situasjon og regnskapet det presenterer. Dette er derfor en sentral forutsetning for den videre analysen av selskapene og må tas høyde for i vår analyse. Vi vil av den grunn begynne hver analyse med Porter modellen som vi har diskutert tidligere i kapittel 2. Slik vil vi få et overblikk på selskapets konkurransesituasjon, og en bedre forståelse av den situasjonen selskapene befant seg i. Dette vil også rette fokus mot aktuelle risikoområder.

Vi vil i innledningen til hvert case først presentere de ulike selskapene og deres historie før konkurransen. Vi vil belyse metodene som er blitt brukt for å manipulere regnskapet, og dermed også hvilke poster det er viktig å se på og hva som burde vært sett på tidligere dersom man skulle oppdaget feilen på et tidligere tidspunkt. Vi vil se etter faresignaler og røde flagg som har vært tilstede i regnskapet og som i senere tid kan hjelpe å avdekke regnskapsmanipulasjon i andre selskaper.

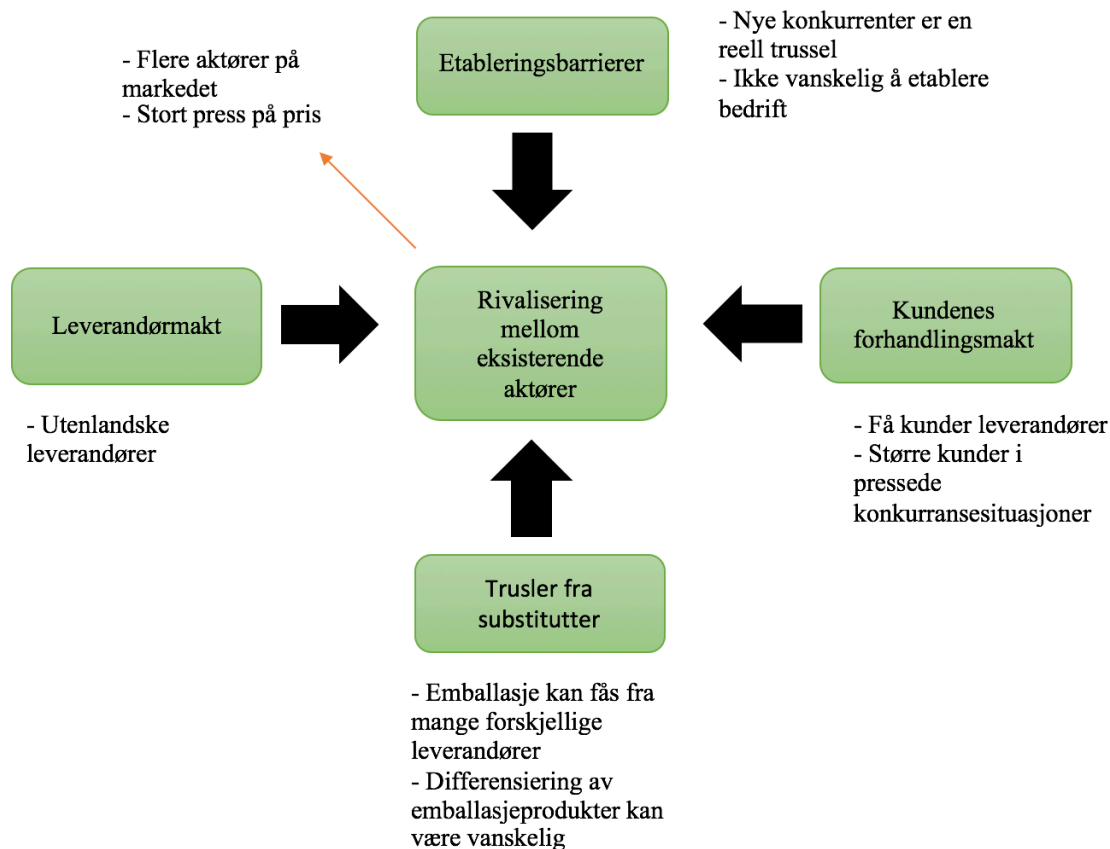
5.1 Andersens Emballasje & Design AS

Andersen Emballasje og Design AS var et datterselskap av BePe Eiendom AS som ble etablert desember år 2000 i Flekkefjord. Selskapets virksomhet bestod i hovedsak av innkjøp av emballasjeprodukter og videresalg av disse til dagligvarekjeder, bensinstasjoner, restaurantkjeder og annen storhusholdning i Norge. Selskapet stod også for utvikling av design på disse produktene.

Selskapet som var familiedrevet, ble omgjort til aksjeselskap i 2001. Grunnlegger av selskapet og daglig leder var John Arne Andersen. Sønnen John Andreas Andersen var styreleder, mens datteren Aasa Grasmo hadde ansvar for design. Selskapet hadde tilsynelatende godt renommé i markedet, de var gode på design og produktutvikling, ofte i nær kontakt med den enkelte kunden.

Porter's Five Forces

For å få et bedre bilde på selskapets konkurransesituasjon vil vi benytte oss av Porter's Five Forces. På den måten vil vi se hva som var de største pressområdene og hvor risikoen lå. Dette vil gi oss en indikasjon på hvor presset selskapets situasjon faktisk var noe som vil være til hjelp i den videre analysen.

Figur 3: Andersens Emballasje & Design AS - Porter analyse

I Figuren 3 over, har vi gjennomført en analyse av selskapets konkurransesituasjon. Vi ser blant annet at kunder har stor makt over selskapet. Det er få og store kunder selskapet mottar mesteparten av omsetningen fra. Dette vil si at selskapet også er svært avhengig av akkurat disse kundene. Noen av disse kundene var Statoil og Norgesgruppen, store selskap som også er meget presset på pris. Det sterke prispresset på kundene vil gjøre at de alltid vil søke det billigste alternativet og vurdere andre leverandører kontinuerlig. Dette vil være en trussel mot selskapets videre drift. Dermed blir også trusler fra substitutter aktuelt. Emballasjeprodukter i seg selv er lett å erstatte og det er også flere aktører på markedet. Det vil ligge en egen verdi i selskapets egenutviklede design, men om denne verdier er stor nok i seg selv er heller tvilsom da disse kundenes merkevarer er såpass sterke i seg selv. Aktørenes evne til å produsere til lavere kostnader vil dermed også være en sterk trussel for selskapet. Det at selskapets marginer presses så sterkt gjør at selskapet må være god på forvaltning av kapital, dermed også varelageret som vi kommer tilbake til.

Det kommer også frem at noen av selskapets leverandører er utenlandske. Selskapet vil derfor være utsatt for valutarisiko knyttet til sin leverandørgjeld. Valutasvingninger er dermed noe selskapet er utsatt for, og grunnet den tilførte risikoen blir spørsmålet om sikring mot dette sentralt. Det kan likevel også argumenteres for å ikke sikre seg da det også foreligger en potensiell valutagevinst, men ettersom marginene var så lave i selskapet burde selskapet sikret seg da de ikke har mulighet for å ta på seg risikoen dette innebærer.

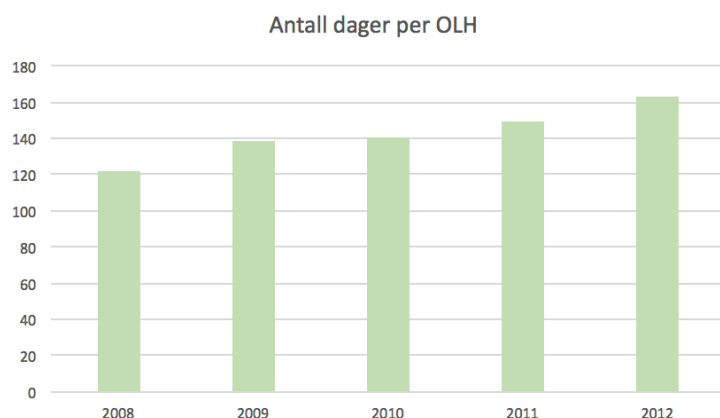
Til slutt kan vi trekke frem konkurransen i bransjen selskapet opererer i. Det finnes mange aktører på markedet, og det kan tenkes at emballasjeprodukter også er vanskelig å differensiere. Selskapet har som sagt eget design, men deres store leverandører har gjerne egne retningslinjer for hvordan de ønsker at sine varemerker skal fremstå, og selve merkeverdien vil utgjøre den største verdien for produktet. Konkurransen vil dermed også være større og med et så presset marked som Norgesgruppen befinner seg i vil pris være avgjørende. Lojaliteten til Andersens Emballasje og Design AS vil derfor også kunne vurderes. For å holde følge i markedet må Norgesgruppen velge det billigste alternativet for å ligge på prisnivå med sine konkurrenter og lojaliteten kan dermed også reduseres. Dette vil dermed også være en stor trussel mot selskapet og driften da selskapet er såpass avhengig av sine kunder som de er.

Hvilke indikasjoner ser vi i forkant av konkursen?

Når en konkurs finner sted og får mediedekning, ser det ofte åpenbart ut at forholdene i en virksomhet burde vært oppdaget på et tidligere tidspunkt, og at ulemper for kreditorer og interessenter i den konkursrammede virksomheten dermed kunne vært unngått. Dette trenger likevel ikke være tilfellet. Vi har undersøkt regnskapet til Andersen Emballasje og Design AS for å finne indikasjoner på at noe var galt eller burde vært undersøkt nærmere. Nedenfor i Tabell 1 presenterer vi et utdrag fra regnskapet og varelageret i selskapet for å få en bedre forståelse av selskapets situasjon.

	2008	2009	2010	2011	2012
Varelager IB	38 576	43 576	55 490	63 436	69 816
Varelager UB	43 576	55 490	63 436	69 816	79 861
Varekostnad	123 077	130 568	155 051	163 234	167 216
Varelagerets omløpshastighet	3,00	2,64	2,61	2,45	2,23
Antall dager per OLH	122	138	140	149	163

Tabell 1. Tabellen viser en oversikt over varebeholdningen i selskapet.

Figur 4: Antall dager per OLH

Vi ser i Tabell 1 at varelageret øker fortere enn varekostnaden, dette kan være en indikasjon på at varelageret er overvurdert. Dette forholdet gjenspeiles også ved at antall dager per OLH (på engelsk kalt “Days’ sales in inventory”) øker over tid. Dette er noe som kan fanges opp av den enkelte regnskapsbruker og forholdet burde derfor sjekkes opp nærmere for å se om et overvurdert varelager faktisk er tilfellet. Vi kan derfor si at denne utviklingen kan regnes som et rødt flagg i selskapets regnskap. Det er likevel viktig å tilføye at et avvik ikke nødvendigvis trenger å bety at noe faktisk er galt i regnskapet, det kan i enkelte tilfeller ha helt naturlige forklaringer. Et høyt varelager kan bety at selskapet er presset av leverandører til å kjøpe store partier for igjen å oppnå rabatter, det kan bety dårlig styring, men det kan også bety at det foreligger manipulasjon. Et rødt flagg må derfor likevel følges opp og undersøkes nærmere for å bekrefte eller avkrefte at noe er galt i regnskapet.

	2008	2009	2010	2011	2012
Sum varige driftsmidler	12 736	15 413	16 393	3 255	2 391

Tabell 2. Tabellen viser en oversikt over selskapets driftsmidler.

Videre kan vi også se i regnskapet og Tabell 2 at eiendelsposten driftsmidler synker, noe som kan indikere et salg av driftsmidler. Det kan da stille spørsmål til om selskapet har solgt driftsmidler for å tilføre kapital. Dersom dette er tilfellet kan det igjen indikere dårlig likviditet i selskapet. Et spørsmål blir derfor hva som har skjedd med driftsmidlene i selskapet. Selskapet trenger driftsmidler for å kunne videreføre driften og etter hvert må de reinvestere for å kunne eksistere på sikt. Det knyttes derfor et rødt flagg til denne

regnskapsposten med tanke på selskapets videre drift og forholdet burde dermed sjekkes nærmere.

Selv om salg av driftsmidler kan indikere dårlig likviditet i selskapet, kan vi likevel se i regnskapet at selskapet betaler skatt. Dette er et godt tegn og viser at det ikke står så dårlig til at de ikke har mulighet til å betale avgifter. Dette kan dermed tale for at selskapet er inne i en dårlig periode, men at situasjonen ikke er kritisk.

Vi kan også kritisere selskapets garantiansvar som fremkommer av notene. Blant annet stilte selskapet sikkerhet for lån i eiendomsselskapet Skjærdalens AS, som igjen var helt avhengig av selskapet. Med den dårlige egenkapitalen i Andersens Emballasje og Designs AS vil en nedgang i det ene selskapet føre til at en kritisk situasjon oppstår som kunne velte begge selskapene. Det kan dermed stilles spørsmål til om garantistillelsen burde vært gjort med tanke på selskapets økonomiske situasjon, og om de i det hele tatt hadde midler til å garantere for lånet. Vi kan også stille spørsmål til om garantiansvaret burde vært opplyst om i styrets årsberetning med tanke på størrelsen.

Hva gikk galt?

Da Andersen Emballasje ble etablert i år 2000 ble revisjonsselskapet Irevisjon AS utnevnt som revisor. Irevisjon fungerte som revisor for Andersen Emballasje i fire år. I dette tidsrommet ble det i gitt en revisjonsberetning med presisering, da selskapet hadde ytet et ulovlig lån til daglig leder, herunder at daglig leder hadde hatt en egen mellomregningskonto med selskapet hvor daglig leder hadde belastet private utgifter på kreditt eller direkte trekk gjennom bankkonto. På konkurstidspunktet skyldte daglig leder Andersen Emballasje 1,2 MNOK.

Vi drøftet mellomværende og behandling av dette i teorikapitlet, hvor mellomværende er den fordringen selskapet får på vedkommende i relasjon til virksomheten (her daglig leder) ved å yte et lån til denne parten. Mellomværende har en tilsynelatende effekt på selskapets økonomiske situasjon da fordringer er likvide eiendeler, men typen lån som daglig leder har tatt opp kan ha en svært negativ effekt på den reelle likviditeten til selskapet. Med dette menes det at ettersom daglig leder har betalt private utgifter løpende med virksomhetens bankkonti og kredittkort, vil dette ha en løpende effekt på selskapets likviditet, fremfor å ha en bestemt lønnsutbetaling per måned. Det skaper dessuten en uforutsigbarhet med tanke på

utgiftsbildet da daglig leder tilsynelatende har brukt mer penger enn hva som er betalt i lønn. Mellomværende med daglig leder har blitt nedregulert fremfor å betale ut lønn hver måned. Daglig leder skyldte imidlertid virksomheten 1,2 MNOK på konkurstidspunktet. Spørsmålet rundt dette lånet og om det i det hele tatt er lovlig er derfor sentralt ved diskusjon av selskapets situasjon, men vi vil ikke regne dette som hovedgrunnen til selskapets problemer og vil derfor heller ikke fokusere videre på dette punktet. Det er likevel viktig at vi nevner problemene knyttet til dette.

En annen faktor vi kan se på er at Irevisjon AS i 2004 i sin revisjonsberetning skrev at det var stor usikkerhet knyttet til ledelsens verdsettelse av de aktiverte utviklingskostnadene i selskapet. Kristiansand Tingrett (2016) beskriver at det ikke er gjort noen vurdering av om fremtidig inntjening vil dekke de aktiverte kostnadene. Dokumentasjonen av kostnadene og tilhørende prosjekter var også mangelfulle da en ikke kunne se hvor store beløp som var knyttet til det enkelte prosjekt. Det kan diskuteres om selskapet burde ha balanseført mindre, grunnet den dårlige dokumentasjonen og manglende vurdering av fremtidig inntjening knyttet til kostnadene. Det kan dermed tyde på at selskapet har balanseført null-prosjekter uten økonomisk verdi. Da det ikke er foretatt noen nedskrivning knyttet til dette, kan vi si at dette er et rødt flagg i regnskapet.

Som nevnt tidligere var det også stor usikkerhet knyttet til selskapets varelager. Da PWC gjorde en gjennomgang i selskapet for Sparebanken Sør i 2013, fant de ut at den virkelige verdien av varelageret lå langt under de bokførte verdiene. Selskapet hadde også i lengre tid hatt en anstrengt betalingsevne, og disse funnene gjorde også dette mer forståelig. Styret i Andersens Emballasje & Design AS slo selv selskapet konkurs etter denne gjennomgangen, og vi kan si at overvurderingen av varelageret var en av hovedgrunnene til at selskapet til slutt ble slått konkurs. Dersom nedskrivningen av varelageret hadde kommet tidligere ville dette ført til tap av egenkapitalen. Dette ville igjen ført til at selskapet ikke ville oppfylt kravet til fortsatt drift som igjen ville slått selskapet konkurs på et mye tidligere tidspunkt. Dersom dette hadde vært tilfellet ville kanskje mye av skadene konkursen førte med seg vært redusert.

I Porter-analysen nevnte vi også leverandørforbindelsen i utlandet og valutarisikoen dette medførte. Andersen Emballasje hadde utenlandske leverandører særlig i USA og Storbritannia, hvilket eksponerte selskapet for valutasvingninger mot dollar og pund. Ettersom at varene var kjøpt etter Ex-works betingelser, altså at leverandørene gjorde varene

tilgjengelige og ferdigstilte i sine lokaler, bar også Andersen Emballasje all risiko knyttet til frakt. Det sentrale spørsmålet knyttet til dette vil være om selskapet hadde sikret seg mot denne risikoen. Det er ingenting som tyder på at selskapet hadde sikret seg mot valutasvingninger, noe som er et stort risikomoment. At selskapet ikke hadde sikret seg mot dette samtidig som de hadde en lav egenkapital er en stor risiko og kan også være en av grunnene til at selskapet til slutt gikk konkurs.

Hvilke incentiver ligger til grunn?

I teoridelen diskuterte vi flere grunner til at manipulering av regnskap utføres av enkelte og hvorfor dette oppstår. En av motivasjonene for å utføre en slik handling kan være for å få lån i banken. Dette forholdet er det stor sannsynlighet for at kan være et incentiv i dette tilfellet, da det kan tenkes at dersom selskapet hadde ført varelageret til riktig verdi og nedskrevet tapt verdi, ville heller ikke Sparebanken Sør gitt selskapet høyere lån. Det kan som sagt også være personlige incentiver som kan føre til regnskapsmanipulasjon, dette kan for eksempel være bonusordninger. Vi har ingen informasjon om at det foreligger slike forhold i bedriften, og det er også større grunnlag for å tro at det her er snakk om incentiver for å bedre synet på bedriften selv. Dette kan likevel komme ledelsen til gode, da de vil tjene på at selskapet gjør det bedre. Dette kan derfor også i seg selv være en personlig økonomisk motivasjon.

Et press utenfra kan også være motivasjon for å føre regnskapet på en slik måte at selskapet fremsto bedre enn det egentlig var. Selskapet hørte til i Flekkefjord som er en forholdsvis liten plass. Dette betyr at selskapet gjerne var en hjørnesteinsbedrift i samfunnet som skapte mange arbeidsplasser i nærområdet. En trang til å gjøre det bra og til at dette skal vise igjen utad kan derfor også være et incentiv til å pynte litt på tallene for å kunne oppnå dette. Dersom man ser at det går dårligere med selskapet og man er avhengig av videre lån med banken for at den gode driften skal fortsette kan man også føle seg presset til dette. Dette kan være fordi man kanskje kjenner på et ansvar for å føre selskapet videre og dermed også arbeidsplassene til en stor del av befolkningen. Selv om kanskje ikke personen som fikset på tallene har dårlige verdier og uetiske holdninger i utgangspunktet, kan som nevnt tidligere dette presset utenfra være nok til at man faktisk utfører handlingen på tross av at dette strider med egne holdninger og verdier.

Hvordan ble regnskapet manipulert og er det i dette tilfellet snakk om manipulasjon?

Det er vanskelig å slå fast om det er snakk om bevisst manipulasjon eller feil fra selskapets side. I dette tilfellet er hovedsakelig snakk om feilvurdering av varelageret, spørsmålet blir om det er gjort bevisst eller ikke og dermed kan regnes som regnskapsmanipulasjon eller om det er snakk om strekking av regnskapsreglene. Spørsmålet rundt denne grensen drøftet vi tidligere i kapittel 3. Varelageret har vært vesentlig overvurdert i selskapets regnskap, noe som igjen har fått store konsekvenser ikke bare for selskapet, men også for selskapets øvrige interessenter. En av interessentene som har lidt et meget stort tap i forbindelse med dette er selskapets bankforbindelse, Sparebanken Sør. Da feilen i regnskapet ble oppdaget og varelageret nedskrevet, førte dette også til at selskapet gikk konkurs og banken tapte store deler av lånet.

Vi ser i Tabell 1 presentert over at varelageret har økt mer og mer for hvert år, og også økt raskere enn varekostnaden. Dette kan som nevnt være en indikasjon på en overvurdering av eiendelsposten. Det kan tenkes at dette kan skyldes at en del av varelageret i selskapet ikke er blitt nedskrevet for ukurans og da inneholder store andeler varer som ikke ville blitt solgt videre, eller i beste fall til en sterkt redusert pris. Det er selskapets oppgave å ta høyde for denne verdinedgangen og kostnadsføre dette tapet så snart det oppstår. Dette har ikke selskapet sørget for, men heller beholdt varelageret som en eiendel i regnskapet, noe som gir et helt annet syn på verdien av selskapet enn hva som er realiteten. I samsvar med god regnskapsskikk og forsiktighetsprinsippet skal varelageret nedskrives så snart det kan sannsynliggjøres at verdien av eiendelen er tapt eller redusert. At selskapet har valgt å gjøre dette på en annen måte er derfor kritikkverdigg og i strid med god regnskapsskikk. Dette er noe selskapet burde vært klar over og det kan derfor også argumenteres for at det også kan være gjort med vitende vilje for å fremme et syn på bedriften som mer verdifull enn hva som egentlig har vært tilfelle. Dette sett i syn av at selskapet ønsket et større lån av Sparebanken Sør reduserer heller ikke denne tankegangen. En høyere verdi på selskapets eiendeler vil kunne føre til større lån som igjen vil bedre likviditeten i selskapet. Dette er en realistisk tankegang fra selskapets side som må vurderes nærmere.

Selskapet har overvurdert varelageret gjennom blant annet å unngå nedskrivninger for ukurans. De har heller ikke utført varetelling av lageret på flere år. Vi har som sagt også sett at varelageret øker betraktelig fortere enn varekostnaden. Vi har beregnet nøkkeltall på dette i Tabell 1. Ettersom selskapet ikke har foretatt noen kontrollhandlinger i forhold til varelageret

fremstår dette som meget mistenkelig. Noen signaler burde vært fanget opp, og dette fører også til en større sannsynlighet for at ledelsen faktisk hadde en tanke om hva som var tilfellet. Selskapet ville tjene på å la være å teste lageret og heller la varelageret være overvurdert. Ved å unngå varetellinger og å teste for ukurans, vil selskapet kunne argumentere for at de ikke visste noe om forholdet. Dersom de faktisk hadde utført kontroller kunne de ikke gjemt seg bak dette argumentet og måtte stått for feilen de hadde gjort og handlet deretter. Vi mener derfor også at ved å velge å ikke utføre slike kontroller kan selskapet aktivt ha benyttet dette som et middel for å strekke regnskapet i positiv retning. Det kan være lettere å komme unna med noe man ikke visste om enn noe man hadde kjennskap til, men ikke gjorde noe med.

Overvurderingen av varelageret påvirker i stor grad brukerne av regnskapet. Noen i større grad enn andre. Dette ser vi veldig klart gjennom tapet Sparebanken Sør led i forbindelse med konkursen. Sparebanken Sør ble påført et tap på om lag 40 millioner kroner (Kristiansand tingrett, 2016). Men andre interessenter vil også kunne påvirkes av at regnskapet er feil. Dersom verdien av selskapets eiendeler er for høy fører dette til at selskapets egenkapital fremstår høyere enn hva som er tilfellet. Høyere verdier vil også påvirke selskapets likviditet og betalingsevne noe som har ført til at selskapet har fått høyere lån av banken enn de ellers ville fått. De ser mer solide ut og bedre rustet til å takle eventuelle tap i fremtiden, mens realiteten er at selskapet er langt fra solid og ikke har midler nok til å takle større økonomiske utfordringer.

Det kan argumenteres for at selskapet visste eller burde ha visst hvordan den regnskapsmessige behandlingen av varelageret i samsvar med god regnskapsskikk burde vært utført. Sett i lys av selskapets størrelse kan vi heller ikke unnskyldte den manglende kompetansen knyttet til selskapets regnskap. Dersom dette faktisk er tilfellet kan vi kritisere ledelsen for ikke å ha ivaretatt den riktige kompetansen i selskapet da dette faktisk er deres oppgave å sørge for. Dersom ledelsen ikke tar ansvar for dette kan regnskapsbrukerne aldri være sikre på at informasjonen de får presentert i form av regnskapstall er den faktiske virkelighet. Regnskapet ville da også mistet sin pålitelighet og rolle som beslutningsgrunnlag. Regnskapets rolle ville minimeres, og man kan dermed ikke undervurdere viktigheten av et nøyaktig regnskap.

Vi vil på bakgrunn av dette si at selskapet burde ha kjent til sin egen situasjon og visst at varelageret ikke var riktig verdsatt. At de ikke har handlet i tråd med forsiktighetsprinsippet er

i strid med god regnskapsskikk, noe selskapet er pliktig å overholde. De er også ansvarlig for å inneha riktig kompetanse for å kunne utarbeide regnskapet i samsvar med norske regler og god regnskapsskikk. Tidligere i teorikapittelet definerte vi begrepet regnskapsmanipulasjon og drøftet dette opp mot tidligere tolkninger. Der kom det frem at dersom det skal være snakk om manipulasjon må det sannsynliggjøres at det foreligger et incentiv for å utføre handlingen, det må altså ligge et motiv bak handlingen. Det må også sannsynliggjøres at den aktuelle personen forsto eller burde forstått at det som ble gjort var feil, altså at handlingen er utført med forsett. Sett i lys av dette kan vi si at det forelå et motiv bak en manipulasjon av varelageret i form av økt egenkapital og da igjen kunne få høyere lån, samt opprettholdelse av eventuelle covenantskrav. Dermed kan vi si at selskapet ligger helt i grensen for hva som kan aksepteres som strekking av regnskapsregler, og vi kan si at forholdet kan indikere at det i dette tilfellet er gjennomført regnskapsmanipulasjon for å kunne fortsette driften og bedre likviditeten i selskapet ved å få tilført mer kapital fra banken, noe som igjen har fått store konsekvenser for selskapets interessenter.

Kunne dette vært oppdaget tidligere?

Det var etter konkursen påstander om at feilen i varelageret ville vært oppdaget allerede i 2007 dersom revisor hadde gjort jobben sin ordentlig. Det kommer videre frem av utredelsen gjort av dommen mot revisor avsagt i Kristiansand tingrett (2016) at feilen burde vært oppdaget i 2008-2009, dersom den ikke ble oppdaget i 2007. Vi skal videre se på spørsmålet om forholdet kunne og burde vært oppdaget på et tidligere tidspunkt.

Det fremkommer av en artikkel fra Fædrelandsvennen og et intervju med tidligere revisor Kjell Arnvard, at han i 2005 ikke ønsket å fortsette revisjonsoppdraget for selskapet. Han antydte også at varelagerproblematikk var en sentral årsak til denne beslutningen (Reinertsen, 2016). Varelager vurderingen var altså noe tidligere revisor hadde reagert på, dette er likevel kommet frem i ettertid og man må også stille seg kritisk til om det her kan være snakk om etterpåklokskap. Det kan likevel stilles spørsmål til hvorfor ny revisor ikke har forhørt seg med avtrådt revisor angående dette, noe som skal gjøres etter revisorloven § 7-2 (Reinertsen, 2016). Dette blir et spørsmål av mindre betydning for analysen videre da andre eksterne regnskapsbrukere ikke har tilgang til denne informasjonen. Det kan likevel nevnes som kritikk til revisor for ikke å ha beregnet økt risiko knyttet til varelageret og dermed også testet dette nærmere, det er da en mulighet at feilen hadde blitt oppdaget tidligere. Dette burde også

blitt gjort dersom tidligere revisor hadde gjort ny revisor oppmerksom på denne informasjonen.

Det er et krav i bokføringsforskriften § 6-1 at varelageret skal telles ved regnskapsårets slutt. Bokføringspliktige kan også velge å gjennomføre tellingen i løpet av året, såkalt rullerende telling. Det er da en forutsetning at det foreligger tilstrekkelig dokumentasjon i slutten av året. Av selskapets revisjonsdokumentasjon fremgår det at selskapet ikke har gjennomført en fullstendig telling ved årsslutt, og heller ikke rullerende telling i løpet av året. Til tross for dette har revisor likevel konkludert med at bokføringsforskriften er oppfylt, og levert en ren revisjonsberetning. Dette skulle vært avdekket av revisor og revisor skulle gjort selskapet oppmerksomme på dette i nummerert brev, i tråd med revisorloven §§ 5-2 og 5-4 (Elvestad, 2015). Det kan dermed tenkes at dersom revisor hadde fulgt sine plikter i tråd med loven, kunne forholdet vært avdekket på et mye tidligere tidspunkt, og noe av tapet kunne da vært unngått. Revisor burde ha reagert tidligere på at det var noe som ikke helt stemte med selskapets regnskap, og planlagt revisjonshandlinger etter dette.

Vi kan stille spørsmål til om dette forholdet er noe regnskapsbrukerne selv burde oppdaget, da de ofte ikke har tilgang på samme informasjon og dokumentasjon som revisor har. Dersom revisor hadde oppdaget forholdet tidligere hadde han som sagt vært pliktig å opplyse selskapet om dette og de igjen måtte rette på forholdet. Dersom dette ikke hadde blitt gjort hadde det igjen fått konsekvenser for revisjonsberetningen, som brukerne har full tilgang til. Dette hadde da blitt lagt til grunn ved videre beslutninger, og da med størst tanke på Sparebanken Sør kunne banken unngått noe av tapet de led da selskapet gikk konkurs. Dette kommer også frem av dommen etter søksmålet fra Sparebanken Sør, der revisor ble dømt til å betale noe av tapet.

Er det likevel signaler brukerne selv kunne oppdaget i selskapets regnskap som tilgjengelig informasjon? Som nevnt tidligere ser vi flere indikasjoner i regnskapet som kunne vært oppdaget tidligere. Dette er forhold som både indikerer et overvurdert varelager og dårlig likviditet i selskapet. Ved å se gjennom regnskapet og beregne nøkkeltall med bakgrunn av tallinformasjonen presentert her, kunne man blant annet lagt merke til varelagerets økende antall dager per OLH, noe som kan være en indikasjon på at varelageret er overvurdert. Dette er nøkkeltall som er lite avansert å regne ut, og brukerne kunne lett hatt tilgang til denne informasjonen. Det er likevel lett å si dette i ettertid, da man skal ha grunn til å stole på at

revisor har gjort jobben sin riktig og hadde fanget opp dersom dette faktisk var tilfellet. Dersom man faktisk hadde regnet på tallene kan det derfor også argumenteres for at brukerne hadde stolt på at ettersom revisor innehar mer informasjon og dokumentasjon og ikke har kommet med presiseringer, vil alt være i skjønneste orden. Menneskelige feil kan likevel begås og man må stille seg kritiske til informasjon man får presentert, spesielt når det fremkommer så tydelige signaler i regnskapet på at noe ikke stemmer. Røde flagg i regnskapet må tas på alvor og bør også følges opp. At tidligere revisor har uttalt at varelagerproblematikken var noe av grunnen til at revisjonsselskapet ikke ønsket å fortsette er også et signal på feil i regnskapet knyttet til akkurat dette. Ny revisor burde som sagt sjekket dette med avtrådt revisor og operert med høyere risiko knyttet til denne posten i regnskapet. På den måten skulle også dette området vært testet og kontrollert bedre enn hva som var tilfellet.

Vi kan også tenke oss at regnskapsbrukerne innehar ulik kompetanse når det kommer til regnskapsforståelse. For å få full utnyttelse av regnskapsinformasjonen som fremlegges av selskapet er det viktig å ha grunnkunnskaper for å kunne fange opp uregelmessigheter og faretegn i regnskapet og ved selskapets økonomiske situasjon. Mangel på dette må likevel tas hensyn til. Bransjekunnskap er også viktig for å kunne identifisere røde flagg knyttet til selskapets virksomhet. Man må forstå bransjen selskapet opererer i og konkurransesituasjonen selskapet er i. Dette for å kunne identifisere hvilke områder som er utsatt for størst risiko. Ettersom Sparebanken Sør i vårt tilfelle er en sentral part i denne saken, er det naturlig å nevne at de som bank bør tenkes å inneha riktig kompetanse til å ta regnskapsmessige vurderinger når det er snakk om større beslutninger. De bør også inneha forståelse for bransjen selskapet opererer i da dette er en del av vurderingen av selskapets lånesøknad. Kravet deres mot revisor bør også ses i sammenheng med dette, og dette fremkommer også fra dommen i forbindelse med søksmålet, der Sparebanken Sør selv måtte dekke deler av tapet.

Hva ser vi i etterkant av konkursen?

I etterkant av konkursen er det flere forhold som har kommet frem i lyset. Blant annet sto tidligere revisor frem i media og forklarte sin tidligere bekymring for varelagervurderingen i selskapet. I etterpåklokskapens ånd kan dette forholdet fort fremkomme som åpenbart, men dette trenger ikke være tilfellet. Vi har likevel sett tidligere at det var sterke indikasjoner i regnskapet på at dette faktisk var tilfellet her.

Et viktig spørsmål å stille seg etter konkursen var et faktum, knytter seg til fortsatt drift. Var kravene om fortsatt drift i selskapet oppfylt? Det er ikke tatt noen forbehold fra revisor sin side knyttet til dette, men det må likevel vurderes spesielt ettersom en trussel mot fortsatt drift vil være en sterk motivator for å strekke regnskapet i positiv retning. I styrets årsberetning for 2012 legger styret til grunn at forutsetningen om fortsatt drift er til stede. Forutsetningen om fortsatt drift er ikke lengre til stede dersom det oppstår konkrete forhold som tilsier at selskapet ikke kan videreføre driften. Andersens Emballasje og Design hadde likviditetsproblemer. Som forklart ovenfor ble driftsmidlenes verdi redusert, noe som kan indikere at selskapet solgte driftsmidler for å tilføre mer kapital og dermed bedre likviditeten. Dette vil likevel være på kort sikt. For å kunne videreføre driften må selskapet før eller senere reinvestere i nye driftsmidler. Dersom selskapet har brukt de tilførte midlene til å betale kortsiktig gjeld vil selskapet igjen slite med å skaffe nye driftsmidler og dermed heller ikke kunne fortsette driften på sikt. Det kan derfor diskuteres om forutsetningen for fortsatt drift var tilstede i dette tilfellet. Et annet sentralt moment er at varelageret var 5 ganger høyere enn egenkapitalen i selskapet. Dersom varelageret hadde blitt nedskrevet til korrekt verdi, ville dette ført til negativ egenkapital. Revisor har som nevnt ikke tatt forbehold om at kravene ikke var oppfylt, men vi kan likevel si at selskapets mulighet for å fortsette driften i fremtiden er tvilsom på bakgrunn av tallene i regnskapet.

	2008	2009	2010	2011	2012
Likviditetsgrad 1	1,42	1,47	1,33	1,33	1,28
Likviditetsgrad 2	0,47	0,39	0,44	0,46	0,39

Tabell 3. Tabellen viser nøkkeltall for vurdering av selskapets likviditet.

Vi kan se i Tabell 3 at likviditeten i selskapet var dårlig. Et generelt krav er at likviditetsgrad 1 bør være over 2, mens likviditetsgrad 2 bør være over 1. Det er likevel rom for kvalitative vurderinger i noen situasjoner. Disse vurderingene kan da tilsa at et selskap kan ha god likviditet basert på en totalvurdering, selv om de ikke oppfyller de generelle kravene. Dette kan for eksempel skyldes bransjeforskjeller. Høyere likviditetsgrad betyr likevel bedre likviditet. Vi ser at ingen av nøkkeltallene er på det nivået de bør være for å representere god likviditet i selskapet da tallene er meget lave, og vi ser også at likviditeten ble dårligere de siste årene. Det er likevel viktig å påpeke at beregning av disse nøkkeltallene også omfatter omløpsmidler. Med feilen i varelageret vil dette dermed også medføre målefeil ved utregning

av tallene. Tallene vil gi en pekepinn på selskapets likviditet, men det må nevnes at det her vil foreligge målefeil. Den dårlige likviditeten i selskapet er likevel noe som må gjøres noe med ettersom likviditeten tilsvarer selskapets evne til å betjene kortsiktig gjeld. For å kunne overleve på sikt må derfor selskapet bedre likviditeten, noe som igjen kan være en motivasjon for å strekke regnskapstallene. Den sviktende likviditeten i selskapet kan også støtte opp under at salg av driftsmidler var motivert av å tilføre selskapet kapital.

Vi kan også nevne selskapets garantiansvar. Dette sikkerhetsansvaret var for 1 680 000,-. I årsberetningen er ikke garantiansvaret nevnt som et forhold som kan ha innvirkning på selskapets drift. Dette er til tross for at Skjærdalens AS har drevet sin virksomhet med underskudd i flere år. Store deler av selskapets egenkapital var tapt i 2011, og sannsynligheten for at Andersen Emballasje ville måtte overta lånet var svært stor. I en presset likviditetssituasjon ville dette ha konsekvenser for selskapets videre drift.

	2008	2009	2010	2011	2012
Netto kontantstrøm fra drift/operasjonelle aktiviteter	4 016	- 3 468	- 4 691	- 6 058	- 871

Tabell 4. Tabellen viser et utdrag fra kontantstrømanalysen av selskapets regnskap.

Som vist ovenfor var netto kontantstrøm fra operasjonelle aktiviteter negativ fra 2009. Dette skyldes den negative utviklingen i arbeidskapitalen, og kan indikere at Andersens Emballasje & Design AS har likviditetsproblemer. Dersom vi ser på noen tall fra 2010 kan vi se at kundefordringene har økt med 12 MNOK fra året før. Kundefordringene vil øke som en følge av omsetningsvekst. Salgsinntektene har økt med 33 MNOK. Dette betyr at kundefordringene har økt vesentlig mer i prosent enn salgsinntektene, noe som i seg selv et faresignal da dette isolert sett betyr en økning i kredittid på den økte salgsinntekten med 130 dager. Noe av økningen i kundefordringer kan forklares med omsetningsvekst, men det kan også bety at virksomheten har fått flere dårlige betalere dersom en tar utgangspunkt i en kredittid på 30 dager. Dersom kundefordringene hadde økt like mye som omsetningen i prosent, ville økningen i kundefordringer vært på 19% i stedet for 89%. Altså en økning på 2,67 MNOK. Et paradoks er at dersom Andersens Emballasje & Design AS hadde klart å drive inn penger på samme nivå som året før ville netto kontantstrøm fra operasjonelle aktiviteter vært positiv.

Dersom vi ser på leverandørgjelden til Andersens Emballasje & Design AS, så øker denne hvert år fra 2008. I 2009 og 2010 hadde Andersens Emballasje & Design AS en

gjennomsnittlig kredittid til leverandørene sine på henholdsvis 84 og 87,6 dager, før den økte til 93,6 dager i 2011. Dette er svært lenge og et tydelig signal på at noe er galt. Dette kan skyldes at Andersens Emballasje & Design AS “gir seg selv” lengre kredittid på grunn av en presset likviditetssituasjon. Dette medfører dog en risiko for at leverandørene til slutt kan velge å holde igjen varer for å få betaling.

Hva er det viktig å se på i den regnskapsmessige vurderingen?

I dette tilfellet er det varelagervurderingen som har vært selskapets største problemområde. Det er viktig for regnskapsbrukerne å ha kjennskap til selskapet og hva det driver med. Markedsforståelse er viktig for å kunne få mest mulig ut av regnskapet og fange opp faresignaler og røde flagg så tidlig som mulig. Andersens Emballasje & Design var en produksjonsvirksomhet, og man kan da tenke seg at varelageret vil være en sentral post å se på for å vurdere den regnskapsmessige informasjonen i årsregnskapet. Det vil være aktuelt å se på leveranser og varelager. Dersom varelageret øker over tid, kan det også tenkes at det vil være lurt å sjekke for ukurans, dette er likevel ikke noe eksterne brukere kan sjekke for dersom de ikke selv har tatt kontakt med selskapet direkte angående dette. Er disse varene noe bedriften faktisk vil få solgt, eller må de selges til redusert pris? Dersom det er lite sannsynlig at varene vil bli solgt vil varene heller ikke ha noen verdi og det må foretas en nedskrivning av varelageret. Dersom brukerne ser at varelageret øker fortere enn varekostnaden, som har vært tilfellet her, vil man kunne si at dette er et rødt flagg som det knyttes høyere risiko til enn andre regnskapsposter. Det er derfor viktig at brukerne stiller seg kritisk til denne regnskapsstørrelsen og ikke stoler blindt på verdiene som presenteres her uten å ha gjort ytterligere undersøkelser.

Noe av denne informasjonen kan som sagt tidligere være vanskelig for eksterne brukere å få tak på. Dette kan for eksempel være om leveranser faktisk har funnet sted og lignende. Likevel vil varelageret og omløpshastigheten være mulig å se på som et nøkkeltall, og også viktig. I vårt tilfelle ser vi at det foreligger sterke indikasjoner på at varelageret faktisk er overvurdert. Det er derfor viktig at brukerne av regnskapet innehar riktig kompetanse for å foreta slike regnskapsmessige vurderinger selv, og ikke er avhengig av en ekstern revisor eller andre for å ta sine beslutninger. En slik avhengighet vil gjøre beslutningsgrunnlaget og beslutningene mer usikre. Hver bruker har et ansvar for seg selv. At de også stiller seg kritisk til informasjon som presenteres er viktig da det alltid vil finnes en risiko for at noen forhold ikke er oppdaget tidligere som igjen kan føre til at det foreligger alvorlige feil i regnskapet.

Til slutt vil vi nevne at markedsforståelse også er viktig i den regnskapsmessige vurderingen. Å ha en forståelse for konkurransen i markedet samt kundenes og leverandørens forhandlingsmakt kan være med på å påvirke synet på selskapets situasjon. Dette er viktig for å få et inntrykk av hvilket eksternt press selskapet er utsatt for, som igjen kan være en risiko i forbindelse med strekking av regnskapsregler.

Avslutning Andersens Emballasje & Design AS

Vi har nå vært gjennom det første caset Andersens Emballasje & Design AS. Vi har her analysert situasjonen i selskapet før konkursen for å forsøke og finne en forklaring på hva som gikk galt i selskapet, hva som ble gjort og om noe kunne vært fanget opp tidligere. Vi har i den anledning forsøkt å identifisere røde flagg i forbindelse med selskapets regnskap og situasjonen i bransjen som selskapet opererte i. Vi har kommet frem til flere faresignaler blant annet på at varelageret i selskapets balanse var vesentlig overvurdert, noe vi har vist gjennom nøkkeltall. Dette kan igjen benyttes som hjelpemiddel og en pekepinn på hva det kan være viktig å undersøke nærmere i lignende situasjoner, og på denne måten best mulig unngå at slike situasjoner oppstår hvor både selskapet, regnskapsbrukere og interessenter står igjen som tapere. En synliggjøring av faresignaler og røde flagg vil også kunne føre til et større fokus på problemet, som igjen minsker mulighetene selskap har for å utføre regnskapsmanipulasjon og misligheter i regnskapet.

5.2 Lunde Gruppen AS

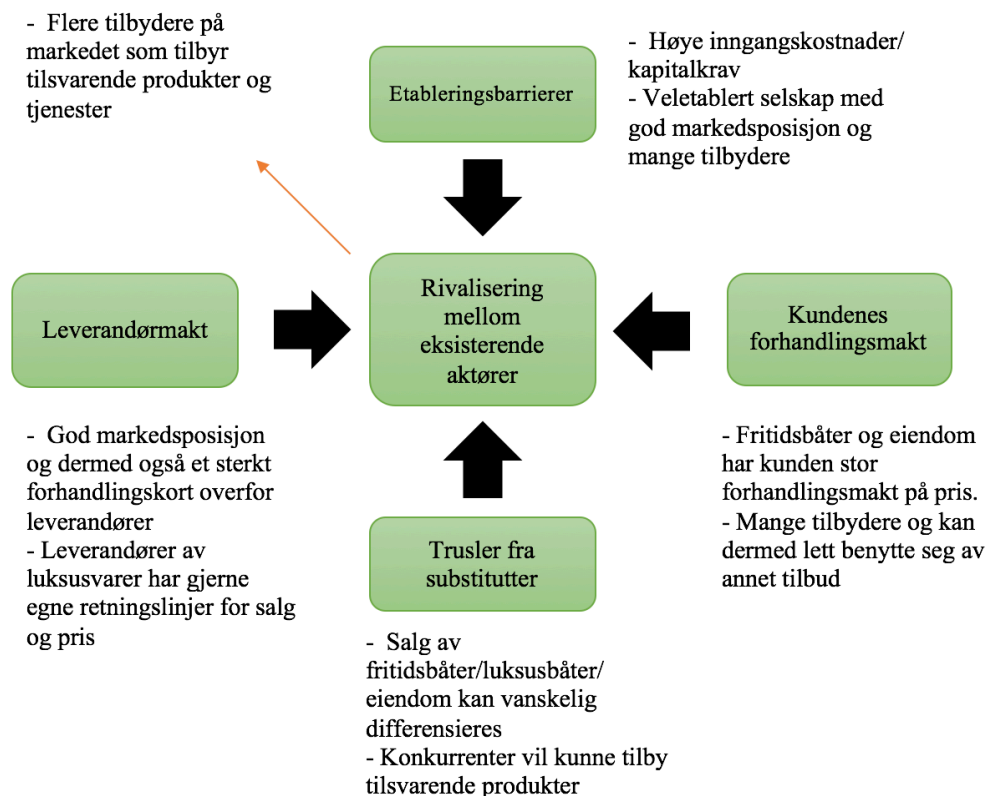
Lunde Gruppen AS ble stiftet 18. August 1993. Selskapet var morselskapet i Lunde konsernet som bestod av rundt 70 selskaper og virksomheten i selskapene bestod av blant annet transport, verksteddrift, eiendom og fritidsbåter. Den 9. februar 2011 ble det åpnet konkurs i Lunde Gruppen AS. Ved konkursåpning i Lunde Gruppen AS var selskapet 100% eid av Johannes Lunde. Selskapets styre bestod av styreleder Johannes Lunde og Atle Lunde som varamedlem. Dette styret ble registrert 13. september 2000, og det finnes ingen dokumentasjon om styret i selskapet før dette tidspunktet. Daglig leder i selskapet var Morten Berg og var en sentral person i konsernet. Lunde Gruppen AS var en betydelig konkurs i Norge. På konkurstidspunktet hadde Lunde Gruppen AS krav mot seg på totalt 1,02 milliarder kroner.

Lunde Gruppen AS var selskapsrettslig morselskap for 57 selskaper, i tillegg til at selskapet hadde eierskap med mindre enn 50% av aksjene i 36 selskap innenfor Vendere konsernet hvor selskapet var eier av 50% av aksjene gjennom Måsen Eiendom AS. Lunde Gruppen AS var også deleier av enkeltelskaper i de enkelte konsernstrukturene, som for eksempel det Stavangerske Kaffeselskap AS. Lunde Gruppen AS eide 48 % av aksjene i Johs Lunde Invest AS. Johannes Lunde eide her 52 % av aksjene i dette konsernet som ikke var en del av Lunde Gruppen konsernet, men var et selvstendig konsern.

I ettertid av konkursåpningen er det blitt avdekket flere alvorlige forhold i konsernet. Blant annet ble det oppdaget en rekke konserninterne transaksjoner som har tappet selskapene for midler, midler som har gått direkte inn i morselskapet Lunde Gruppen AS. Johannes Lunde ble dømt for å ha tappet selskapet for mange millioner kroner. Vi ønsker derfor videre å se på hva som egentlig skjedde da Lunde Gruppen AS gikk konkurs, og se nærmere på selskapets regnskap og transaksjoner. Vi vil ikke gå dypere inn på alle forhold i konsernet, da dette er et svært stort og komplekst konsern med mange selskap. Vi vil fokusere på noen områder i selskapet som vi mener er sentrale for den situasjonen selskapet havnet i, og da spesielt interne transaksjoner i forbindelse med kjøp og salg av aksjer.

Porter's Five Forces

For å få en bedre oversikt over selskapets og konsernets konkurransesituasjon benytter vi Porter's Five Forces. Gjennom analysen vil vi kunne identifisere hvor risikoen ligger. Dette vil også illustrere hvor presset Lunde Gruppen var, hvilket vil være til hjelp i den videre analysen.

Figur 5: Lunde Gruppen AS - Porter analyse

Innledningsvis forklarte vi hva Lunde Gruppens hovedvirksomhet var. Det finnes ulike etableringsbarrierer innen de ulike forretningsområdene. Med flere tilbydere av samme tjenester innen eksempelvis transport, utgjør dette en etableringsbarriere da det er vanskelig som nyoppstartet bedrift å konkurrere med veletablerte virksomheter. Innenfor eiendom er det store kapitalkrav. Dette kan gjøre det vanskelig å etablere seg da det kan bli svært kostbart. Mengden tilbydere innenfor eiendomsvirksomhet gjør det desto vanskeligere å etablere seg. Lunde konsernets størrelse og dermed markedsposisjon bidrar ytterligere til å gjøre nyetableringer til en liten trussel.

Eiendomsvirksomhet er som forklart ovenfor svært kapitalkrevende, hvilket i utgangspunktet gjør virksomheten avhengig av lånefinansiering. Dette gjenspeiles i konsernregnskapet som viser at gjeld til kredittinstitusjoner er svært stor. Ettersom Lunde Gruppen er avhengig av lån, er selskapet utsatt for endringer i rentenivå.

Lunde Gruppen er et stort konsern. Konsernets størrelse og deres markedsposisjon skapte et godt forhandlingskort overfor konsernets leverandører. Å ha store kunder kan for flere

virksomheter være et “kvalitetsstempel” og kan bidra til å hente inn nye kunder. Leverandører vil derfor være tilbøyelige til å strekke seg langt for å beholde store kunder som Lunde Gruppen. Leverandørens forhandlingsmakt er derfor liten.

Kundenes forhandlingsmakt er ulik innen de forskjellige forretningsområdene. Innenfor verksteddrift og transport er det flere tilbydere å velge fra. Det er vanskelig å differensiere seg fra konkurrentene sine. Dette betyr at disse forretningsområdene er presset på pris, noe som gir lave marginer. Dette gjelder også for fritidsbåter da dette er ferdigproduserte båter som importeres direkte. Grunnet standarder fra leverandørens side på hvordan produktene skal presenteres, og salgsprosessen skal gjennomføres, er det lite rom for differensiering.

Substitutter utgjør en svært stor trussel mot Lunde Gruppens virksomhet, da det er mange konkurrenter som tilbyr tilsvarende produkter og tjenester innen virksomhetsområdene eiendom og fritidsbåt. Nettopp på grunn av manglende muligheter for differensiering, kan kundene henvende seg til Lunde Gruppens konkurrenter. Eksempelvis kan en kjøpe billigere fritidsbåter som dekker samme behov som båtene Lunde Gruppen solgte.

Vi kan også nevne at konkurransen på markedet naturlig tar seg opp når markedet gjennomgår en nedgangstid. I dette tilfellet snakker vi om finanskrisen som markedet vil være svært berørt av. Salget går gjerne ned og konkurransen vil dermed også ta seg opp for å kunne opprettholde lønnsomheten i selskapet. Med tanke på situasjonen i markedet kan vi også nevne at det kan forventes nedskrivning i selskapet. I dette tilfellet har ikke dette blitt gjort, heller det motsatte. Goodwill posten i regnskapet og varelageret økte i disse nedgangstider, hvilket er et faresignal i seg selv. Dette kommer vi nærmere inn på senere.

Hvilke indikasjoner ser vi i forkant av konkursen?

Det er interessant å undersøke om det finnes momenter som kunne bidratt til å avdekke mislighetene i regnskapet på et tidligere tidspunkt. Vi har derfor gått gjennom Lunde Gruppens regnskap for å finne indikasjoner på at noe var galt før konkursen var et faktum.

I etterkant av konkursen har Insolvenstidspunktet blitt vurdert til å ha inntruffet i 2009. På dette tidspunktet hadde finanskrisen i Norge vart i to år. Økonomiske nedgangstider vil normalt kunne medføre nedskrivninger av verdier. Det ble ikke foretatt noen nedskrivninger i Lunde konsernet og det finnes heller ingen beviser for at selskapet har utført

nedskrivningstester. Dette er å anse som et rødt flagg. Selv om markedene Lunde Gruppen drev sin virksomhet i opplevde nedgangstider, virket ikke dette til å påvirke konsernet med tanke på hva som fremkommer av regnskapet. Av regnskapet for 2009 fremkommer det at konsernet opplevde en stor økning i omsetning, på tross av dårlige markeder. Driftsresultatet ble dessuten bedret med 11 MNOK fra 2008 til 2009, hvilket er overraskende gitt nettopp markedssituasjonen. Ettersom nedgangstider taler for nedskrivning av verdier ville resultatet kunne sett helt annerledes ut dersom selskapet hadde handlet i tråd med god regnskapsskikk og utført nedskrivningstester.

Det fremkommer også av konsernregnskapet fra 2009 at goodwill posten i regnskapet var 27 ganger høyere enn i 2008. Den plutselige økningen av goodwill-verdier er betydelig og er også å anse som et rødt flagg, med tanke på markedssituasjonen på dette tidspunktet. Den økte goodwill-posten kommer som følge av en rekke interne transaksjoner innad i systemet. Etter god regnskapsskikk skal verdsettelsen av slike transaksjoner representere markedsprisen på transaksjonstidspunktet. I dette tilfellet er det likevel tatt en pris langt over markedspris, som igjen har generert store immaterielle merverdier i form av goodwill. Dette er noe som kan observeres i regnskapet og bør ses på som et rødt flagg. Et eksempel på dette er at 246 MNOK av de bokførte goodwill verdiene i konsernet er tilknyttet Johs Lunde Marine Group ifølge insolvensdokumentet. Ettersom finanskrisen fra 2008 forverret markedet for salg av dyre fritidsbåter, ville det være urimelig å forvente at det skulle ligge store merverdier i dette selskapet.

Hva gikk galt?

I tidligere studier av Lunde-gruppen er det blitt avdekket flere forhold som har bidratt til at et stort antall selskaper i Lunde systemet gikk konkurs. Blant annet har bostyrer Fredrik Bie uttalt til Dagens Næringsliv (2013) at store verdier ble overført internt i Lunde Gruppens eide selskaper for å dekke krav overfor kreditorer der det ble ansett for mest akutt å betale. Når dette ikke lengre var nok gikk Lunde Gruppen AS ut og hentet midler fra deleide selskaper som ble overført ulovlig til Johannes Lundes heleide selskaper. Av Bostyrer ble det uttalt til Dagens Næringsliv (2012) at med gjelden Lunde Gruppen AS hadde, burde selskapet allerede i 2009 ha meldt konkursoppbud. Det presiseres gjennom bostyrers rapport at dette insolvenstidspunktet vurderes som konservativt (Bie, 2017). Gjennom mer og mer omfattende interne overføringer av verdier klarte selskapet å holde sin virksomhet gående frem til 2011, da konkursen var et faktum. Altså ble den dårlige forvaltningen i konsernet dekket til ved en

rekke interne transaksjoner med en prising som ikke reflekterte markedsbetingelser i det hele tatt, dette kombinert med at det ikke ble foretatt regnskapsmessig nedskrivning til reell verdi av disse postene (Eriksen, 2012).

Ledelsens handlinger reflekterer liten forståelse for selskapets økonomiske situasjon og en manglende forståelse for effekten av høy gjeld kombinert med overinvestering i illikvide eiendeler, samt intuitiv styring. Dette kommer frem i borevisors rapport, og er blant grunnene til selskapets stadig dårligere situasjon før konkursen.

Ryste (2015) har i sin studie av resultat kvalitet pekt på en mengde kritikkverdige forhold i Lunde systemet. Hun nevner blant annet at en kompleks selskapsstruktur med et flertall av nærstående selskaper og ulovlige transaksjoner var selve grobunnen til de overvurderte og økende balanseverdiene i konsernet. Se oversikt over selskapsstruktur i Vedlegg 1. De mest vesentlige feilene var manglende nedskrivning av goodwill/merverdi på aksjeposter, manglende opplysninger om den store usikkerheten knyttet til fortsatt drift og manglende presentasjon av betingede forpliktelser som garantier og kausjoner (Borevisors rapport, 2012).

Ettersom selskapet i realiteten var illikvid allerede i 2009 måtte selskapet hente inn likvide midler fra andre selskaper i systemet. Dette førte til tapping av midler fra deleide selskaper til heleide selskaper. Ryste (2015) har spesielt pekt på tappingen i det deleide Vendere konsernet. Dette var en sentral del av bedragene. Forholdet startet med at et av morselskapene i Lunde Gruppen, Måsen Eiendom AS kjøpte et ferdig registrert aksjeselskap i 2009. Dette selskapet ble så reorganisert og kalt Vendere Eiendom AS. Måsen Eiendom eide 50% av selskapet, mens de resterende 50% var eid av Orkla Eiendom AS og Finansgruppen Eiendom AS, som var to eksterne parter.

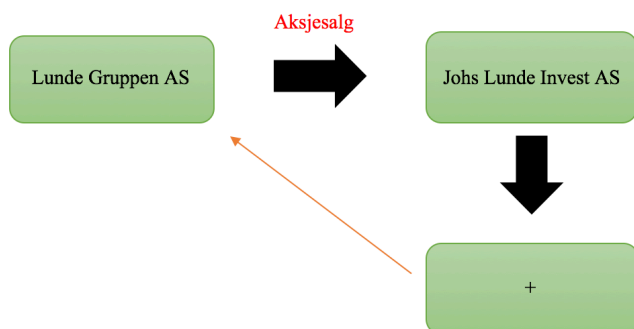
Johannes Lunde og Morten Berg skulle fungere som konsulenter i Vendere, og overtok dermed fullmakt til å inngå avtaler og foreta disposisjoner på vegne av selskapet (Ryste, 2015). Til tross for at selgerkreditten mellom Måsen og Vendere var nedbetalt, fortsatte overføringene fra Vendere til Lunde-systemet. Til sammen ble verdier på 77 MNOK overført til Måsen og Lunde Gruppen i 2010. Dette ble senere avdekket da Orkla iverksatte en granskning på grunn av den svake likviditetssituasjonen i Vendere. Johannes Lunde og Morten Berg ble da fratatt sine formelle roller og fullmakter i selskapet. Overføringen på 77

MNOK var dermed lånte penger fra Vendere, uten at Vendere mottok annen motytelse enn et usikkert krav i Måsen og nærstående selskap.

Tappingen av selskapet ble kamuflert som lån eller med transaksjoner i forbindelse med kjøp og salg av eiendom. På tidspunktet for tappingen var Johannes Lunde daglig leder i selskapet og var forpliktet til å rapportere underliggende virksomhet til styret. Lunde lot derimot være å formidle vesentlig informasjon under styremøter, noe som igjen var med på å kamuflere tappingen av selskapets midler. Ryste (2015) har lagt stor vekt på dette forholdet i sin studie med tema regnskapskvalitet.

I tillegg til det overnevnte forholdet i forbindelse med Vendere konsernet, skal også Johannes Lunde og Morten Berg ha benyttet andre nærstående selskaper til å ta opp nye lån for å betjene gjeld i andre selskaper i konsernet. Sommeren 2010 var Lunde-konsernet svært presset økonomisk etter å ha slitt i lengre tid, mye grunnet finanskrisen. I denne perioden skal Johannes Lunde med hjelp fra en regnskapsmedarbeider ha underslått rundt 10 MNOK fra selskaper i konsernet som fortsatt var økonomisk stabile. Morten Berg bidro også med å skjule tappingen i flere av tilfellene ved å føre opp uriktige og fiktive transaksjoner i regnskapet.

Vi har nevnt at et stort antall interne transaksjoner i konsernet var et stort problem i denne saken. Interne aksjesalg og aksjeverdier var et av problemene i konsernet knyttet til dette. I desember 2007 ble det utført flere salg av aksjeposter til selskap i samme konsern. Blant annet solgte Lunde Gruppen AS sin aksjepost i Lunde Industrier AS til Johs Lunde Invest AS, noe vi illustrerer i Figur 6 under. Verdiene knyttet til dette salget viser vi i Tabell 4 under. Tallene er hentet fra borevisors rapport. Vi vil gå nærmere inn på dette senere.

Figur 6: Illustrasjonseksempel på internt aksjesalg I

Selger	Kjøper	Selskap	Andel	Bokført verdi	Salgsverdi	Gevinst
Lunde Gruppen AS	Johs Lunde Invest AS	Lunde Industrier AS	60 %	729 851	9 000 000	8 270 149

Tabell 5. Tabellen viser aksjesalg i Lunde Industrier AS.

Det er kommet frem i rapporten at salgsverdiene knyttet til aksjepostene ikke representerte virkelig verdi med tanke på markedspriser. Tilfellet er at verdifastsettelsen er basert på verdsettelse som inneholder faktiske feil. Dette igjen kan være motivert av et ønske om å påvirke regnskapet positivt, og da utføre en manipulasjon av regnskapet ved å selge internt til for høye priser. Kjøper vil dermed øke goodwillposten i regnskapet ettersom vedkommende kjøper til en meget høy pris, mens selger vil få tilført verdi fra salget, noe som vil gi et bedre bilde av konsernet samlet. Vi ser i Tabell 4 at selskapet hadde en stor gevinst på dette ene aksjesalget. Dette er en av mange interne transaksjoner i konsernet som har vært med på å skape et kaotisk og lite oversiktlig bilde av konsernet og selskapenes finansielle situasjon.

Hvilke incentiver ligger til grunn?

Finanskrisen som rammet verden fra 2007 påvirket også Norge og selskaper her til lands. Dette tidspunktet treffer også godt med Lunde Gruppen AS' begynnende nedgangstid. Dette kan være knyttet til selskapets belåningsgrad samtidig som det var vanskelig å få solgt eiendeler for igjen å skape merverdi i selskapet (Dagens Næringsliv, 2013). Ledelsens handlinger i selskapets sårbare situasjon gjenspeiler en manglende forståelse for situasjonen, men også en fortrenghet av hva som var i ferd med å skje. Selskapets manglende evne til å betjene egen gjeld, førte igjen til at selskapet tappet datterselskaper for verdier for å kunne betjene gjelden.

Dette kan være et av incentivene til at handlingen ble utført. Videre drift i selskapet, som også er nevnt som et incentiv i forrige case, er også meget sannsynlig i dette tilfellet. Selskapet har vært i en sterkt presset situasjon, der likviditeten i selskapet har vært sviktende. Dette kan igjen føre med seg et så sterkt press på ledelsen, at de nærmest ikke ser et annet valg for videre drift i selskapet enn å utføre denne handlingen.

I dette tilfellet kan vi også trekke frem egen økonomisk vinning som et incentiv for regnskapsmanipulasjon i selskapet. Det er kommet frem at Johannes Lunde kort tid før konkursen kjøpte en luksusleilighet i Stavanger til over 20 MNOK. I tillegg til dette ønsket

han også å kjøpe et luksushus i Marbella, Spania. Kjøpet skulle fullføres i 2010, men ble stoppet før dette (Lorentsen, 2011). Dette skjedde samtidig som den sviktende økonomiske situasjonen i selskapet var høyst aktuell. Dette kan vitne om manglende økonomisk forståelse og kompetanse. Det kan også vise til en stor grad av spontanitet fra eierens side, gjerne også kombinert med et høyt ego og manglende etiske verdier, da sunn fornuft burde tale for å redusere pengebruken. Dette blir likevel spekulasjoner, men vi ønsker å trekke dette frem som et incentiv for regnskapsmanipulasjon, da videre drift i selskapet ville føre med seg en rekke økonomiske goder for selskapets eier. En rettfærdiggjørelse fra hans side vil da igjen gjøre det greit fra hans side å pynte på regnskapet for å videreføre driften i selskapet. Den tilsynelatende manglende forståelsen kan også være grunnen til omfanget denne saken har hatt. Et høyere resultat for selskapet ville gjøre at personlig formue øker, som igjen er et personlig incentiv for en positiv manipulasjon av regnskapet. Det høye personlige pengeforbruket ble også rettfærdiggjort med tanke på de resultatene selskapet kunne vise til.

Hvordan ble regnskapet manipulert og er det i dette tilfellet snakk om manipulasjon?

I Lunde Gruppen AS' regnskaper har interne transaksjoner og transaksjoner med nærstående vært svært sentralt. Gjennom borevisors rapport (Eriksen, 2012) kan vi trekke frem at prissettelsen ved interne salg ikke var i overensstemmelse med gjeldende markedspriser, som nevnt over. Altså ble prisene satt til et altfor høyt nivå i forhold til hva markedet ville vært villig til å betale. Dette strider mot god regnskapsskikk som sier at prissettingen skal skje som om det var to uavhengige parter som inngikk avtalen. Når selskapet har satt en overvurdert pris på aksjene har dette ført til at inntektene i selskapet er blåst opp. Dette har skjedd ved å tappe datterselskapene for verdier blant annet gjennom salg av aksjeposter til skyhøye priser. Dette skaper igjen en forhøyet goodwill post i datterselskapet som er kjøper av aksjeposten. Dette skjer fordi selskapet kjøper til en høy pris som ikke gjenspeiler de materielle verdiene i selskapet. Merverdien kommer dermed til uttrykk i form av goodwill, noe som gjør at den svært høye prisen også vil føre til en svært høy goodwillpost for kjøper. På denne måten vil også regnskapet, og verdien av dette selskapet bli overvurdert, noe vi også ser i konsernregnskapet. Dette er også med på å skape et feil bilde av selskapet.

Konsernbalanse	2005	2006	2007	2008	2009
Goodwill	20 284	6 133	20 404	11 983	330 228

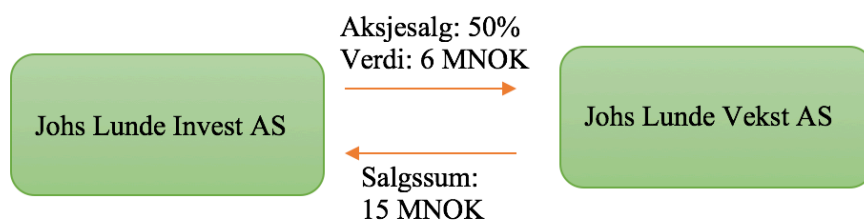
Tabell 6. Tabellen viser konsernregnskapet og balanseposten goodwill de siste årene.

Vi kan se i konsernregnskapet og Tabell 5 over at goodwillposten ble 27 ganger så stor fra 2008 til 2009. Dersom denne prissettingen hadde vært enkeltstående hendelser hadde det vært en ting, men av borevisors rapport kommer det frem at denne prissettingen var gjennomgående.

Resultatregnskap	2005	2006	2007	2008	2009
Salgsinntekter	956 001	355 943	299 629	160 893	718 719

Tabell 7. Tabellen viser en oversikt over selskapets salgsinntekter de siste årene.

Det er en rekke aksjesalg som i det vesentlige har bidratt til å øke goodwillposten i Lunde Gruppens konsernregnskap, og tappe datterselskapene for verdier til fordel for morselskapet. Et eksempel er at Lunde Gruppen AS solgte sin eierandel i Lunde Industrier AS til Johs Lunde Invest AS som vi så i Tabell 4. De bokførte verdiene i Lunde Industrier AS var pålydende 729 851,-. Disse verdiene ble solgt for 9 000 000, hvilket gav en merverdi (goodwill) pålydende 8 270 149,- for Johs Lunde Invest AS, samtidig som Lunde Gruppen AS har økt sin inntektspost betraktelig. Dette skjedde i desember 2007.

Figur 7: Illustrasjonseksempel på internt aksjesalg II

I samme måned solgte Johs Lunde Invest AS sin aksjeandel i Det Stavangerske Kaffeselskap AS til Johs Lunde Vekst AS. Vi har illustrert salget i Figur 7. De bokførte verdiene av eierandelen på 50% var her 6 000 000,-. Salgssummen utgjorde 15 000 000, hvilket innebærer at det ble generert goodwill på 9 000 000,- for Johs Lunde Vekst. Vi kan dermed se at det med disse to transaksjonene alene er generert goodwillverdier for over 17 MNOK. I tillegg til at kjøper av aksjene får en vesentlig overvurdert goodwill post i regnskapet, er også selger i stor grad tjent med disse salgene gjennom økte salgsinntekter. På denne måten har verdier blitt flyttet på tvers av selskapene slik det har passet seg med tanke på den økonomiske situasjonen i selskapet. Lunde Gruppen AS hadde store problemer med likviditeten og med å betjene egen gjeld. Ved å flytte eiendeler fra andre selskaper i konsernet til seg selv har

dermed selskapet kunnet overleve lengre enn hva den finansielle situasjonen i selskapet skulle tilsi.

Et sentralt moment ved de interne salgene av aksjer er likviditetsproblemene i konsernet. I utgangspunktet skal aksjesalg gjøres opp kontant. Ettersom det var få selskap i konsernet som hadde økonomiske midler til å gjøre opp for salgene, benyttes en fordringspost i balanseregnskapet for oppgjøret. Tilfellet blir dermed at det oppstår mellomværende.

Transaksjonen ovenfor vil dermed se slik ut;

Resultatregnskapet	Kredit: Salg av aksjer 9 MNOK
Balanseregnskapet	Kredit: Aksjer 6 MNOK
Balanseregnskapet	Debet: Fordringer: 15 MNOK.

Det fremkommer av Lunde Gruppen AS sitt regnskap at andre fordringene økte betydelig. Dette er et rødt flagg, og kan tyde på at en del av fordringene er uerholdelige. Dette kan da bety at aksjene aldri vil bli gjort opp for.

Lunde Gruppen AS skulle blitt erklært insolvent i 2009, men klarte å videreføre driften en lengre periode etter dette. Dette var mye på grunn av transaksjoner av typen vi har forklart over. Lunde-konsernet var svært komplekst og bestod av mange selskaper. Med en utstrakt praksis av overprising ved interne salg oppstod det et premium. Lunde Gruppen AS kunne så få dekket kravene til sine mest aggressive kreditorer med midler fra selskap de hadde eierandeler i. Etterhvert også i selskaper hvor eierandelen til Lunde Gruppen AS eller underkonsernene var 50% eller mindre. Dette har vært mulig ettersom Johannes Lunde og Morten Berg har hatt den faktiske kontrollen i disse selskapene. For eksempel eide ikke Lunde Gruppen mer enn 50% i Vendere konsernet, likevel satt de med alle fullmakter til å styre virksomheten slik de selv ønsket. Slik kunne de også tappe selskaper der de sto for under halvparten av eierandelene.

Når kjøp og salg av aksjer gjennomføres mellom avhengige parter på denne måten, vil det kunne medføre en omfordeling av fordeler og ulemper innad i konsernet. Dette har også skjedd når Lunde Gruppen AS har drevet med sine interne salg, hvor Lunde Gruppen AS deretter har benyttet sin gevinst for å dekke krav fra kreditorer. Ved å omfordele fordeler ved å selge verdier til en høy pris, bidrar dette til å fremstille Lunde Gruppen AS, både selskapet

selv og konsernet, som mer økonomisk stabilt enn hva som er virkeligheten. En goodwill post som har vokst seg til et unormalt høyt nivå gir på sin side også et bilde av en tilsynelatende god økonomisk situasjon i konsernet, da verdien av eiendelene blir større i forhold til mengden gjeld. Samtidig har likviditeten i morselskapet forbedret seg gjennom de økte inntektene. Dette må likevel sees i sammenheng med mengden egenkapital konsernet har, da mengden balanseførte immaterielle eiendeler utgjør en større verdi enn egenkapitalen. Ettersom lønnsomheten i konsernet på dette tidspunktet var svært lav, og det også var dårlig kontantstrøm fra drift, burde flere varselamper begynt å lyse, og man kan da se på dette som et rødt flagg (Ryste, 2015).

Tappingen av selskapene ble også gjennomført gjennom lån mellom selskapene. Dette ved at Lunde Gruppen AS mottok lån fra selskap i samme konsern uten at de stilte nødvendig sikkerhet for dette. Altså hadde selskapet aldri til hensikt å betale tilbake lånet. Dette var mulig da Johannes Lunde og Morten Berg satt på begge sider av bordet i de fleste selskapene. De kunne dermed styre midlene slik de selv ønsket, uten å kommunisere dette til andre eiere. Dette forholdet så vi tydelig i Vendere konsernet som vi nevnte tidligere.

Selskapet har i senere tid blitt dømt for manipulasjon av regnskapet, og det reiser derfor liten tvil om at dette faktisk var tilfellet i selskapet. Spørsmålet videre blir derfor om vårt fokusområde var med på å få selskapet dømt for handlingen.

Som nevnt tidligere er interne transaksjoner benyttet som et middel for å skape et komplekst og uoversiktlig bilde på konsernets finansielle situasjon. Et stort antall transaksjoner gjør at det kan være vanskeligere for brukere å fange opp problemer tilknyttet dette. De interne transaksjonene er benyttet for å kunne flytte verdier på tvers av selskapene i konsernet, dette ved å tappe datterselskaper for så å kunne betjene egen gjeld. Dette har igjen skapt et bedre bilde på selskapet enn hva som var reelt, da selskapet i realiteten var insolvent i 2009. Samtidig har dette også kommet eieren, Johannes Lunde tilgode.

Vi kan se i dommen mot Johannes Lunde, at en av grunnene til at han ble dømt var tapping av selskapenes verdier. Vi har tidligere beskrevet hvordan denne handlingen ble utført gjennom blant annet salg av aksjer internt i konsernet, og hvordan denne manipulasjonsmetoden er benyttet for å oppnå økonomiske fordeler for selskapet. Vi kan dermed også si at de interne aksjesalgene er høyst relevant og har vært en sentral del av manipuleringen av regnskapet. På

den måten kan vi også si at dette forholdet var en stor del av bevisgrunnlaget mot Johannes Lunde, og dermed også med på å få han og Morten Berg dømt.

Vi kan på grunnlag av dette si med høy grad av sikkerhet at det her har vært snakk om regnskapsmanipulasjon, der selskapet har tappet verdier fra selskaper i samme konsern for å selv fremstå bedre økonomisk stilt. Vi kan også si at aksjesalg og interne transaksjoner har vært et vesentlig hjelpemiddel i denne sammenheng for å utføre manipulasjonshandlingen, og at dette forholdet har vært del i grunnlaget for å få Johannes Lunde og daglig leder Morten Berg dømt for handlingen. Interne aksjesalg er derfor et høyst aktuelt hjelpemiddel for å skape et bedre bilde på eget selskap og dermed utnytte muligheten for dette positivt i forbindelse med utforming av regnskapsinformasjon.

Kunne dette vært oppdaget tidligere?

Det er avdekket en mengde interne transaksjoner i konsernet, dette sammen med et konsern bestående av et stort antall selskaper som gjør konsernet både stort og komplekst. Som nevnt tidligere kan også de interne transaksjonene ha vært brukt som et middel for å skape uoversiktlig knyttet til økonomien i selskapet, som igjen vil gjøre en oversiktlig gjennomgang enda vanskeligere. Vi kan dermed si at det er større risiko knyttet til et selskaps regnskap hvor det har foregått en stor mengde interne transaksjoner. I et så stort konsern med så mange transaksjoner som det har vært i dette tilfellet, kan det også være vanskelig å få oversikt over absolutt alle forhold. Etter konkursen kan man si at en burde sett nærmere på alle problemområdene som er blitt identifisert i ettertid, men man må huske at det er vanskelig å lete etter noe man ikke vet hva er og om i det hele tatt finnes. Likevel er det noen ting vi mener kunne vært oppdaget på et tidligere tidspunkt.

Utgangspunktet for om dette burde vært oppdaget tidligere blir identifiserte røde flagg. Noen generelle røde flagg som Heskestad (2014) trekker frem er urene revisjonsberetninger og kompliserte selskapsstrukturer som gjør virksomhetsbildet uoversiktlig. Av Lunde Gruppen AS sine regnskap hentet fra Proff forvalgt kommer det frem at revisorene i både Terminus og PwC har produsert flere urene revisjonsberetninger fra slutten av 90-tallet og frem mot insolvenstidspunktet i 2009.

Lunde Gruppen systemet bestod av over 130 selskaper. Med så mange selskaper i flere underkonsern er det svært vanskelig for regnskapets brukere og revisor å oppnå en fullstendig

oversikt over hva som foregår innad i systemet. Spesielt når eierstrukturen i de små selskapene stadig endres grunnet kjøp/salg av aksjer innad i systemet. Dette betyr at kvaliteten av den informasjonen som presenteres ikke nødvendigvis er like pålitelig som den ville vært om konsernet bestod av færre selskaper, med en mer oversiktlig selskapsstruktur.

Balanse	2005	2006	2007	2008	2009
Aksjer/Investeringer i datterselskap	77 838	46 665	50 879	25 441	430 192

Tabell 8. Tabellen viser morselskapets (Lunde Gruppen AS) investeringer i datterselskap. Tall er hentet fra selskapets årsregnskap.

Heskestad (2016) peker videre på balanseføring av vesentlige immaterielle investeringer. Av Lunde Gruppens AS sine regnskaper kommer det frem at det spesielt frem mot insolvenstidspunktet i 2009 var blitt balanseført store investeringer i datterselskap. Fra 2008 til 2009 økte denne posten 16 ganger i verdi, noe vi også ser i Tabell 7 over. Heskestad presiserer dette som et rødt flagg i tilfeller hvor lønnsomheten i virksomheten også er dårlig. Lønnsomheten i både AS og konsern fikk et solid tilbakeslag når finanskrisen traff i 2008, og denne ble dårligere i påfølgende år. Når Lunde Gruppen på dette tidspunktet begynner å trekke verdier ut av andre selskap innad i Lunde systemet, forringes verdiene i også disse selskapene. Dette gir i utgangspunktet andre selskap i konsernet en lavere verdi. Når disse selskapene likevel skifter eierforhold til større verdi enn markedspris, bidrar dette til å blåse opp balansen. Lunde Gruppen var dermed ved utgangen av 2009 et korthus som var nær ved å kollapse.

Det er også stilt spørsmål rundt manglende noteopplysninger i selskapet. Etter regnskapsloven § 7-1 annet ledd er selskapet pliktig til å gi opplysninger om forhold som er nødvendige for å kunne bedømme den regnskapspliktige eller konsernets økonomiske stilling og resultat. Sandnes Sparebank mener at de ville handlet annerledes dersom selskapet hadde opplyst riktige og fullstendige noteopplysninger i regnskapet. På den måten kunne tapet deres vært redusert. Dersom dette er tilfellet kan vi si at selskapet ikke har overholdt sin plikt om noteopplysninger. Etter regnskapsloven § 7-15 skal det opplyses om eierandel og stemmeandel i datterselskaper, tilknyttede selskaper og felles kontrollert virksomhet. Det fremkommer informasjon om eierandeler i datterselskap og tilknyttede selskap i selskapets noteopplysninger, men det mangler informasjon om kontrollert virksomhet. Dette har vi også diskutert tidligere i Vendere konsernet som er et eksempel der Johannes Lunde og Morten

Berg hadde alle fullmakter i selskapet selv og dermed hadde faktisk kontroll i selskapet selv om juridisk kontroll ikke var tilstede. Dette skulle vært opplyst om i noter, men det var ikke tilfelle. Dersom brukerne hadde fått opplysninger om dette forholdet hadde de blitt oppmerksom på maktforholdet her og at det i realiteten var de samme personene som satt på begge sider av bordet ved flere viktige beslutninger. Etersom dette innebærer en større risiko er det vesentlig at brukerne blir gjort oppmerksomme på dette forholdet.

I borevisors rapport fremkommer det at registrert revisor ikke hadde utstedt bankengasjementsbrev for å kontrollere informasjonen som ble gitt av kunden. Manglende revisjonshandlinger på dette området har dermed bidratt til mangelfulle noter i regnskapet som igjen har fratatt kreditorene muligheten til å identifisere selskapets reelle økonomiske forpliktelser i tide (Eriksen, 2012). Dersom dette hadde blitt gjort, og notene hadde vært fullstendige, ville dette ført til et annet beslutningsgrunnlag for banken, som igjen kunne ført til at den dårlige situasjonen i selskapet ble oppdaget tidligere. Det forklares videre at frem til 2010 var Sandnes Sparebank kun oppmerksomme på kausjonsansvar i størrelsesordenen 50 MNOK. Det viste seg i etterkant av konkursen at det reelle kausjonsansvaret til Lunde Gruppen AS beløp seg til over 470 MNOK i 2008. Lunde Gruppen hadde stilt selvskyldnerkausjon for flere selskaper som Lunde Gruppen kontrollerte, men som ikke er konsolidert inn i konsernregnskapet.

Lunde Gruppen AS ble begjært konkurs i 2011. Som tidligere nevnt påpekte bobestyrer at insolvenstidspunktet inntraff i 2009. Dette innebærer således at virksomheten burde blitt begjært konkurs to år tidligere. Selskapets uoversiktelighet bidro til at selskapets reelle økonomiske stilling ikke ble oppdaget tidligere. Det er enkelt i ettertid å se at det var mye som ikke var som det skulle, både i selskap og konsern, men der og da var etter alt å dømme de faresignalene som var til stede ikke nok til å oppdage de forholdene som eksisterte.

Hva ser vi i etterkant av konkursen?

I etterkant av konkursen har en rekke forhold kommet frem i lyset. Noen forhold kunne kanskje vært oppdaget en stund før ved å følge opp indikasjoner nærmere, mens andre forhold lettere kan analyseres når all informasjon ligger på bordet.

Spørsmålet rundt fortsatt drift er viktig å stille for å se om kravet tilknyttet dette var oppfylt. Vi ser at selskapet slet med likviditeten og betjening av gjeld. Spørsmålet blir da om selskapet

hadde hatt mulighet til å fortsette driften gitt de forutsetningene de hadde på dette tidspunktet, sett bort fra deres ulovlige transaksjoner med datterselskaper. Vi har grunnlag for å tro at selskapet var helt avhengig av midler tilført fra datterselskapene for å kunne overleve og betjene gjelden de hadde. Vi kan dermed også si at kravet til forutsetning for fortsatt drift i selskapet ikke var oppfylt lenge før konkursen var et faktum. Dette er ikke tatt forbehold om fra revisors side, men vi kan likevel si at selskapet burde avvirket driften på et mye tidligere tidspunkt når man nå ser på deres økonomiske situasjon.

Et annet viktig punkt er noteopplysningene i konsernet. Disse var svært mangelfulle og det kan stilles spørsmål til hva som egentlig burde vært opplyst om i selskapets noter. Dette har vi også diskutert tidligere der vi kom frem til at noteopplysningene burde vært så utfyllende at brukerne hadde forstått at det i dette tilfellet var de samme personene som satt på begge sidene av bordet ved de interne transaksjonene i konsernet. Dermed ville de også forstått at det var knyttet en spesiell risiko til dette ved kjøp og salg i samme bransje.

Lunde konsernet var som tidligere nevnt organisert svært komplisert og komplekst. Vi ser en oversikt over organiseringen i Vedlegg 1. Det var i dette tilfellet snakk om 5 konsern tilknyttet hverandre, som var strukturert slik at det var mange konsern. Spørsmålet i ettertid vil være om det burde vært slik. Burde det egentlig bare vært et konsern? Ved å strukturere med mange konsern la dette til rette for internhandel mellom konsernene som egentlig ville vært eliminert bort dersom det hadde vært snakk om et stort konsern. Med tanke på den kontrollen selskapet hadde i de ulike selskapene, kan vi argumentere for at det i dette tilfellet burde vært organisert som ett stort konsern. Situasjonen kunne da kanskje vært unngått dersom dette hadde blitt fulgt.

Det er også lettere å få en oversikt over de ulike interne aksjesalgene i konsernet i ettertid. Når vi vet hva vi leter etter er det mye lettere å finne feilene. Som nevnt tidligere var det indikasjoner i forkant av konkursen som kunne avgitt faresignaler knyttet til interne transaksjoner. Med tanke på den komplekse situasjonen konsernet befant seg i er det likevel forståelig at dette var vanskelig å fange opp. Vi ser i ettertid at dette har hatt enorme konsekvenser for konsernet, både med tanke på konkursen, men også med tanke på personlige dommer i forbindelse med saken.

Med tanke på at aksjesalg ikke utløser skatteplikt vil dette innebære at effekten vil gjenspeiles 100% i selskapets egenkapital. Vi kan dermed se hvordan denne posten hadde sett ut dersom manipulasjon ikke hadde vært utført.

	2005	2006	2007	2008	2009
Annen EK	-33688	60137	324481	220819	192313
Goodwill (konsern)	20 284	6 133	20 404	11 983	330 228
Reell EK	- 53 972	54 004	304 077	208 836	- 137 915

Tabell 9. Tabellen viser en beregning av den reelle egenkapitalen med utgangspunkt i overvurdert goodwill.

Vi har sett hvordan konserngoodwill har utviklet seg fra 2005 til 2009. Dersom man tenker at dette i hovedsak gjelder kjøp og salg av aksjer i Lunde Gruppen AS kan vi gå ut fra at goodwill tilsvarer den overvurderte verdien av aksjene, som burde vært nedskrevet. Slik kan vi trekke goodwill fra annen egenkapital for å se virkningen dette har hatt på egenkapitalen i selskapet. Dette er ikke nøyaktige tall, men vi får en pekepinn på hvordan dette har påvirket selskapet. Vi ser at dersom goodwill nedskrives, ville egenkapitalen vært tapt i sin helhet allerede i 2009. Dette stemmer også overens med insolvensrapporten som hevder at selskapet var insolvent i 2009. Dersom manipulasjonen ikke hadde funnet sted ville den tapte egenkapitalen kommet frem i lyset tidligere og selskapet ville vært slått konkurs.

	2007	2008	2009
Netto kontantstrøm fra drift/operasjonelle aktiviteter	- 37 344	- 63 983	- 535 093

Tabell 10. Tabellen viser et utdrag fra kontantstrømanalysen av selskapets regnskap.

Et viktig verktøy for å vurdere selskapets drift er kontantstrøm fra operasjonelle aktiviteter. Vi kan se at netto kontantstrøm fra operasjonelle aktiviteter har vært negativ siden 2007. Dersom vi ser på EBITDA, skal denne verdien kunne dekke finanskostnader, skatt, avdrag på lån, reinvestering i driftsmidler og endringer i arbeidskapital. Dersom dette ikke er tilfelle, hvilket det ikke er, har virksomheten dårlig likviditet. Vi kan videre se på enkeltposter i kontantstrømmen. Eksempelvis kan vi se at varelagerets verdi økte med 399 MNOK. Et høyt varelager er i seg selv et rødt flagg hvis det ikke kan støttes opp av økt omsetning eller forventninger om økt omsetning. Omsetningen økte 4,47 ganger fra 2008 til 2009 så dette støtter opp under en økning i varekjøp og økt varelager, men ikke i denne størrelsesordenen da varelageret økte mer enn 23 ganger fra 2008 til 2009. Vi kan lese ut av regnskapet at

lagringstiden på varer økte fra 53 dager i snitt i 2008 til 142 dager i 2009. Med slik økning i varelager og økt lagringstid, er det tydelig at noe er galt.

Gjennom regnskapet kommer det også frem at selskapet i de tidligere årene ikke har vært i nærheten av så mye varer på lager. Dette kan for eksempel indikere at varelageret er overvurdert eller at selskapet ønsker å være leveringsdyktig i alle situasjoner. Det skal også poengteres at det finnes en legitim forklaring på den drastiske økningen av varelageret. Nesten hele verdien skyldes eiendom under utbygging og ferdige båter. På grunn av det svake eiendoms- og båtmarkedet under finanskrisen vil dette forklare mye. Ryste (2015) beskriver at mange båter ble solgt til en verdi under anskaffelseskost. Dette underbygger ytterligere at varelageret burde vært nedskrevet da markedsverdien var lavere enn den bokførte verdien. Kontantstrømmen fra driften ville likevel være negativ da det nedskrevne beløpet vil vise seg igjen i resultat før skatt.

Hva er viktig å se på i den regnskapsmessige vurderingen?

Vi ser i Tabell 6 at selskapets inntekter gikk nedover de siste årene, dette spesielt fra 2007. Vi har tidligere nevnt at selskapet hadde problemer med salget da finanskrisen inntraff, og de reduserte salgsinntektene kan derfor sees i sammenheng med dette. Vi ser likevel at salgsinntektene får en vesentlig økning i 2009, dette samtidig som varelageret øker betraktelig dette året. Dette kan derfor være et rødt flagg som regnskapsbrukerne kan se nærmere på, da inntektene øker såpass mye som de gjør i dette tilfellet til tross for selskapets situasjon.

Man kan som tidligere nevnt også se på egenkapitalen i konsernet og størrelsen på denne posten. I dette tilfellet ser vi at mengden balanseførte immaterielle eiendeler utgjør en større verdi enn egenkapitalen i 2009. Ettersom lønnsomheten i konsernet på dette tidspunktet var svært lav, burde flere varsellamper gått, og dette kan regnes som et rødt flagg. Det er altså viktig å ikke bare se på selskapsregnskapene hver for seg, men også se nærmere på konsernregnskapet for å få et overblikk over den økonomiske situasjonen i konsernet som en økonomisk enhet.

Johannes Lunde og Morten Berg ledet selskapene tilknyttet konsernet, altså var de sentrale personer i alle selskapene de hadde eierandeler i. Dette kan også være et rødt flagg for brukerne av regnskapet, da det kan tyde på lavere grad av internkontroll og manglende arbeidsdeling. Det er få personer som styrer alt av driften i selskapene, og de står derfor også

veldig fritt til å pynte på tall til selskapets og egen fordel dersom de ønsker dette. En strengere og mer nøyaktig kontroll og vurdering av regnskapet kan derfor være nødvendig her. Dette må også tas i betraktning når man vurderer regnskapskvaliteten.

Vi kan til slutt trekke frem viktigheten av en god markedsforståelse ved vurdering av regnskapsmessig informasjon og regnskapskvalitet. Dette har vi også nevnt tidligere. Vi har startet analysedelen med å gjennomføre en Porter-analyse av selskapets konkurransesituasjon. På den måten kan vi få et overblikk over hvor presset situasjon selskapet befant seg i, som igjen kan si mye om risikoen for vesentlige feil i regnskapet. En slik analyse kan dermed ha mye for seg når man skal vurdere et selskaps regnskap og informasjonen som fremkommer her. Lunde Gruppen AS' virksomhet bestod av blant annet eiendom og salg av fritidsbåter. I 2007 ble verden rammet av finanskrisen, noe som også påvirket Norge. Dette gjorde også at mange var mer forsiktige med hva de brukte penger på, da man kanskje ikke heller helt visste hva dette ville bety for egen økonomi. Det er derfor naturlig at selskapet slet mer med å få solgt varene sine, noe som også var tilfellet her. At salgsinntektene øker såpass kraftig i 2009 samtidig som varelageret er meget høyt bør gi et signal om at det er noe som bør sjekkes opp nærmere. Selskapet slet med likviditeten som følge av dårlig salg, og en så stor plutselig forbedring av selskapets økonomiske situasjon bør signalisere brukerne om at de det er noe som skurrer. Dette bør da tas med i vurderingen av regnskapet.

Avslutning Lunde Gruppen AS

Lunde konsernet har som vi ser vært offer for et alvorlig tilfelle av regnskapsmanipulasjon, der eier og daglig leder systematisk fikset på regnskapene, og flyttet på verdiene i konsernet slik det passet best. Det er viktig å se på hva som skjedde i dette tilfellet for å få en bedre forståelse for selve begrepet manipulasjon. Etter å ha vært gjennom denne analysen ser vi tydelig noen faresignaler og røde flagg man kan se etter, spesielt når det kommer til interne transaksjoner.

5.3 Bauer Energi AS

Bauer Energi AS ble stiftet i 1998 av Lisbeth Andersen og Thomas Bauer, og ble en pionérbedrift innen salg av varmepumper. Selskapet var ved oppstart eid av Thomas Bauer Invest AS og LAB Invest AS med eierandeler 51% og 49%, dette gjenspeiles i Vedlegg 2.

Lisbeth og Thomas var eneaksjonærer i morselskapet. Bauer Energi AS eide alle aksjene i Bauer Energi Kristiansand AS.

Selskapet hadde også et søsterselskap som var eid av Thomas Bauer Invest AS, LAB Invest AS og Skarven AS med en tredjedel hver. Dette selskapet hadde navnet Circula AS. Selskapsstrukturen har vært varierende over de årene selskapet var aktivt, og vi har forsøkt å få en oversikt over strukturen og endringene i Vedlegg 2.

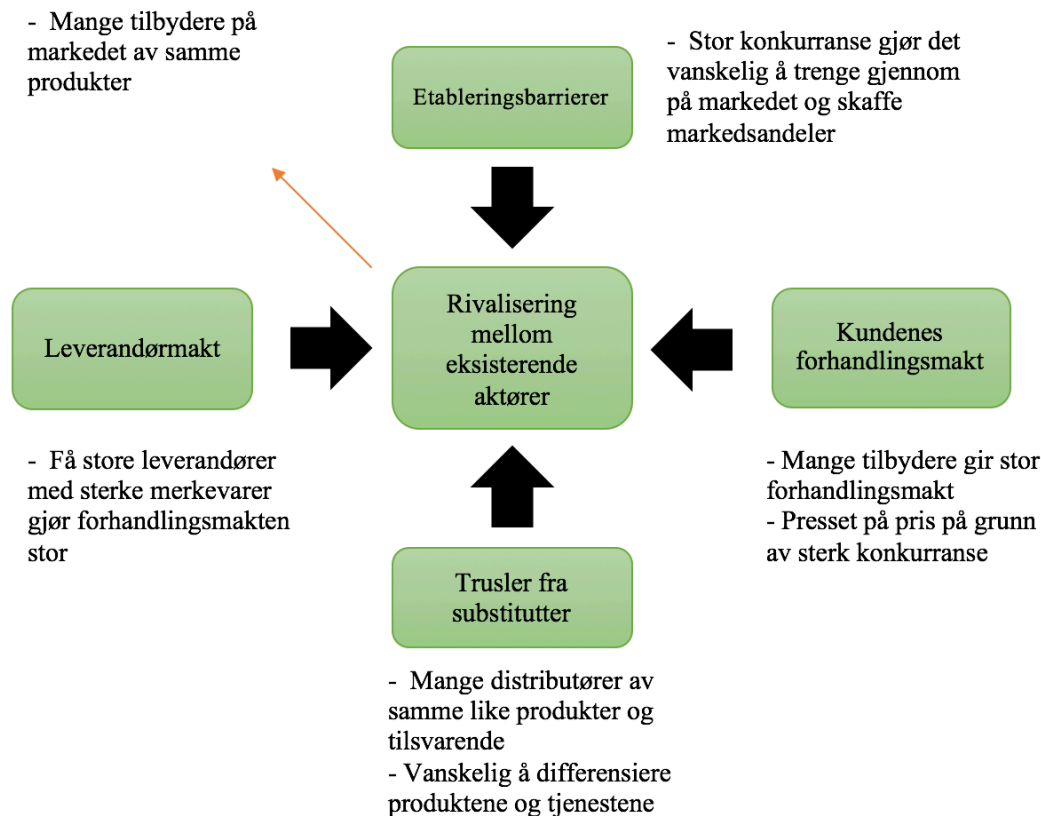
Bauer Energi AS startet med varmepumper allerede i 1993 under navnet Varme & Miljø, og ble som nevnt stiftet som Bauer Energi AS i 1998. Selskapet var en landsomfattende distributør av Panasonic og LG varmepumper som først hadde gjennomslag på privatmarkedet, men også senere på bedriftsmarkedet.

Bauer Energi AS opplevde etterhvert økt konkurranse på privatmarkedet og i 2011 sank omsetningen drastisk. Det har kommet frem i selskapets styremøteprotokoller at likviditeten i 2011 tidvis var stram. Selskapet hadde også et meget stort varelager som igjen bandt opp mye av kapitalen.

De siste årene fortsatte det å gå nedover for selskapet og 27.03.14 avsa Kristiansand tingrett kjennelse om åpning av konkurs, og konkursen var dermed et faktum for selskapet.

Porter's Five Forces

For å bedre kunne forstå Bauer Energi AS' konkurransesituasjon, benyttes Porter's Five Forces. I den videre analysen vil Porter's Five Forces være nyttig for å illustrere fra hvor press og trusler mot virksomheten kom fra.

Figur 8: Bauer Energi AS - Porter analyse

Innledningsvis forklarte vi at Bauer Energi AS drev med salg av varmepumper. I en markedsanalyse utarbeidet av EC Group (2010) kommer det frem at det ikke foreligger noen formelle etableringsbarrierer i markedet. Det fremkommer likevel av borapporten utarbeidet av Krabberød (2016) at varmepumpemarkedet vokste raskt i flere år etter at Bauer Energi AS ble startet. Med lønnsomme markeder vil nyetableringer skje raskt og konkurransen om kundene bli tøff. Dette betyr således at en etableringsbarriere som kan være sentral, er konkurransen i markedet.

Bauer Energi AS var distributør for varmepumper produsert av LG og Panasonic. Både LG og Panasonic er veldig store selskap, og har svært mange distributører som selger nettopp deres produkter. Dette gir leverandørene stor forhandlingsmakt. Dersom Bauer Energi AS ikke er fornøyd med leverings- eller prisbetingelser, så er det ikke vanskelig å finne andre distributører. Dette illustreres videre gjennom betingelsene mellom leverandørene og Bauer Energi AS. Det fremkommer gjennom styrets årsberetning at bestillingene av varmepumper er

bindende og må gjøres 5 måneder i forkant. Dette er ikke gunstig for Bauer Energi AS da dette gav et tidvis høyt varelager og tilsvarende svakere likviditet.

Av analysen kan vi hente ut at markedet for varmpumper var tøft med flere tilbydere og mye markedsrett hos leverandører og kunder. Bauer Energi AS hadde også en leverandøravtale det var stor risiko knyttet til. Når markedet var godt og varmpumpene ble solgt, var det ikke noe problem at varelageret var høyt og at varene ble kjøpt inn ved bindende avtaler god tid i forkant. Men med den økte konkurransen og omsetningstapet virksomheten etterhvert opplevde ville dette føre til lavere marginer og økt risikoen i forbindelse med varelageret. Det var da større risiko for at varelageret måtte nedskrives på sikt, noe som igjen ville gå hardt ut over egenkapitalen i selskapet.

Varmpumper er standardiserte produkter. Dette betyr at det er vanskelig å differensiere produktene da disse importeres ferdig fra leverandørene. I dette tilfellet er det Panasonic og LG. Når differensiering ikke lengre er mulig er det pris og kvaliteten på arbeidet utført i forbindelse med montering. Dette gir kundene stor forhandlingsrett da kundene kan henvende seg til andre distributører for å få bedre priser. Monteringsjobben er det også vanskelig å skille seg ut på.

Trusselen fra substitutter er svært stor for Bauer Energi AS. Det er svært mange ulike produkter som kan tilfredsstille de nøyaktig samme behovene som en varmpumpe kan. Dette kan for eksempel være vedfyring, strøm og gass. Grunnet manglende mulighet for å differensiere produktene kan også kundene velge andre typer varmpumper som konkurrentene selger.

Hvilke indikasjoner ser vi i forkant av konkursen?

Når det åpnes konkurs i et selskap, og en ser hvilke momenter som har utløst konkursen, ser konkursen i flere tilfeller åpenbar ut. Dette er ikke nødvendigvis tilfellet. Bauer Energi AS drev sin virksomhet med gode resultater i mange år og det var lenge lite som skulle tilsi at selskapet kom til å falle sammen. Det er forhold vi mener indikerte at selskapet kom til å gå konkurs.

Fra 2007 og frem til 2011 har Bauer Energi AS gitt stadig nye lån til foretak i samme konsern. Dette er lovlig, og er i utgangspunktet ikke et problem. Ved å se på regnskapene til

virksomhetene Bauer Energi AS tapsførte fordringer på, ser det urealistisk ut at disse virksomhetene ville ha økonomisk evne til å kunne innfri fordringene. LAM Invest AS som hadde mottatt mest i konsernlån hadde utleie av eiendom som sitt hovedvirke. Under finanskrisen slet virksomheter som drev med utleie av næringseiendom, og LAM Invest AS var ikke et unntak. Når virksomheten i tillegg hadde problemer bare med å betjene banklånet som ble tatt opp i forbindelse med kjøpet av Bauer Energi AS, ville det være svært usannsynlig at selskapet ville kunne innfri et konsernlån. Dette betyr således at det var en overveiende sannsynlighet for at det kun var et spørsmål om tid før konsernlånet ville måtte tapsføres. Dette var gjeldende for samtlige selskap Bauer Energi AS hadde mellomværende med.

Hva gikk galt?

Videre skal vi se på spørsmålet om hva som faktisk skjedde da selskapet gikk konkurs og hva som var årsaken til dette. Vi skal se på selskapets regnskap for å danne oss et bilde av den økonomiske situasjonen selskapet sto overfor de siste årene, og også se etter signaler og uregelmessigheter som kan tyde på at ikke alt var som det skulle. Vi vil altså se på hvilke feil som forelå i selskapets regnskap. Nedenfor viser vi en tabell med utdrag av noen sentrale regnskapsposter i selskapet.

Resultatregnskap	2008	2009	2010	2011	2012
Årsresultat	3 819	119	2 850	2 298	- 11 363
Balanseregnskap					
Lån til foretak i samme konsern	1 090	3 075	3 171	6 340	272
Annen EK	5 787	5 906	6 704	6 433	-
Udekket tap	-	-	-	-	- 4 930

Tabell 11. Tabellen viser et utdrag fra resultatregnskapet og balansen til Bauer Energi AS, tallene er hentet fra selskapets årsregnskap.

Vi ser at selskapet har en post i balansen kalt lån til foretak i samme konsern, denne posten har også vært økende for hvert år som vi kan se i Tabell 9 over. Dette er såkalt mellomværende, altså fordringer/gjeld innad i samme konsern. I teoridelen drøftet vi mellomværende og den effekten dette har på regnskapet. Ved utdeling til selskaper i samme konsern har Bauer Energi AS hatt tre ulike handlingsalternativer. Disse alternativene er:

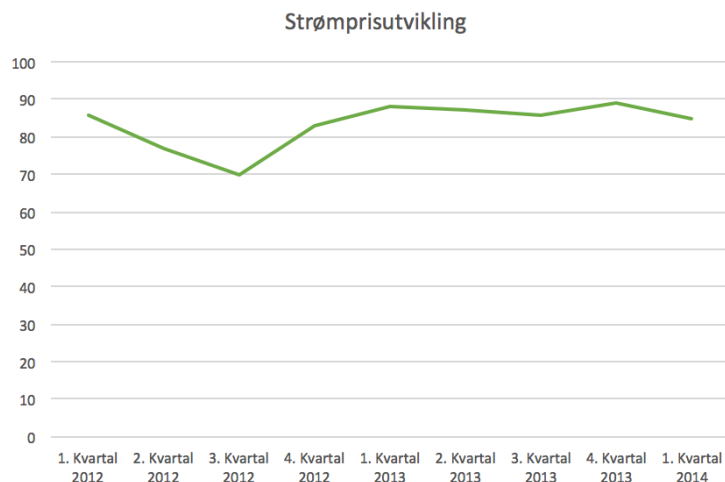
- Utbytte til aksjonær
- Yte konsernbidrag
- Gi konsernlån

Sistnevnte er handlingsalternativet som skaper mellomværende i regnskapet. Ved årsslutt føres årsresultatet etter skatt mot egenkapital eller selskapet kan, etter at årsregnskapet er godkjent, yte konsernlån av overskuddet i regnskapet. Bauer Energi AS yter da konsernlån til en annen virksomhet i konsernet, og får følgelig en fordring på dette selskapet. Dette skaper ikke en verdi i seg selv for selskapet, men bidrar til å gi et annet inntrykk av virksomheten enn hva som er realiteten da konsernfordringer/andre fordringer er en eiendelspost som kan inndrives. Konsernlånet vil derfor ikke føre til endringer i selskapets egenkapital, og det blir bare en endring på eiendelssiden av balansen. På denne måten har Bauer Energi AS framstått utad som en virksomhet med god egenkapital, frem til en går dypere inn i regnskapet. Et stort spørsmål i denne sammenhengen vil derfor være om selskapet har til hensikt å faktisk betale tilbake dette lånet, samt om de stiller nødvendig sikkerhet for lånet. Det stilles i sammenheng med dette spørsmål til om fordringene burde vært nedskrevet på et mye tidligere tidspunkt.

I Bauer Energi AS' borapport (Krabberød, 2016) opplyses det at selskapet opplevde økt konkurranse ved salg av varmepumper i 2011, hvilket hadde sin effekt på årsresultatet. Det var på dette tidspunktet ting begynte å gå dårlig for selskapet. Selskapet hadde på dette tidspunktet en egenkapital på 12 MNOK. I 2012 gikk Bauer Energi AS med et betydelig underskudd på 11,3 MNOK noe som skyldes flere faktorer. Etterspørselen etter varmepumper var sviktende og hadde ifølge årsberetningen for 2012, som beskrevet av Krabberød (2016) hatt en nedgang på hele 30%. Bauer Energi AS hadde likevel stor tro på fremtidig inntjening da det var ventet god inntjening dersom man kom seg inn på bedriftsmarkedet. Likevel er underskuddet på 11,3 MNOK sammensatt, og skyldes ikke bare sviktende omsetning. Selskapet hadde et driftsresultat på -2,8 MNOK. Dersom det negative resultatet bare hadde vært driftsrelatert er det mulig selskapet fortsatt kunne holdt seg på beina da egenkapitalen fortsatt ville vært god. Tilfellet her er at netto finanskostnadene til Bauer Energi AS hadde økt med 7,7 millioner fra tidligere år. Dette skyldes tap på foretak i samme konsern, herunder mellomværende. Dette viser videre hvor stor del av egenkapitalen mellomværende utgjorde på konkurstidspunktet. Selskapet har sett solid ut, men når fordringene som Bauer Energi AS hadde på foretakene i samme konsern måtte nedskrives, har dette igjen ført til at hele egenkapitalen i selskapet gikk tapt. I den forbindelse er det interessant å se nærmere på om

nedskrivningen av mellomværende kom for sent. Skatteetaten (2016a) beskriver at dersom deler av fordringen er usikker, skal verdien av fordringen nedskrives med en så stor verdi som anses for å være tapt. Dersom fordringen er uerholdelig, skal verdien nedskrives i sin helhet. Dette vil også være tilfellet dersom lånetakeren ikke har til hensikt å betale tilbake lånet. I konsernoversikten til Bauer Energi AS (Vedlegg 2) kan en se at alle selskapene har samme eiere. Dette betyr således at eierne og ledelsen til enhver tid kjenner til selskapenes økonomiske situasjon. Ved å undersøke regnskapstallene til selskapene Bauer Energi AS har gitt konsernlån, kan en se at samtlige selskap hadde negative resultater og mye gjeld. Mye tyder på at samtlige selskap ville hatt problemer med å innfri sine lån. På bakgrunn av lånetakernes økonomiske situasjon, vil en forvente at Bauer Energi AS har vurdert lånetakernes evne til å kunne innfri fordringene etter at lånene har blitt gitt. Dette ble ikke gjort. Dette betyr at verdien av fordringene har bestått og økt etterhvert som Bauer Energi AS har gitt nye lån. Dersom Bauer Energi AS hadde gjennomført en periodisk vurdering av lånetakernes evne til å innfri fordringene, ville fordringene trolig blitt helt eller delvis nedskrevet på et tidligere tidspunkt. Vi mener derfor at nedskrivningene kom for sent.

Vi kan også se nærmere på markedet selskapet opererte i for å prøve å finne svaret på hvorfor det gikk galt for selskapet. Det kan tenkes at salg av varmepumper er sterkt drevet av den norske strømprisen. Det hadde de siste årene vært en klar reduksjon i strømprisene i Norge, og dette kan også ses i sammenheng med vår problemstilling. Dersom strømprisen faller er det tenkelig at den økonomiske fordel for forbrukeren ved å investere i en varmepumpe reduseres, noe som igjen fører til at etterspørselen også faller. Dette igjen gir et redusert salg og større varelager som vi ser er tilfellet her. I kombinasjon med økt konkurranse i markedet er dette et klart risikoelement som må tas med i vurderingen av selskapets økonomiske stilling.

Figur 9: Bauer Energi – Strømprisutvikling i Norge

Grafen viser en utvikling av strømprisen i øre per kWh strukket kvartalsvis fra første kvartal 2012 til første kvartal 2014. Data er hentet fra SSB. Vi ser at grafen viser en nedgang fra første kvartal 2012 til tredje kvartal samme år. Det fremgår også en forventning skapt av media om fremtidig lave strømpriser i flere år fremover. Dette vil naturlig også være med å påvirke markedet og salget av varmepumper. Dette spesielt privatpersoner der kjøpet gjerne er motivert av økonomiske grunner. Dersom denne økonomiske fordelene reduseres, er det tenkelig at også salget går ned (Jacobsen, 2012).

Hvilke incentiver ligger til grunn?

Videre drift i selskapet er i dette tilfellet en motivasjonsfaktor i seg selv for å pynte på tallene. Ledelsen vet at andre selskaper i konsernet sliter, og vil ha vanskelig for å klare seg uten hjelp i form av likvide midler. Ved å dele ut dette som utbytte vil det likevel senke verdien i selskapet, men de vil likevel kunne føle seg presset til å dele ut midlene for å holde liv i konsernet. Dette kan da være en motivasjon for selskapet til å føre beløpet som konsernlån fremfor utbytte og på den måten beholde verdien i selskapet og beholde egenkapitalen uendret. På denne måten opprettholder konsernet et bilde utenfra om at økonomien er stabil i konsernet.

Selskapet må være klar over reglene her, men presset fra ledelsen og forventninger utenfra kan være nok til at en person ikke opplever annet valg enn å fikse litt på tallene for å leve opp til disse forventningene. Viljen etter å fortsette driften kan føre til at man utfører handlinger man i utgangspunktet ikke hadde trodd man kom til å gjennomføre, dette uavhengig av hvilke

grunnleggende verdier og holdninger personen innehar fra før. Dette har vi også nevnt tidligere i caset om Andersens Emballasje & Design AS. Som forklart i teoridelen og i det tidligere caset kan en helt normal person med god moral likevel utføre manipulerende handlinger dersom presset blir stort nok. Dette er derfor også noe av grunnen til at man må være observant på endringer i regnskapet selv om man kjenner til selskapets historikk. Dersom den økonomiske situasjonen, bransjen eller konkurransesituasjonen endrer seg kan dette føre til triksing med tall selv om man i utgangspunktet ikke hadde trodd at selskapet kunne utføre denne handlingen da det ikke har blitt gjort tidligere. Man må alltid være kritisk og bruke sin egen sunne fornuft for å vurdere regnskapets kvalitet som et grunnlag for senere sentrale beslutninger, og ikke stole blindt på det som fremlegges og heller ikke på tidligere erfaringer med selskapet. Det finnes veldig mange forhold man gjerne ikke ser ved første øyekast.

Vi kan på grunnlag av det ovennevnte si at det i dette tilfellet er sannsynlig at det her foreligger selskapslige incentiver og at personlige incentiver ikke er det som hovedsakelig stikker seg frem. Det kan likevel hende at også dette er tilfellet, men det overveiende incentivet som vi tror har gjort utslaget i denne saken er knyttet til selskapet selv og den videre driften i selskapet. Vi ser da antydning til noen av de samme incentivene som vi identifiserte i de tidligere analyserte casene om Andersens Emballasje & Design AS og Lunde Gruppen AS. Det ser dermed ut til at dette er et incentiv som går igjen i flere case.

Hvordan ble regnskapet manipulert og er det i dette tilfellet snakk om manipulasjon?

Dersom konsernlånet istedenfor hadde blitt utdelt som utbytte ville dette redusert egenkapitalen i selskapet, og pengene ville forsvunnet ut. Dette ville da ført til en verdinedgang i selskapet. Ved å velge å benytte seg av konsernlån kan selskapet heller føre opp en fordring på lånet og denne verdien vil derfor også forbli i selskapet. På denne måten kan både låntaker og långiver fremstå bedre økonomisk enn hva som er det reelle tilfellet. Et poeng nevnt tidligere er kravene som stilles for at det faktisk er lovlig å yte konsernlån. Dersom lånet ikke har til hensikt å bli betalt tilbake eller låntaker ikke stiller nødvendig sikkerhet for dette beløpet, er konsernlånet ulovlig. Beløpet burde da vært utdelt som utbytte eller konsenbidrag og behandlet deretter i regnskapet. Videre hadde dette ført til at selskapets verdi ville vært lavere, da beløpet ville forsvunnet ut av selskapsregnskapet. Dette kan være en ulempe for selskapet med tanke på hvordan selskapets økonomiske situasjon fremstår utad. Kravene i forbindelse med konsernlån gjelder likevel ikke dersom det er snakk om et heleid

selskap, det stilles da ingen krav for å kunne yte konsernlån. Det er likevel viktig å stille spørsmål rundt dette i forbindelse med mulig nedskrivning av fordringene. Spørsmålet videre blir om noen likevel ble ført bak lyset ved at selskapet valgte å handle på denne måten. Regnskapet skal som kjent gi et rettviseende bilde av et selskaps økonomiske situasjon. Dette er en forutsetning som legges til grunn av regnskapets brukere. Mellomværende har som kjent en balansemessig effekt på regnskapet som muliggjør å styrke sin egen økonomiske stilling og samtidig bistå et annet selskap. I utgangspunktet gir mellomværende et rettviseende bilde av regnskapet da mellomværende skal kunne inndrives. Tilfellet er likevel motsatt i tilfeller hvor det gis konsernlån til selskaper som er i en situasjon som gjør det vanskelig å kunne inndrive fordringen. I slike tilfeller er ikke lengre det økonomiske bildet like rettviseende, da fordringen kan være overvurdert.

LAM Invest AS	2007	2008	2009	2010	2011
Aksjekapital	500	500	500	500	500
Overkursfond	8	8	8	8	8
Sum innskutt egenkapital	508	508	508	508	508
Annen egenkapital	1 751	-			
Udekket tap		- 3 712	- 11 945	- 17 449	- 25 789
Sum opptjent egenkapital	2 259	- 3 712	- 11 945	- 17 449	- 25 789
Sum egenkapital	2 259	- 3 204	- 11 437	- 16 941	- 25 281

Tabell 12. Tabellen viser et utdrag fra balansen til LAM Invest AS, tallene er hentet fra selskapets årsregnskap.

Ovenfor har vi vist et utdrag av balansen til LAM Invest AS, hvor Bauer Energi AS hadde sitt største tap på fordringer. Vi kan se at LAM Invest AS hadde negativ egenkapital. I tillegg til dette hadde selskapet lave inntekter, og hadde problemer med bare å overholde sine låneforpliktelser til banken som beskrevet av Krabberød (2016). Dette betyr at å yte et konsernlån til dette selskapet blir svært usikkert fra første stund, da en ikke vet om selskapet hverken nå eller på sikt ville ha evne til å betale tilbake lånet. Fordringen Bauer Energi AS hadde på LAM Invest AS ville dermed være svært usikker. På tross av dette har Bauer Energi AS bevisst gitt et konsernlån fremfor utbytte eller konsernbidrag. Førstnevnte har bidratt til å opprettholde verdien i selskapet, i tillegg til å tilføre likviditet til morselskapet, slik at de kunne håndtere utgiftene sine. På denne måten har selskapene fremstått bedre økonomisk sett.

I kapittel 3 definerte vi begrepet regnskapsmanipulasjon som en bevisst handling gjort med forsett for å blant annet fremstille selskapet som mer solid eller bedre økonomisk stilt enn det i realiteten er. I dette tilfellet er det konsernmellomværende som har vært det største problemområdet i virksomheten. Dersom en yter et konsernlån, vil dette være gjort på bakgrunn av hva selskapet mener er mest hensiktsmessig for dem selv, og i dette tilfellet andre selskap i konsernet. Bauer Energi AS hadde flere handlingsalternativer, herunder å gi utbytte eller yte konsernbidrag. Dette vil for Bauer Energi AS bety at de har hatt et bevisst forhold til utdelingen av konsernlån. Konsernlån ytes på bakgrunn av fri egenkapital, i likhet med utbytte og konsernbidrag. Ettersom ledelsen i Bauer Energi AS har hatt et bevisst forhold til utdelingen av konsernlån, kan handlingen kategoriseres som forsettlig.

Spørsmålet videre er om Bauer Energi AS har noe å vinne på å yte et konsernlån fremfor å gi utbytte. Utbytte tilfører ikke selskapet noe verdi, og verdien som deles ut vil forsvinne ut av selskapet. Dersom Bauer Energi AS på den annen side yter et konsernlån vil selskapet opprettholde sin egenkapital og samtidig yte økonomisk bistand til selskapene som mottar lånet. Dette innebærer at begge selskapene tilsynelatende styrker sin økonomiske stilling. Låntaker får tilført likvider i form av lån som styrker betalingsevnen, mens långiver vil ikke ha noen endring i selskapets verdi og egenkapitalen opprettholdes. Dette er på den annen side ikke gjeldende dersom man ser på konsernregnskapet. Her vil Bauer Energi AS og resten av konsernet konsolideres og ses under ett og samme regnskap. I dette tilfellet vil mellomværende og andre interne transaksjoner i henhold til god regnskapsskikk elimineres i konsernregnskapet.

Dersom en ser på regnskapene hver for seg har Bauer Energi AS mye å vinne på å gi et konsernlån. Markedet for varmepumper var forholdsvis godt, men med lave strømpriser var ikke varmepumper nødvendigvis det mest lønnsomme valget for landets husstander. Dersom dette sees i sammenheng med den økte konkurransen Bauer Energi AS etter hvert opplevde i markedet, ville det være gunstig å heller yte konsernlån fremfor å gi utbytte. På denne måten ville verdien fortsatt forbli i Bauer Energi AS.

Dette kan se ut som manipulasjon av regnskapet, men tilfellet er at slike konsernlån som Bauer Energi AS har gitt, er innenfor lovverket. Dette trenger likevel ikke bety at handlingen ligger innenfor hva vi kan regne som god regnskapsskikk. Det er aktiv bruk av regnskapsreglenes fleksibilitet for å kunne bistå flere vanskeligstilte selskaper i konsernet og

samtidig styrke Bauer Energi AS' egenkapital. Dette gir et feilaktig bilde av selskapets økonomiske situasjon, selv om ledelsen i Bauer Energi AS ikke har gjort noen forsøk på å skjule lånene, da lånene fremkommer av note 6 og 11 i årsregnskapene.

Spørsmålet videre blir om dette er strekking eller manipulasjon av regnskapet. Bauer Energi AS hadde mye å vinne på å yte konsernlån fremfor andre løsninger. Det er imidlertid vanskelig å kunne bevise at de regnskapsmessige handlingene er gjort for å villedde selskapets interessenter når all informasjon om lånene er tilgjengelig i regnskapets noter. Det er trolig flere interessenter som føler seg lurt på tross av dette. Vi mener derfor at selve handlingen, å gi konsernlån, kan kategoriseres som å bruke regnskapsreglenes fleksibilitet på en fordelaktig måte. Det er således strekking av regnskapsregler i stor grad, men vil ikke klassifiseres som manipulasjon. Hvorvidt fordringene skulle vært nedskrevet på et tidligere tidspunkt er et annet moment som må diskuteres.

I oppgavens teorikapittel drøftet vi behandlingen av mellomværende i regnskapet. Skatteetaten (2016a) beskriver at dersom deler av fordringen er usikker, skal en så stor del av verdien nedskrives. Dersom fordringen er uerholdelig, skal verdien nedskrives i sin helhet. LAM Invest AS som eide Bauer Energi AS, eide også Circula AS, Bauer Prosjekt AS og BauerGruppen AS. Dette betyr at eierne og ledelsen har hatt full oversikt over samtlige selskaper. Det burde derfor være lett å vurdere om fordringene burde nedskrives eller ikke da samtlige selskaps økonomiske situasjon er kjent. Sett fra utsiden er låntakernes økonomiske situasjon åpenbar, og fordringene burde absolutt vært nedskrevet tidligere. At fordringene ikke har vært nedskrevet på tross av lånetakernes situasjoner, som Bauer Energi AS burde vært kjent med, gjør handlingen forsettlig. Å nedskrive fordringen ville påføre Bauer Energi AS en økonomisk ulempe. Det faktum at det ikke er gjennomført noen nedskrivninger på tross av nedskrivningsbehovet, vil også bety at Bauer Energi AS' interessenter kan bli villedet til å tro at dette ikke er nødvendig og at alt er i orden. På bakgrunn av dette kan vi si at å unnlate og nedskrive fordringene muligens kan kategoriseres som regnskapsmanipulasjon. Det kan da tenkes at regnskapsbrukerne er ført bak lyset ved at selskapet valgte å ikke foreta de nødvendige nedskrivningene. Vi kan derfor si at selskapet ligger helt på grensen for hva som kan aksepteres hva gjelder strekking av regnskapsregler.

Kunne dette vært oppdaget tidligere?

Selskapet går ikke under betegnelsen om små foretak etter regnskapsloven § 1-6, og det er dermed også større forventning om at regnskapet skal være korrekt og at selskapet innehar den nødvendige kompetansen til å utføre dette i samsvar med lovverk og god regnskapsskikk. Regnskapsbrukerne skal dermed i utgangspunktet kunne stole på at det de presenteres er det riktige økonomiske bildet på verdiene i selskapet.

Det ble i 2012 tapsført til sammen 7,7 millioner kroner på foretak i samme konsert. Disse foretakene var BauerGruppen AS, Bauer Prosjekt AS og LAM Invest AS, i tillegg til en nedskrivning på fordring på Circula AS. Som nevnt tidligere må det stilles betryggende sikkerhet for lånet, dersom dette ikke er tilfellet må nedskrivning vurderes. Det må sannsynliggjøres at selskapet faktisk har til hensikt å betale tilbake det lånte beløpet, og låntaker må stille en viss sikkerhet for dette beløpet. For å få et overblikk over dette kan vi derfor se nærmere på den tilstanden i de forskjellige selskapene der Bauer Energi AS har tapt store beløp i form av lån til disse selskapene. Vi kan se på selskapenes økonomisk stilling samt deres markedsposisjon.

LAM Invest AS	2007	2008	2009	2010	2011
Langsiktig gjeld	49 124	53 363	80 058	55 498	47 728
Kortsiktig gjeld	50	54 321	39 877	34 485	44 918
Sum gjeld	49 174	107 685	119 934	89 983	92 647

Tabell 13. Tabellen viser en oversikt over gjelden i LAM Invest AS, tallene er hentet fra selskapets årsregnskap.

LAM Invest AS	2007	2008	2009	2010	2011
Sum egenkapital	2 259	- 3 204	- 11 437	- 16 941	- 25 281
Sum gjeld	49 174	107 685	119 934	89 983	92 647
Gjeldsgrad	21,77	-33,61	-10,49	-5,31	-3,66

Tabell 14. Tabellen viser en oversikt over selskapets gjeldssituasjon.

Var det et realistisk syn at disse selskapene hadde den krevde økonomiske evne til å kunne betjene gjelden sin? LAM Invest AS kjøpte aksjene i Bauer Energi AS og Circula AS i 2007. Dette ble finansiert gjennom å ta opp et banklån. Denne gjelden var ikke LAM Invest AS i stand til å betjene. Av selskapets regnskap og Tabell 11 og 12 presentert over kan vi se at selskapet hadde gjeld på 49 MNOK ved utgangen av regnskapsåret 2007 og en egenkapital på

2 MNOK. At selskapet har en negativ gjeldsgrad som det hadde fra 2008 er et faresignal og et rødt flagg som bør ses nærmere på, samtidig betyr dette at selskapet hadde negativ egenkapital som kan tyde på at selskapet gikk mot en konkurs. Selskapets hovedvirke var utleie av fast eiendom og driftsinntektene varierte mellom 117 000 og 144 000 kroner på det meste. Med tanke på at gjelden i LAM Invest AS også doblet seg i regnskapsåret 2008 og holdt seg høy, samtidig som at egenkapitalen i selskapet var sviktende er det svært urealistisk å forvente at selskapet ville kunne overholde sine forpliktelser til Bauer Energi AS. Dette gjenspeiles også i Tabell 12. Fordringen burde derfor også blitt vurdert nedskrevet på et tidligere tidspunkt med tanke på den økonomiske situasjonen. Selskapet tapte egenkapitalen i sin helhet i regnskapsåret 2008, og hadde negativ egenkapital frem til salg av eierrettigheter til LAM Eiendom AS i 2012, og konkursen i 2013.

Bauer Prosjekt AS ble opprettet for å selge varmepumper til forretningsbygg. Selskapet gjorde fremstøt for å komme inn på markedet, men manglet tilstrekkelig kapital for å komme seg inn på markedet. Selskapets mangel på kapital kan kanskje også ses som et faresignal i forbindelse med tilbakebetaling av lånet til Bauer Energi AS, og regelen for betryggende sikkerhet i forbindelse med konsernlån burde vært vurdert her. Selskapet hadde for store utgifter i forhold til inntekter og ble avvirket. Pengene selskapet hadde lånt fra Bauer Energi AS gikk tapt i sin helhet, hvilket også medførte store tap på fordringer for Bauer Energi AS.

Circula AS drev sin virksomhet med nullomsetning til 2010. Selskapet var ment til å etableres som nettbutikk, og fikk salgsinntekter og økte kostnader fra og med regnskapsåret 2010. Circula AS kjøpte også opp aksjene i Bauer Energi Kristiansand AS. Selskapet tapte i 2010 halvparten av aksjekapitalen sin, hvorav den resterende ble tapt det påfølgende året. Når omsetningen til Bauer Energi AS sviktet i 2012 ville Circula AS se seg nødt til å innfri lånet Bauer Energi AS hadde utstedt. Grunnet Circula AS' svake situasjon lot ikke dette seg gjøre, hvilket førte til at Bauer Energi AS måtte tapsføre fordringen i sin helhet. Etersom Circula AS hadde tapt store deler av aksjekapitalen hadde det vært naturlig å se på om dette svekket betalingsevnen knyttet til fordringen Bauer Energi AS hadde på dem. Dersom dette var tilfellet skulle fordringen vært nedskrevet og tapsført allerede, da det var stor sannsynlighet for at fordringen ikke ble tilbakebetalt av Circula AS, og dermed heller ikke hadde noen reell økonomisk verdi for Bauer Energi AS. Dette i tråd med god regnskapsskikk.

Vi kan på grunnlag av dette si at forholdet kunne og burde vært oppdaget tidligere. Dette kunne vært gjort ved en skikkelig gjennomgang av selskapets fordringer. Dersom man hadde gått nærmere inn på disse ville man også oppdaget at noen av selskapenes betalingsevne og vilje ikke var gode nok, og man ville da fanget opp problemet på et tidligere tidspunkt. Om dette kunne vært nok til å redde selskapet fra konkurs er mer usikkert da det er flere forhold som spiller inn her. Dette gjelder også upåvirkelige markedsforhold som for eksempel etterspørsel. Likevel kunne en tidligere gjennomgang og identifisering av problemet ha ført til at tapet knyttet til konkursen ble redusert til et minimum.

Hva kan vi se i etterkant av konkursen?

Gjennom styrets årsberetning kommer det frem hvilke betingelser Bauer Energi AS har hatt med sine leverandører, LG og Panasonic. Likviditeten i selskapet var redusert som en følge av disse betingelsene. Betingelsene var særlig problematiske i perioder hvor salget av varmpumper var lavt. Betingelsene forverret seg ytterligere når muligheten for kredittkjøp forsvant hos Panasonic. Dette forverret likviditetssituasjonen til Bauer Energi ytterligere da kjøpene av varmpumper måtte forskuddsbetales. Krabberød (2016) forklarer at kassekreditten hos DNB ble trukket opp med 30 millioner som en følge av dette. Bauer Energi AS hadde derfor trolig ikke evne til å holde oppe kjøpsmengden med egne midler. Det var også betydelige mengder med reklamasjoner knyttet til LGs varmpumper. Krabberød (2016) forklarer at disse reklamasjonene var arbeidskrevende. LG dekket svært få utlegg som følge av feil på deres produkter. Dette er elementer som har forverret situasjonen til Bauer Energi ytterligere.

Et sentralt spørsmål er om forutsetningen om fortsatt drift var oppfylt for selskapet. Regnskapet for 2012 er utarbeidet under forutsetningen om fortsatt drift, hvor styret i Bauer Energi AS ikke har identifisert momenter som skulle tilsi at selskapet ikke skulle kunne fortsette sin virksomhet. Revisor var enig med styret. Bauer Energi AS hadde likviditetsproblemer, som i stor grad skyldes betingelsene virksomheten hadde med sine leverandører. Likviditeten ble forverret ytterligere når Panasonic ikke lengre godtok at Bauer Energi AS fikk ha kreditt hos dem.

For at fortsatt drift forutsetningen skal være oppfylt, må virksomheten kunne møte sine forpliktelser gjennom ordinær drift. Det er tidligere forklart at omsetningen er redusert med 30% som følge av økt konkurranse. Det foreligger ingen momenter som tilsier at omsetningen

skulle ta seg opp. Bauer Energi AS kom seg heller ikke inn på bedriftsmarkedet hvor inntjeningsmulighetene ville bedre virksomhetens økonomiske stilling. Dette sett i sammenheng med store konsernlån uten sikkerhet, som også i realiteten burde vært nedskrevet på et mye tidligere tidspunkt kan vi si at det er sannsynlig at forutsetningen om fortsatt drift ikke var tilstede på et mye tidligere tidspunkt. Dette vises også igjen i Tabell 9 der vi ser at nedskrivning av fordringene førte til at egenkapitalen ble tapt i sin helhet og at det også forelå udekket tap i selskapet.

Hva er det viktig å se på i den regnskapsmessige vurderingen?

Et punkt man kan se nærmere på i regnskapet er fordringer. Vi ser i Tabell 9 at fordringene øker kraftig hvert år, og det kan derfor være et faresignal og rødt flagg knyttet til dette. Det kan bety at fordringene ikke betales og at betalingsevnen da er svekket hos låntaker. Det er da viktig å se på hvordan betalingsviljen til skyldneren har vært historisk sett, og hvordan den økonomiske situasjonen i selskapet er. Dersom fordringen fortsetter å øke hvert år og betalingsviljen eller evnen er dårlig, kan dette være en indikasjon på at en kanskje aldri vil motta pengene. Det kan også hende at selskapet faktisk aldri hadde til hensikt å betale beløpet. Det kan derfor være viktig å sjekke opp dette forholdet dersom man får signaler om at noe kan være feil. Dette spesielt dersom det truer verdien av egenkapitalen, og dersom en nedskrivning vil få store konsekvenser for denne posten. I vårt tilfelle ser vi at nedskrivningen av fordringene førte til at selskapets egenkapital ble tapt i sin helhet. Det er dermed stor risiko knyttet til posten fordringer og det er derfor viktig å ta dette i betraktning ved vurdering av regnskapet. Markedsmessige vurderinger er vel så viktige som de regnskapsmessige. Det er derfor viktig at regnskapsbrukerne også har forståelse for dette og tar dette med i vurderingen av selskapet og informasjonen de presenterer i regnskapet.

Tidligere i teoridelen nevnte vi at det er risiko knyttet til konserninterne transaksjoner. Ettersom denne risikoen vil foreligge i ethvert konsern kan vi si at dersom fordringer til selskap i samme konsern eller en nærstående part er unormalt høy eller vokser unormalt mye, kan dette være et rødt flagg i regnskapet som man bør se nærmere på. Dette for å unngå feilaktige beslutninger. Vi kan også si at dersom det foreligger fordringer i regnskapet på selskap i samme konsern med lønnsomhetsproblemer, kan dette også være et rødt flagg og en indikasjon på at det kan foreligge en risiko knyttet til denne posten. I vårt tilfelle er dette aktuelt da fordringen som nevnt økte kraftig de siste årene, samt at morselskapet hadde

lønnsomhetsproblemer. Vi kan derfor si at forholdet kunne vært oppdaget tidligere dersom man hadde sett på dette.

Det er viktig at man ser på selskapsregnskapene i konsernet og ikke bare konsernregnskapet. Dette fordi alle konserninterne transaksjoner og mellomværende elimineres bort i konsernregnskapet og viser alle selskapene i konsernet som en økonomisk enhet. For å se nærmere på disse transaksjonene må man derfor se på selskapsregnskapene og man kan da vurdere regnskapet til det aktuelle selskapet. Konsernlånet vil dermed elimineres i konsernregnskapet, men kommer frem i selskapsregnskapet. Det er derfor viktig at man ser gjennom dette for å få en bedre forståelse for selskapets reelle økonomiske stilling og kvaliteten på regnskapet og tallene som presenteres der.

Avslutning Bauer Energi AS

Vi har nå vært gjennom caset Bauer Energi AS. Gjennom caset ser vi viktigheten av å kunne identifisere røde flagg knyttet til konsernmellomværende, og slik avgjøre om det er grunn til bekymring. Etter å ha gått gjennom selskapets situasjon har vi kommet frem til at det i dette tilfellet ikke er snakk om manipulasjon av regnskapet, men strekking av regnskapsregler. Vi har likevel diskutert om handlingsvalget kan ha ført noen interessenter bak lyset, noe det er stor sannsynlighet for. Dermed ligger selskapet helt i grensen for hva som kan aksepteres, og selskapets uskyld kan dermed også diskuteres.

5.4 Avslutning Casestudie

Analysedelen i kapittel 5 har tatt for seg tre ulike case og selskaper som har gått konkurs i senere tid. Vi har gått gjennom selskapenes regnskap, berapporter og annen dokumentasjon for å forsøke å finne en forklaring på hva som gikk galt i de forskjellige tilfellene, og hva som hovedsakelig var problemområdene i selskapene. Vi ser også på hva som ble gjort feil og hvordan dette ble utført. Vi har sett nærmere på hvilke incentiver som kan ligge bak manipulasjonen av regnskapet, og vi har prøvd å identifisere røde flagg og risikoposter knyttet til selskapenes regnskap og situasjon. Dette for å se hva som kan være relevant å se på i senere anledninger for å unngå nye lignende tilfeller og for å avdekke regnskapsmanipulasjon.

Vi vil videre oppsummere de tre casene og våre funn i det påfølgende kapittel.

Kapittel 6 Oppsummering og konklusjon

Det sentrale i denne oppgaven har vært å formidle hva som ligger i begrepet regnskapsmanipulasjon, samt undersøke hva som gjør at noen velger å utføre en så drastisk handling og hvordan dette kan oppdages i den regnskapsmessige vurderingen. De senere årene har det dukket opp flere tilfeller hvor regnskapsmanipulasjon og feil i regnskapet har vært et viktig problem. For eksempel har vi konkursen i Lunde Gruppen AS hvor inntektene var tilført selskapet gjennom å tappe andre selskaper i samme konsern for verdier. Slik fremsto selskapet bedre økonomisk stilt og kunne fortsette driften. Situasjonen i Andersens Emballasje & Design AS er også et sentralt og viktig problem, der varelageret var vesentlig overvurdert i selskapets regnskap. Dette førte igjen til at deres bankforbindelse Sparebanken Sør hadde feil regnskapsinformasjon som beslutningsgrunnlag og gav lån til selskapet på grunnlag av dette. Dette førte med seg et stort tap for banken som selskapets interessent. Av dette ser vi at det er viktig at brukerne av regnskapet stiller seg kritisk til informasjonen man får presentert i selskapets regnskap og gjør en egen vurdering av kvaliteten på dette. Dette er viktig fordi det viser igjen at man ikke alltid kan stille full sikkerhet til revisor og deres jobb knyttet til revisjonen av selskapet. Det vil alltid finnes en risiko for at noen forhold ikke oppdages av revisor, mens andre ganger kan det også være slurv som er årsaken til at problemet er uoppdaget.

For å finne svar på våre spørsmål rundt begrepet regnskapsmanipulasjon startet vi med å drøfte selve begrepet i kapittel 3, samt definere dette ut fra vår egen tolkning. Deretter har vi videreført denne tolkningen i kapittel 5 hvor vi har gjennomgått sentrale case knyttet til vår problemstilling og temaet regnskapsmanipulasjon. Her har vi sett på hva som har gått galt i de ulike selskapene og hvordan situasjonen var i årene før konkursen. Samtidig har vi sett på incentiver i selskapenes omgivelser for å gjennomføre en manipulasjonshandling, og hvilken metode som er benyttet for å gjennomføre manipulasjonen av regnskapet. Etter at vi fikk en bedre forståelse av selskapets situasjon og handlinger, har vi sett videre på signaler og røde flagg knyttet til regnskapet som brukerne kunne fanget opp tidligere. Vi har sett på om dette faktisk var mulig å oppdage tidligere og som nevnt identifisert røde flagg og signaler i selskapet som kunne vært til hjelp ved vurderingen av regnskapskvaliteten i selskapet. Vi har også sett hvordan handlingen har påvirket både selskapet selv og selskapets interessenter.

6.1 Begrepet regnskapsmanipulasjon

Tidligere i kapittel 3 diskuterte vi selve begrepet regnskapsmanipulasjon. Vi så på tidligere tolkninger og definisjoner av dette og diskuterte hva som ligger i begrepet. Med grunnlag i vår diskusjon om begrepet og tidligere tolkninger og definisjoner, kom vi frem til vår egen tolkning og definerte begrepet. Vi kom frem til at dersom vi skal kalle en regnskapsmessig feil for regnskapsmanipulasjon må handlingen være gjort med forsett, altså må det sannsynliggjøres at personen forsto eller burde ha forstått at det som ble gjort var feil. Samtidig må handlingen være utført med det motiv å tilegne seg selv eller selskapet økonomiske fordeler. Denne definisjonen og tolkningen har vi tatt med oss videre i oppgaven og vi har knyttet definisjonen sammen med vår analyse i kapittel 5. Slik har vi også fått en bedre forståelse for begrepet og hva som må ligge til grunn for at vi skal kalle en situasjon regnskapsmanipulasjon. Begrepet er likevel uklart og spørsmålet rundt sannsynliggjøringen er sentralt. For å kunne sannsynliggjøre motivet for handlingen må man utøve skjønn, som igjen er individuelt for enhver person. Selv med samme erfaring, vil to personer kunne tenke ulikt på dette spørsmålet da følelser og personlige opplevelser alltid vil ligge i underbevisstheten. Slik kan vår tolkning likevel føre til en annen vurdering av en situasjon der spørsmålet er om det er utført regnskapsmanipulasjon eller ikke. Det har likevel hjulpet oss i oppgaven og analysen av de tre selskapene å få en klar definisjon av begrepet. Og vi har også benyttet skjønn i analysedelen av de tre casene for å vurdere de forskjellige situasjonene. Slik får vi en klarere forståelse av begrepet og har knyttet denne forståelsen sammen med situasjonene vi har presentert i kapittel 5.

6.2 Casestudien - Et overordnet blikk

Vi har i forrige kapittel vært gjennom tre ulike case hvor situasjonene har vært veldig forskjellige, men med samme utfall, nemlig konkurs. Vi kom frem til at ett av de tre selskapene oppfyller kravene i vår definisjon av regnskapsmanipulasjon som vi tidligere diskuterte i kapittel 3. Andersen Emballasje & Design AS og Bauer Energi AS ligger likevel på grensen for hva som kan aksepteres av strekking. Dette viser hvor tynn grensen mellom manipulasjon og strekking av regnskapsregler faktisk er. Vi mener at alle tre selskapene er av en slik størrelse at ledelsen er ansvarlig for at riktig regnskapskompetanse foreligger ved utarbeidelse av selskapets årsregnskap. Samtidig har alle tre selskapene vært i en sårbar situasjon hvor det foreligger incentiver til å fikse på tallene i regnskapet for å oppnå et bedre

syn på selskapets finansielle situasjon. Både innenfor hva god regnskapsskikk aksepterer, og hva som er straffbart.

6.2.1 Hvorfor utføre regnskapsmanipulasjon?

Et forhold vi ser går igjen i alle tre selskap er spørsmålet rundt videre drift. Dette er en presset situasjon for selskapet der det gjerne er snakk om “vinn eller forsvinn”. Dette er igjen også knyttet til ulike forhold for de forskjellige selskapene og vi ser at det både er et tilfelle av sterk konkurranse i bransjen og økonomisk nedgangstid som påvirker selskapene. Begge disse er sterkt pressede situasjoner. Vi har tidligere diskutert hvordan press kan påvirke en person til å utføre regnskapsmanipulasjon og misligheter i regnskapet, dette selv om personen i utgangspunktet har god moral og gode etiske verdier. At selskapet har havnet i en meget presset situasjon er derfor et sterkt motiv for en person til å fikse litt på regnskapet for å bedre situasjonen til selskapet og på den måten kunne fortsette driften. Vi ser som sagt at dette er et forhold som går igjen i disse selskapene, noe som også kan være naturlig før en konkurs. Vi mener uansett at dette er et sterkt signal på at risikoen knyttet til regnskapet øker med tanke på eventuelle misligheter.

6.2.2 Faresignaler og røde flagg

Vi har tidligere nevnt viktigheten av at selskapets interessenter og regnskapsbrukere innehar en god forståelse av bransjen og selskapets situasjon på markedet. Dette ser vi klart også etter å ha gjennomgått de forskjellige casene. Blant annet har vi trukket frem at Lunde Gruppen AS' salg av eiendom og fritidsbåter kan ha vært truet av finanskrisen, noe som stemmer overens med likviditetsproblemene i selskapet og nedgangen i salget. Det er da viktig å ha forståelse for denne situasjonen og hvordan etterspørselen påvirkes av en slik nedgangstid i samfunnet. Dette er viktig når man vurderer selskapets situasjon og risikoområder, samt når man skal identifisere røde flagg knyttet til selskapets situasjon. Markedsforståelse er ekstremt viktig i de fleste sammenhenger og spesielt dersom man har en interesse i selskapet og man benytter seg av regnskapsinformasjonen som beslutningsgrunnlag. Riktig kompetanse på dette området må dermed ikke undervurderes, og man bør sette seg godt inn i dette som regnskapsbruker.

Dersom man ser at selskapets situasjon svekkes, enten det er snakk om nedgang i den økonomiske situasjonen som for eksempel dårligere likviditet eller det er snakk om sterkere konkurranse på markedet, er det viktig at man forstår at det også kan knyttes større risiko til

selskapets regnskapsmessige informasjon. Press er et incentiv for utførelse av regnskapsmanipulasjon som nevnt i teoridelen i kapittel 2. Det er dermed viktig at man forsøker å identifisere røde flagg knyttet til selskapet når man skal vurdere kvaliteten på regnskapet. På den måten kan man få en pekepinn på hvilke risikoposter i regnskapet det kan være aktuelt å se nærmere på og hvilke nøkkeltall som bør beregnes. Dette har vi også forsøkt å identifisere i analysedelen over av de ulike selskapene. Vi har funnet meget relevante regnskapsstørrelser og sett på hvordan manipuleringen er foretatt, samt at vi har sett på selskapets situasjon og identifisert røde flagg. Slik har vi kunnet si noe om hva som kan være aktuelt å se på i lignende situasjoner senere, og på den måten også kunne oppdage feil tidligere. Slik vil man unngå å ta feilaktige beslutninger på grunnlag av et uriktig regnskap, og man minimerer risikoen knyttet til å benytte regnskapet som beslutningsgrunnlag, noe som er meget verdifullt som regnskapsbruker.

Regnskapsmanipulasjon er som nevnt tidligere et alvorlig problem som bør elimineres bort så godt som mulig. Vi har derfor søkt å finne signaler og røde flagg som kan kobles til ulike situasjoner for å bidra til å sette et søkelys på akkurat dette. Ved å synliggjøre signaler og tegn i regnskapet, markedssituasjonen og selskapet for øvrig, kan vi finne likhetstegn mellom situasjonene og igjen redusere muligheten selskapene har for å utføre manipulerende handlinger knyttet til regnskapsstørrelser. Et større fokus på akkurat dette vil redusere muligheten for å slippe unna med en slik handling og fordelene ved å utføre dette reduseres dermed tilsvarende. Som nevnt i kapittel 3 er det tre faktorer for utførelse av misligheter i regnskapet. Dette er motivasjon eller press, mulighet og rettferdiggjørelse og til slutt holdninger og integritet. Her er det kun et av punktene vi har mulighet til å påvirke, og det er muligheten selskapet har for å utføre handlingen. De andre punktene går på personen selv og vil være vanskelig å gjøre noe med. Dette viser også viktigheten av et sterkere fokus på akkurat dette problemet, og en synliggjøring av metoder for utførelse, signaler og røde flagg for å redusere omfanget.

6.2.3 Kunne forholdet vært oppdaget tidligere?

Vi har gjennom vår analysedel sett nærmere på dette spørsmålet etter å ha gått gjennom situasjonen i hvert selskap. Vi ser at konklusjonen rundt dette er varierende med tanke på hvilken grad det faktisk burde vært oppdaget tidligere eller ikke. Dette avhenger mye av størrelsen på selskapet og hvor oversiktlig regnskapsinformasjonen er presentert. I Lunde Gruppen AS så vi at konsernets struktur var stort og komplekst, samtidig var det en mengde

interne transaksjoner i konsernet som gjorde hele situasjonen meget uoversiktlig. Dette samtidig som noteopplysninger manglet. Hele situasjonen vitner om kaos, og det kan derfor også argumenteres for at det ville være vanskelig å oppdage feilen tidligere enn hva som var tilfellet. Dette med tanke på eksterne regnskapsbrukere som gjerne ikke har tilgang til annen dokumentasjon enn årsregnskapet til selskapet. Selv om de gjerne innehar god kompetanse på regnskapsområdet kan det være vanskelig å få den fulle oversikten, men det er likevel noen signaler de kunne fanget opp, og vi har som sagt identifisert røde flagg knyttet til selskapets situasjon som brukerne også burde reagert på tidligere. Når situasjonen likevel er så lite oversiktlig må regnskapsbrukeren kunne regne med at revisor gjør det han kan for å fange opp dersom det skulle foreligge misligheter i regnskapet. Dersom internkontrollen regnes som lav i selskapet, noe som var tilfellet i Lunde Gruppen AS, må revisor utføre et større omfang av substanshandlinger for å jevne ut revisjonsrisikoen. Revisjonen blir da mer omfattende, men det øker også muligheten for å fange opp feil dersom dette foreligger. Dette er likevel ikke fanget opp her, og det kan da stilles spørsmål til om revisor undersøkte regnskapet like nøye som han burde eller ikke, og om det ble foretatt nok revisjonshandlinger. Det vil likevel alltid være en risiko for at også revisor ikke fanger opp misligheten.

Lunde Gruppen AS caset er likevel det eneste caset av vårt utvalg der vi har sett at det kan ha vært vanskelig å få en oversikt over hele situasjonen i selskapet. Vi har som sagt likevel funnet noen signaler som kunne vært fanget opp tidligere dersom man gikk nøyere inn i regnskapet og også med tanke på selskapets situasjon i markedet. I våre to andre case er selskapene mindre og mer oversiktlige. Vi har her identifisert røde flagg og også beregnet nøkkeltall knyttet til visse risikoposter i regnskapet som kunne gi en indikasjon på at noe var feil. Vi mener derfor at dette er forhold som kunne vært oppdaget på et mye tidligere tidspunkt enn hva som var tilfellet. Samtidig har vi spørsmålet rundt hvor mye vekt man legger på revisors vurdering av regnskapet. I Andersens Emballasje & Design AS ser vi at revisor har vært dømt for sin manglende revisjon på visse sentrale områder i regnskapet som førte til vesentlige feil knyttet til varelageret. Revisor har levert en ren revisjonsberetning, og har samtidig tilgang til vesentlig mer dokumentasjon enn andre regnskapsbrukere. En uregelmessighet i regnskapet som er fanget opp av en person trenger ikke nødvendigvis bety at noe er feil og at det foreligger misligheter i regnskapet, men kan ha en helt naturlig forklaring. Det kan derfor tenkes at regnskapsbrukeren kan ha fanget opp noen faresignaler, men stolt på at revisor også har undersøkt dette og kommet til en naturlig forklaring på avviket. Et stort ansvar ligger derfor også på revisor i denne sammenhengen.

På grunnlag av diskusjonen over kan vi igjen se viktigheten av at enhver regnskapsbruker har et kritisk syn på regnskapsinformasjonen som presenteres i årsregnskapet. Man må foreta en egen vurdering av regnskapskvaliteten. Man kan ikke uten videre bare lene seg på revisors syn, da det alltid vil være en risiko for at noe er uoppdaget. Menneskelige feil er alltid en iboende risiko. Man kan da, dersom man oppdager at noe skurrer, gjerne stille spørsmål rundt hva som er årsaken til dette avviket før man benytter regnskapet som beslutningsgrunnlag. Da vil man igjen minimere egen risiko knyttet til beslutningstakingen. Det er viktig med egne vurderinger og å identifisere forhold knyttet til selskapet som kan ha betydning for utførelsen av regnskapet og risikoen knyttet til dette. På en slik måte kan brukerne skåne seg selv for den største risikoen og noe av tapene vi har sett tidligere i caseanalysen kunne også kanskje vært redusert. Et mindre naivt blikk er derfor viktig, ikke at man nødvendigvis beskylder selskaper for å ha gjort noe ulovlig før dette faktisk er tilfelle, men at man ikke utelukker muligheten for at det kan foreligge misligheter i regnskapet. Man må undersøke før man kan konkludere den ene eller andre veien.

6.3 Hovedkonklusjon

Oppgavens oppsummerende kapittel har tatt for seg hvor viktig det er for regnskapets brukere å kunne tolke regnskapsinformasjon selvstendig, samt kunne identifisere sentrale røde flagg når regnskapsinformasjon skal vurderes ved forsøk på å avdekke misligheter i regnskapet. Det er dette vår problemstilling er utformet for å besvare med tilhørende underspørsmål. Problemstillingen er besvart ved en utfyllende gjennomgang av et utvalg case der feilinformasjon i regnskapet har fått store konsekvenser. Vi har fokusert spesielt på bestemte problemområder i regnskapet og identifisering av røde flagg og faresignaler i forbindelse med disse områdene. Analysen viser at det er praktisk mulig å avdekke regnskapsmanipulasjon eller forsøk på dette på et tidligere tidspunkt enn hva som har vært tilfellet i disse sakene. Dette selv om man ikke har tilgang til all intern informasjon. Det er viktig at regnskapsbrukerne har forståelse for viktigheten av denne type vurderinger for å synliggjøre dette og skape større kompetanse på området. På denne måten kan dette bidra til å forebygge regnskapsmanipulasjon på sikt og dermed minimere risikoen for regnskapsbrukeren.

6.4 Forslag til videre studier

Oppgaven er basert på tre ulike case som opererer i forskjellige markeder. Gjennom Porter's Five Forces har vi vurdert konkurransesituasjonen i det enkelte markedet, og vurdert risikoen rundt dette. En fellesnevner for Andersens Emballasje & Design AS, Lunde Gruppen AS og Bauer Energi AS er at de alle opererte i markeder hvor konkurransen var svært tøff. I analysedelen kom vi frem til at alle tre selskapene hadde vært utsatt for regnskapsmanipulasjon eller strekking av regnskapsregler. Det forelå større regnskapsmessige feil i alle regnskapene. Derfor mener det kan være interessant for senere studier å stille spørsmål som: *Er regnskapsmanipulasjon og strekking av regnskapet mer utbredt i selskap som opererer i sterkt konkurranseutsatte markeder?* I vår oppgave har vi tatt utgangspunkt i norske forhold, men det kan i denne sammenhengen være interessant å se på dette også i selskaper som opererer i internasjonale markeder og som benytter seg av andre regnskapsspråk.

KILDER:

Aastveit, J. & Berner, P. T. (2009). Hva med regnskapet i tider med økonomisk uro?. *Magma*. 12(10). Hentet fra <https://www.magma.no/hva-med-regnskapet-i-tider-med-oekonomisk-uro>

Baksaas, K. M., & Stenheim, T. (2015). *Regnskapsteori*. Oslo: Cappelen Damm, Akademisk.

Bie, F. (2017). Sluttinnberetning til Stavanger Tingrett. Lunde Gruppen AS - Konkursbo. Advokatfirmaet Hammervoll Pind DA.

Boatright, J. R., (2010) *Finance Ethics: Critical Issues in Theory and Practice*. New Jersey: John Wiley & Sons, Inc.

Bokføringsloven (2004) *Lov om bokføring*

Hentet fra <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2004-11-19-73>

Bolstad, E. (2016, 11.10). Reliabilitet. *Store Norske Leksikon*.

Hentet fra <https://snl.no/reliabilitet>

Brandt, J. A., & Melle, F., (2002) Enron og Selskapets revisor utløste et jordskjelv i det internasjonale kapitalmarkedet. *Magma*. 5(5).

Hentet fra <https://www.magma.no/enron-og-selskapets-revisor-utloeste-et-jordskjelv-i-det-internasjonale-kapitalmarkedet>

Dagens Næringsliv. (2012, 07.08). Bostyrer hardt ut mot Johannes Lunde.

Dagens Næringsliv. (2013, 01.09). Nå starter saken mot Johs Lunde.

Den norske Revisorforening. (2016). *Revisors Håndbok*. Oslo: Fagbokforlaget

EC Group. (2010). *Markedsanalyse - lokale energisentraler*.

Hentet fra

https://www.enova.no/download?objectPath=upload_images/F26022CBE8AD4BCAB19BE2ED18D91438.pdf

Elvestad, K. (2015, 24.09) Merknader etter revisortilsyn i Sumergo DA.

Hentet fra <https://www.finanstilsynet.no/nyhetsarkiv/brev/2015/merknader-etter-revisortilsyn/>

Eriksen, B. (2012). "Insolvensdokument" For Lunde Gruppen AS konsernet - konkursbo. Deloitte Stavanger.

Fardal, A. (2007). IFRS og norske regnskapsregler. *Magma*. 10(3)

Hentet fra <https://www.magma.no/ifrs-og-norske-regnskapsregler>

Granlund, R., Gøbel, A., Holseter, S., & Rimstad, K. (2010). *Konsernregnskap. Virksomhetssammenslutninger etter IFRS og GRS*. Oslo: Den Norske Revisorforening.

Grenness, T. (1997). *Innføring i vitenskapsteori og metode*. Oslo: Tano Aschehoug.

Gripsrud, G., Olsson, U., H., & Silkoset, R. (2010). *Metode og Dataanalyse*. Kristiansand: Høyskoleforlaget AS.

Healy, P. M., & Whalen, J. M., (1999). A Review of the Earnings Management Literature and Its Implications on Standard Setting. *Accounting Horizons*, 13(4), 365-383.

doi: <http://dx.doi.org/10.2308/acch.1999.13.4.365>

Heskestad, T. (2014). Manipulering av inntekter og "røde flagg". *Deloitte i Fokus*.

Hentet fra <https://www2.deloitte.com/no/no/pages/legal/articles/manipulering-av-inntekter.html>

Heskestad, T. (2015a) Røde flagg knyttet til driftsinntekter og varekostnader. *Regnskap og Økonomi*. Hentet fra <https://www.regnskapnorge.no/artikler/okonomistyring/rode-flagg-knyttet-til-driftsinntekter-og-varekostnader2/>

Heskestad, T. (2015b) Resultat kvalitetsanalyse, røde flagg og driftsinntekter. *Revisjon og regnskap*, 13(8), 33-40.

Heskestad, T. (2016). Røde flagg i regnskapet: Manipulering av kostnader. *Revisjon og regnskap*, 14(4), 33-39.

Jacobsen, H. Ø. (2012, 18.07). Strømprisen vil synke. Hentet fra

<http://forskning.no/alternativ-energi-forurensning-miljovernaturvern-olje-og-gass/2012/06/stromprisen-vil-synke>

Johnsen, A., & Kvaal, E. (1999) *Regnskapsloven. Kommentarer til lov av 17. juli 1998 nr. 56 om årsregnskap m.v.* Oslo: Cappelen Akademisk Forlag

Kaaby, J. T. (2015). *Bokføringsloven Med kommentarer til lov, forskrifter og god bokføringssett.* 2 utgave. Bergen: Fagbokforlaget Vigmostad & Bjørke AS

Kotler, P. (2005). *Markedsføringsledelse.* Oslo: Gyldendal Norsk Forlag AS.

Krabberød, Ø. E. (2016). Sluttinnberetning til Kristiansand tingrett. Konkursbo Nr. 14-054575KON-KISA/07 Bauer Energi AS. Kristiansand: Advokatfirma Krabberød

Kristiansand Tingrett. (2016). Andersen Emballasje & Design- Selskapets revisor. Kristiansand: Kristiansand Tingrett.

Kvaal, E. (2002) Sammenbruddet i Enron - Katastrofe eller økonomisk vanskjøtsel? *Magma*. 5(5).

Hentet fra <https://www.magma.no/sammenbruddet-i-enron-katastrofe-eller-oekonomisk-vanskjoetsel>

Larsen, T. (2012). Aksjonærlån - lett å trå feil. *Revisor Informerer*. Hentet fra https://www.lederkilden.no/tema/styrearbeid/eierstyring/fagart_aksjonaerlaan

Lorentsen, H. M. (2011, 12.02). Betalte ikke for luksusleilighet. *NRK*. Hentet fra <https://www.nrk.no/rogaland/kjopte-luksus-like-for-konkursen-1.7504977>

Norsk Regnskapsstiftelse. (2011). Regnskapsstandarder. *NorskRegnskapsStandard 17 Virksomhetskjøp og Konsernregnskap*.

Hentet fra <http://wpstatic.idium.no/www.regnskapsstiftelsen.no/2015/01/NRS-17-Virksomhetskjoep-og-konsernregnskap-desember-2011.pdf>

NOU, 2008:16. (2008). Om foretaksstyring og tiltak mot manipulering av finansiell informasjon.

Hentet fra

<https://www.regjeringen.no/contentassets/768fb2d65afb42a7b512409a687ccf3f/no/pdfs/nou200820080016000dddpdfs.pdf>

Nisbett, A. V., & Sheikh, A. (2007). Accounting Scandals: Does “Rules vs. Principles” Matter? *Tennessee Certified Public Accountant Journal*. November, 10-12

Hentet fra http://rlillie.webhost4life.com/a574/articles/acct_scandals.pdf

Ot.prp. nr 42. (1997-1998). (1998). *Om lov om årsregnskap m.v. (regnskapsloven)*. Oslo: Finansdepartementet. Hentet fra <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/otprp-nr-42-1997-98-/id120622/sec17>

Penman, S.H. (2013). *Financial Statement Analysis and Security Valuation*. New York: McGraw-Hill Education.

Rammen, K. (2016, 08.03). Regnskapsprinsipper. *Finanssans*.

Hentet fra <https://finanssans.no/regnskapsprinsipper>

Rasmussen, J. (2002, 29.01). Bobla som sprakk. *Dagbladet*. Hentet fra

<http://www.dagbladet.no/magasinet/2002/01/29/309221.html>

Regnskapsloven. (1998). *Lov om årsregnskap m.v.*

Hentet fra https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1998-07-17-56#KAPITTEL_4

Reinertsen, R., Ø. (2016, 06.11). Bank vant mot revisor. *Fædrelandsvennen*.

Hentet fra http://www.fvn.no/nyheter/okonomi/Bank-vant-mot-revisor-693004b.html?spid_rel=2

Revisjon AS. (2010). Regnskapsprinsipper.

Hentet fra http://www.revisjon.no/spesielle_tema_regnskap/cms/138

Ryste, M. (2015). *Resultatkvalitet anno 2015 - en casestudie av norske regnskapsskandaler*. (Mastergradsavhandling, Norges Handelshøyskole). Hentet fra <https://brage.bibsys.no/xmlui/bitstream/handle/11250/300252/Masterthesis.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Skatteetaten. (2016a) Fordringer. *Lignings ABC*. Hentet fra <http://www.skatteetaten.no/no/Radgiver/Rettskilder/Handboker/lignings-abc/kapitler/f/?mainchapter=210384#x210384>

Skatteetaten. (2016b). Varebeholdning. *Lignings ABC*. Hentet fra <http://www.skatteetaten.no/no/Radgiver/Rettskilder/Handboker/lignings-abc/kapitler/v/?mainchapter=216175#x216175>

Sotnakk, G. (2015, 06.06). Konsernregnskap. Hentet fra <http://verdtavite.kpmg.no/konsernregnskap2.aspx>

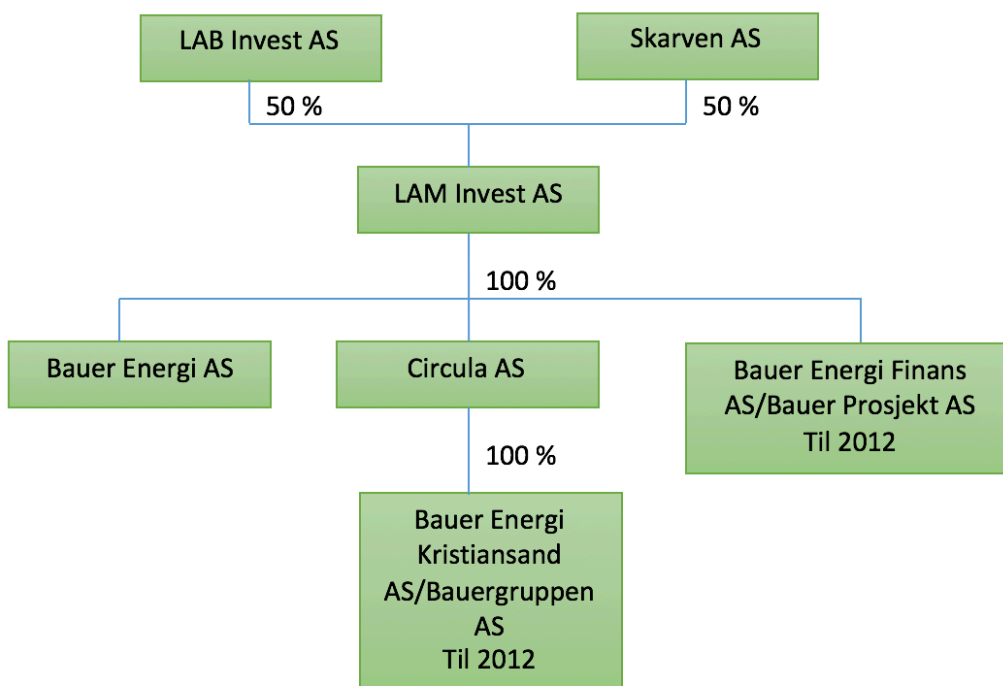
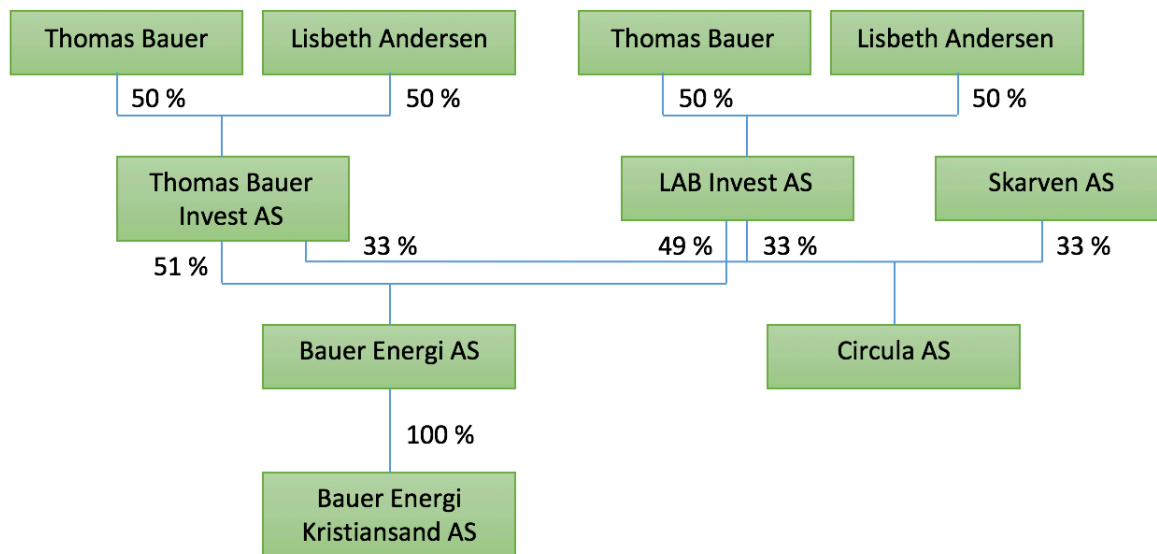
Stenheim, T., & Madsen, D. Ø., (2016). God regnskapsskikk erstattes med rettslig bindende regnskapsstandarder. *Magma*. 19(1), 39-43. Hentet fra <https://www.magma.no/god-regnskapsskikk-erstattes-med-rettslig-bindende-regnskapsstandarder>

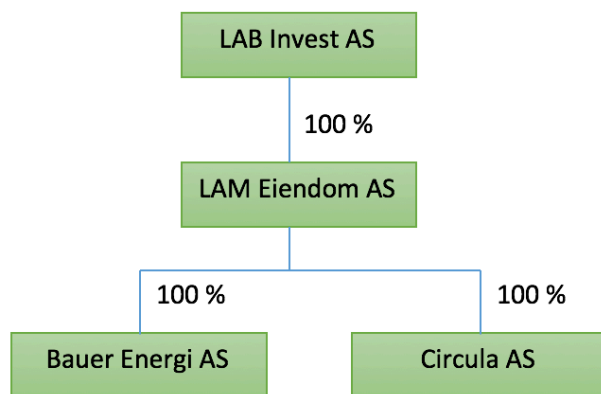
Tjernshaugen, A. (2016, 06.04). Case-studie. *Store Norske Leksikon*. Hentet fra <https://snl.no/case-studie>

Winkel, H. H. (2006) *Kreativ regnskapsføring og Sponsor Service*. (Mastergradsavhandling, Norges Handelshøyskole). Winkel, H. H, Bergen.

Økokrim. (2016, 12.12). Regnskapslovbrudd. Hentet fra <http://www.okokrim.no/regnskap>

Vedlegg 2

Vedlegg 3

Refleksjonsnotat

Elin Kvia Skrudland

I vår masteroppgave har vi tatt for oss temaet regnskapsmanipulasjon. Dette har vi valgt å se videre på da det er et stort problem, ikke bare utenfor Norge, men også her til lands. Ettersom regnskapsmanipulasjon er et stort og vidt begrep valgte vi å benytte oss av et casestudie. På den måten fikk vi se på et utvalg av norske selskap som har gått konkurs, og analysert situasjonen i disse selskapene med utgangspunkt i hovedtemaet regnskapsmanipulasjon. Vi så på hva som hadde gått galt og om forholdet kunne vært oppdaget tidligere ved å identifisere røde flagg i regnskapet.

Vi analyserte hvert case for å se om regnskapsmanipulasjon var til stede. I to av tre case så vi at dette faktisk var tilfellet, mens i det siste caset ble konklusjonen at selskapet hadde strukket reglene så langt det lit seg gjøre. Om dette var regnskapsmanipulasjon var noe usikkert, men vi valgte å konkludere med at dette ikke var tilfellet i denne sammenhengen. Vi så likevel at det var noen fellestrekk i selskapene. Alle tre var i en meget presset økonomisk situasjon der spørsmål om fortsatt drift var høyst aktuelt. Vi så derfor på dette som en stor motivasjon for å utføre en slik handling.

Vi konkluderte til slutt i oppgaven med at det var praktisk mulig å identifisere røde flagg i selskapenes regnskap og på den måten også gjerne avdekke regnskapsmanipulasjon på et tidligere tidspunkt. På denne måten kunne det også ført med seg mindre skade for selskapets omgivelser og interessenter enn hva som var tilfellet. Vi trekker dermed også frem viktigheten av å inneha nødvendig kompetanse for å ta selvstendige vurderinger av presentert regnskapsinformasjon og dermed også gjerne kunne identifisere faresignaler på et tidlig tidspunkt.

Internasjonalisering

Regnskapsmanipulasjon er som nevnt et problem over hele verden. Finnes det en metode for å redusere risikoen for brukerne av regnskapet? Det er dette vi har stilt spørsmål ved. I vår oppgave har vi tatt utgangspunkt i norske regnskapsregler og forhold, men fenomenet er

likevel det samme. Ved å øke trykket på kompetanseområdet regnskap, kan man muligens også skape større bevissthet rundt dette. Dette kan igjen føre til at forhold oppdages tidligere, da brukerne stiller seg kritisk til informasjonen selskapene legger frem. Vi må likevel trekke frem at vi i vår oppgave kun har tatt utgangspunkt i 3 selskaper men hensyn til tidsbegrensningen. Dette er et smalt utvalg av selskaper som gjør at funnene vanskeligere kan generaliseres. Oppgaven er også basert på norske forhold noe som igjen begrenser generaliseringen internasjonalt, da regnskapet blir utarbeidet i samsvar med andre enn norske lover, gjerne IFRS som vi ikke har sett på i vår oppgave.

Innovasjon

Et stort problem knyttet til regnskapsmanipulasjon er regnskapsbrukernes risiko for å ikke oppdage feilen og dermed også fatte viktige beslutninger på feil informasjonsgrunnlag. Denne risikoen ønsker man derfor å minimere så langt det er mulig. Ettersom det her er snakk om menneskelige bevisste feil som er gjort i den hensikt å lure brukeren og samfunnet til å tro at den økonomiske situasjonen er en annen, vil det også være vanskelig å finne verktøy som kan forhindre at dette skjer. IT-systemer er i dag veldig bra og hindrer i mange tilfeller tilgang for uvedkommende å entre systemet, dette sikrer brukerne på en måte. Men hvordan kan man så redusere risikoen når det kommer til de personene som har tilgang til systemene? Det er dette som er det store spørsmålet. I vår oppgave har vi drøftet viktigheten av forståelse av regnskapskvalitet når man skal vurdere regnskapsinformasjonen. Dette er viktig for at regnskapsbrukerne selv skal kunne ta en vurdering av informasjonen. Det er viktig å stille seg kritisk til informasjonen man får presentert, uavhengig av tidligere erfaringer med selskapet. Det vil alltid være en risiko for at det foreligger feil i regnskapet. Vi kan si at det viktigste verktøyet vi har mot regnskapsmanipulasjon og risikoen for interessentene i forbindelse med dette er bevisstgjøring av problemet og forsterket kompetanse på området.

Ansvarlighet (etikk)

Etikk er et viktig spørsmål når det gjelder regnskapsmanipulasjon. Som sagt er regnskapsmanipulasjon en handling begått av en person. Å lure regnskapsbrukere til å tro at selskapet er bedre økonomisk stilt enn hva realiteten tilsier kan man si er meget uetisk. Hvordan kan man så forhindre at dette skjer? Ved å legge til rette for en god organisasjonskultur kan faktisk dette være med på å sette en moralsk standard i selskapet. Retningslinjer om hvordan man vil ha det på arbeidsplassen, sterkt samhold og rom for å si

fra kan være viktig for moralen til den ansatte. Føler men seg som en del av selskapet vil man heller ikke gjøre noe som er i strid med organisasjonskulturen.

Hva med ledende personer i selskapet? I oppgaven har vi dratt frem at det ofte er ledende personer i selskapet som utfører regnskapsmanipulasjon. Hver og en har ansvar for å handle i tråd med norsk lov, men det kan gjerne være lettere å kontrollere at ansatte på lavere nivåer holder seg innenfor grensene. En flat organisasjonsstruktur kan kanskje være et verktøy for å redusere sannsynligheten for regnskapsmanipulasjon, samt et godt varslingsystem. Da har alle ansatte ansvar for å varsle dersom det oppdages uregelmessigheter eller mistenkelige forhold innad i selskapet. Å legge til rette for dette sammen med en sterk organisasjonskultur der samhold og god moral står stekt kan dette redusere risikoen for at økonomisk kriminalitet oppstår, selv om dette gjennomføres av ledende personer i selskapet.

Til slutt vil jeg nevne at bevisstgjøring rundt temaet regnskapsmanipulasjon og sterkere kompetanse på området vil kunne redusere risikoen for interessentene. Man må forstå at man må ta egne regnskapsmessige vurderinger og stille seg kritisk til viktig informasjon. Det vil alltid være en viss risiko for at det foreligger feil i regnskapet og at ikke revisor har oppdaget dette. Ved å foreta egne vurderinger vil man derfor minimere risikoen for å fatte viktig beslutninger basert på informasjon som ikke er reell.

Vedlegg 4

Refleksjonsnotat

Kjetil Hammersbøen

Hensikten med denne oppgaven har vært å belyse temaet regnskapsmanipulasjon gjennom et casestudie. Vårt ønske har vært å gi et oversiktlig bilde av hva begrepet innebærer og hvordan regnskapsmanipulasjon kan utføres, og hvordan regnskapsmanipulasjon og eventuelle forsøk på dette kan oppdages tidligere, og dermed redusere risikoen for regnskapets brukere.

Vi har i oppgaven vår drøftet begrepet regnskapsmanipulasjon, før vi på bakgrunn av denne drøftelsen og tidligere definisjoner har kommet med vår egen definisjon av begrepet. Vi har også prøvd å identifisere grensegangen mellom feil i regnskapet, strekking og manipulasjon. Vi har erfart at denne grensen kan være svært vanskelig å bedømme da strikken kan tøyes langt før det er snakk om manipulasjon.

I vårt casestudie har vi tatt for oss tre case hvor konkurs var et faktum. Casene våre er strukturert slik at vi først tar for oss markedet før vi ser på hvilke indikasjoner en kan se i forkant av konkursen, hva som gikk galt og hvilke incentiver som ligger til grunn. Deretter vurderer vi om det faktisk har blitt gjennomført regnskapsmanipulasjon eller ikke. Tilfellet viste seg å være at det kun i ett case dette var tilfellet. Vi undersøker så om forholdene kunne vært oppdaget tidligere og hva vi ser i etterkant av konkursen samt hva det er viktig å undersøke ved vurderingen av regnskapet. Vi har gjennom arbeidet med oppgaven sett viktigheten av at regnskapsbrukere har god regnskapsforståelse og å kunne identifisere røde flagg i regnskapet. En viktig årsak til at strekking og regnskapsmanipulasjon utføres er fortsatt drift. Dette er et forhold som har vist seg å være gjentakende i selskapene casestudiet vårt er basert på.

Et interessant spørsmål i casene våre har vært om det er mulig å oppdage forholdene tidligere. Vi har erfart at det er mange faktorer som spiller inn på dette. Blant annet hvor store selskapene er og hvor oversiktlig regnskapsinformasjon er presentert. Det har vist seg at regnskapets brukere må ha et kritisk blikk til den informasjonen som presenteres i regnskapet og jobbe seg ut ifra dette. Analysen vår har vist at det er praktisk mulig å kunne avdekke regnskapsmanipulasjon eller forsøk på dette på et tidligere tidspunkt enn hva som har vært

tilfellet i casene våre. Dette er uten å ha tilgang til all informasjon

Internasjonalisering

Vår masteroppgave knytter seg til norske forhold da vi har fokusert på regnskapsspråket GRS i norske virksomheter som har gått konkurs. Det er derfor vanskelig å kunne knytte seg opp mot temaet internasjonalisering. Vi har riktig nok underkonsern i Lunde Gruppen som har operert internasjonalt, og flere av virksomhetene har hatt utenlandske leverandører. Gjennom Porter's Five Forces analysene våre ser vi at internasjonale faktorer spiller inn på de virksomhetene casestudiet vårt har omhandlet. Konkursene har i noen grad vært med på å forårsake konkursene, eksempelvis i Bauer Energi.

Dersom IFRS hadde vært fokuset i oppgaven, ville internasjonalisering vært spesielt relevant ettersom at disse standardene er internasjonale i motsetning til GRS som nettopp rettes mot norske forhold, selv om det er likheter mellom GRS og US GAAP.

Regnskapsmanipulasjon er et fenomen som i stor grad utspiller seg utenfor våre landegrenser, og store regnskapsskandaler er tidvis en del av nyhetsbildet. Vi har hatt flere store regnskapsskandaler både internasjonalt og nasjonalt, og vi ser det at de teknikkene som benyttes for å skape et annet bilde av regnskapet i utlandet, også benyttes i Norge.

Internasjonalisering er derfor noe som en kan anse for å være sentralt i regnskapsmanipulasjon.

Innovasjon

Slik innovasjon forstås i relasjon til oppgaven, herunder nyskapende, er ikke dette relevant i denne oppgaven. Regnskapsmanipulasjon er ikke et nytt fenomen, men har eksistert lenge og har vært et problem som det jobbes med å kunne oppdage. Innovasjon knyttet opp mot nettopp denne tematikken er nye måter å manipulere sentral poster på eller nye måter å avdekke slike forhold på, men utover dette er det ikke mulig å knytte innovasjon opp mot den tematikken denne oppgaven tar for seg.

Ansvar og Etske utfordringer

Ansvar og etiske utfordringer er det mest sentrale emnet å diskutere i dette refleksjonsnotatet. Det er kjent at regnskapet skal gi et mest mulig riktig bilde av en virksomhets økonomiske stilling. Dette vil være det etisk riktige å gjøre. Regnskapsmanipulasjon omhandler det motsatte, altså å skape et annet inntrykk av virksomheten enn hva som er realiteten.

Regnskapsmanipulasjon gjennomføres for å oppnå en fordel for seg selv eller sin virksomhet. For å kunne oppnå dette på tross av svak økonomisk stilling må noen føres bak lyset og bli ledet til å tro at virkeligheten er en annen enn hva som er tilfellet. Dette gjør regnskapsmanipulasjon til en svært uetisk handling. Regnskapsmanipulasjon er en straffbar handling. Personer som velger å manipulere regnskapet har derfor gjort et bevisst valg vel vitende om hva konsekvensene av dette kan være og har gjort en vurdert dette opp mot alternativet om å ikke gjennomføre en slik handling. Vi avdekket i oppgaven at motivet for en bedrift er knyttet opp mot å kunne fortsette driften. Ønsket om å kunne videreføre driften er dermed svært stor når slike handlinger gjennomføres.

Det vil være vanskelig å finne tiltak som kan føre til at regnskapsmanipulasjon ikke gjennomføres. Derfor er det et viktig tiltak å styrke regnskapsbrukernes evne til å tolke regnskapet og identifisere risikoområder hos den enkelte virksomhet, og slik gjøre det enklere for både brukere og revisorer å avdekke forsøk på manipulasjon tidligere. Slik forstås ansvar og etikk.